

© T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı
Kùtùphaneler ve Yayınlar Genel Mùdùrlùđù

Eser Adı: Mecma'-i Őu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ
Müellifi: Mehmed Sirâceddîn
Hazırlayan: Mehmet Arslan
Yayın Yılı: 2018
ISBN: 978-975-17-4025-0
Ana Yayın Numarası:3578
Kùltür Eserleri Dizisi-574

Adres: Anafartalar Mahallesi, Cumhuriyet Caddesi,
No: 4, B-Blok, 06030 Ulus/ANKARA
Telefon: 00 90 312 3099001
Faks: 00 90 312 3098998
e-posta: yaphaz@kulturturizm.gov.tr

www.kulturturizm.gov.tr-
<http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

MEHMED SİRÂCEDDÎN

MECMA‘-I ŞU‘ARÂ ve TEZKİRE-İ ÜDEBÂ

Hazırlayan:
Prof. Dr. Mehmet ARSLAN

Ankara
2018

GİRİŞ

Genel olarak Türk Edebiyatı'nın özellikle de Eski Türk Edebiyatı'nın en önemli ve vazgeçilmez kaynaklarından olan “Şu'arâ Tezkireleri” üzerinde günümüze kadar muhtelif çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalara bir katkıda bulunmak, ilgililerin ve bu edebiyata gönül verenlerin istifadelerine sunmak üzere biz de Mehmed Sirâceddin'in 1325 (1907) tarihinde yazdığı ve aynı yıl basılan **Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ** adlı eserini diline dokunmadan hazırladık. Aslında bu eser Hammer'in **Osmanlı Şiir Sanatı Tarihi** adıyla bilinen dört ciltlik eserinin dördüncü cildinin bir kısmının Almanca aslından tercümesidir. Mehmed Sirâceddin, Hammer'in adı geçen eserini okuduktan sonra, bunun eksikleri ve bazı yanlışları olduğunu görerek bunları tamamlamak amacıyla eserini yazdığını belirtmiş ve **Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ** adını verdiği bu eserine tercümeden çok bir telif eser hüviyeti kazandırmıştır.

Osmanlı şiiri, şiir sanatı ve şiir tarihi üzerine Batılılar'ın ilgisi eskiden beri devam etmektedir. Bu konuda birçok eser yazılmıştır. Bize göre bunların en önemlileri şunlardır:

J. Von Hammer Purgstall: **Geschichte Der Osmanischen Dichtkunst Bis Auf Unsere Zeit**, 4 Cilt, Peşte 1836-1838.

E. J. W. Gibb: **A History of Ottoman Poetry**, 6 Cilt, Londra 1900-1909.

Dora d'İstria: **La Poesie Des Ottomans**, Paris 1887.

Walter G. Andrews: **Poetry's Voice Society's Song, Ottoman Lyric Poetry**, University of Washington Presse, 1085.

Özellikle bu son eser, şiire ve gazel tarzına getirdiği değişik bakış açısı ve yorum tekniği bakımından büyük önem taşımaktadır.

Hammer'in adı geçen eseri ise başlangıcından 1250 (1834) senesine kadar Osmanlı şairlerinden 2200 kadarının hal tercümelerini ve şiirlerinden örnekleri kapsamaktadır. 1774 yılında Graz'da doğan Hammer, Osmanlı tarihini ve edebiyatını mükemmel bilmektedir. Doğu Dilleri Akademisi'nde okumuş Arapça, Farsça ve Türkçe'yi çok iyi bir şekilde öğrenmiştir. İstanbul'daki elçiliğe tercüman olarak görevlendirildiği sıralarda imparatorluğun önemli bölgelerini gezerek araştırmalarda bulunmuş ve Avusturya Milli Kütüphanesi'nin önemli ve zengin bir bölümünü meydana getiren binlerce yazma kitabı toplamıştır. Doğu dilleri ve tarihi ile ilgili eserleri yanında yukarıda adı geçen eserinden başka 18 ciltlik Osmanlı Tarihi bulunmaz kaynaklardandır. Bu mükemmel araştırmalarıyla yalnızca Osmanlı ve Doğu tarihçiliğinde yeni bir dönem başlatmakla kalmamış; İran, Türk ve Arap edebiyatlarından yaptığı çevirilerle Goethe başta olmak üzere Alman edebiyatını da etkilemiş ve yeni ilham kaynaklarının doğmasını sağlamıştır.

Hammer'in **Geschichte Der Osmanischen Dichtkunst** adlı eseri aslında bir Osmanlı şairleri biyografisidir. Müellif, eserinin ilk cildinin sağ tarafında iç kapağa Osmanlıca olarak kitabının adını **Câmi'-i Mehâsin-i Zurefâ-yı Ehlü'z-Zevk Ve'l-İrfân fî Terâcim-i Şu'arâ-yı Devlet-i Âl-i Osmân**, kendi adını da “*Yûsuf Hammer Purgstall*” diye göstermiştir. Daha sonraki üç sayfada II. Mahmud'un tuğrası ile Hammer'in yazdığı mesnevi şeklinde 22 beyitlik bir tarih manzumesi yer almaktadır. Kitabın diğer yüzünde Almanca olarak eserin Sultan Mahmud'a ithaf edildiği saygılı

bir ifadeyle belirtilmiş ve tarih manzumesi de yine nazmen Almanca'ya çevrilerek konmuştur. Ayrıca "Müzzemmil" suresinin içinde "tezkire" kelimesi geçen 19. Ayeti ve Goethe'nin **West-oestlicher Divanı**'ndan bir kıta epigraf olarak ilave edilmiştir. Hammer bu eserinde başlıca şu'arâ tezkirelerini bir araya getirerek kronolojik sırayla şairlerin kısa hayat hikayelerini yazmış ve her birinden seçilmiş bazı şiirleri nazmen Almanca'ya çevirmiştir. Böylece eserin dört cildinde başlangıçtan 1250 (1834) yılına kadar gelen ve tezkirelerle benzer kaynaklarda adları geçen 2200 şair yer almıştır. Hammer, şairler hakkında bilgi verirken tezkirelerden aktardıklarını herhangi bir tenkide tâbi tutmamış, dolayısıyla onlardaki hataları aynen nakletmiştir. Eserin tamamını Türkçe'ye çevirmeye, yanlışlarını düzeltip ilaveler yaparak 5.000 civarında şairin biyografisini ihtiva edecek bir külliyyat haline getirmeye niyet eden Mehmed Siraceddin, sadece IV. Ciltteki bir kısım şairlerin hayat hikayelerine yeni bilgiler eklemekle yetinmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz gibi Mehmed Sirâceddin, Hammer'in bu eserinin dördüncü cildini eksiklerini tamamlamak ve yanlışlarını düzeltmek amacıyla tercüme etmiştir. Aslında Mehmed Siraceddin'in gayesi bununla sınırlı değildir. O, diğer ciltleri de tercüme edecek, 1834 senesinden kendi zamanına (1907) kadar yetişen şairlerle ilgili bir cilt eser hazırlayacak, hatta kendi zamanında hayatta olanları da diğer bir ciltte anlatacaktır. Böylece Hammer'in eseri temel alınmak suretiyle kendi kaynaklarını da kullanarak Mehmed Sirâceddin, 5.000'e yakın şairin hal tercümelerini ve şiirlerinden örnekleri ihtiva eden mükemmel bir **Osmanlı Şairleri Tezkiresi** meydana getirecektir. Fakat Mehmed Sirâceddin'in buna ömrü vefa etmemiş ve bu idealini gerçekleştiremeden vefat etmiştir.

Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ adıyla eserini yayımlayan Mehmed Sirâceddin'in hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. İbnülemin'e göre "Fudâlâ-yı nüvvâbdan merhûm Âsım Bey'in oğlu merhûm Sirâceddin Bey'dir"¹. Mehmed Sirâceddin belirttiğimiz gibi öncelikle Hammer'in eserinin 4. Cildini tercüme edecek ve yerine göre bazı eklemeler de yapacaktır. Ancak 4. Cild'in sadece bir kısmını tercüme etmiş, bunu matbaaya vermiş, bu kısım 160 sayfa halinde basılmış, bu cildin devamını yayımlamaya ömrü vefa etmemiş ve bu cildin basıldığı 1325 (1907) senesinde vefat etmiştir. Zaten basılan bu eserin kapağında eserin muharriri olarak "Burûsa Niyâbetinde İrtihâl Eden Âsım Bey-zâde Mehmed Sirâceddin" kaydı bulunmaktadır. Mehmed Sirâceddin'in doğum tarihi ve hayatının ayrıntıları hakkında da bilgi bulamadık. Eserinin mukaddimesinde anlattığına göre Alman dilini çok iyi bilen bir kişidir. Zaten bu dildeki malumatını genişletmek için Hammer'in eserini incelemiş ve tercüme etmiştir. 1325 (1907) yılında 160 sayfa halinde İstanbul'da basılan eserin kapağında belirttiğimiz gibi "Burûsa Niyâbetinde İrtihâl Eden Âsım Bey-zâde Mehmed Sirâceddin" kaydı yer almakta ve "Mukaddime" kısmında da hayatı hakkında başkaca bilgi bulunmamaktadır.

Eserin "Mukaddime" kısmında Mehmed Sirâceddin şunları anlatıyor:

"Yıllardır Alman dilinin tahsiline çalışmakta iken bilgimi genişletmek için Osmanlıca'dan Almanca'ya tercüme edilen bazı faydalı kitapları mütâlaa sırasında Hammer'in **Câmi'-i Mehâsin-i Zurefâ-yı Ehlü'z-Zevk Ve'l-İrfân fî Terâcim-i Şu'arâ-yı Devlet-i Âl-i Osmân** adlı eserini gördüm. Bu eser Osmanlı devletinin

¹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*. C. 1. İstanbul: Dergâh Yay. 9.

kuruluşundan 1250 (1834) senesine kadar 550 yıl zarfında yetişen 2200 Osmanlı şairinin hal tercümelerini anlatıyor ve şiiirlerinden örnekler veriyordu.

Malum olduğu üzere bazı Osmanlı edibleri tarafından tezkireler yazılmış, fakat bunların hepsi yarım asırlık veya biraz daha fazla zamanı kapsayan dönemdeki şairleri anlattıklarından, günümüze kadar böyle uzun bir zamanı ihtiva eden tezkire yazılmadığı görülmüştür. İşte Hammer, bu Osmanlı tezkirelerini bir araya toplayarak tezkiresini 550 senelik bir zamana ulaştırmıştır.

2200 Osmanlı şairinden her birinin birkaç, bazen sekiz on parça ve bazen da daha fazla şiiirlerini yine Alman diline mevzûn olarak tercüme etmiştir. Bu şiiirlerin Alman kavmine tanıtılması bize göre bunların hal tercümelerini yazmaktan daha büyük bir hizmettir. Şunu da itiraf edelim ki Hammer, bu tezkiresinde Osmanlı şairlerini ılımlı bir lisan ve hürmetle yâd etmiştir. Bunun sebebi de Tezkire’sini Tarih’inden sonra yazmış olmasıdır. Çünkü Tarih’ini yazarken Osmanlılar hakkında tam bir bilgiye ve onların gerçek hallerine vakıf değildi. Bundan dolayı “Ashâb-ı Agrâz”dan ne görmüş ve ne işitmişse tetkik etmeden inanarak “za‘f-ı telife” maruz olmuştur. Hattâ **Osmanlı Tarihi**’nde bu eksikliği sebebiyle Türkçe ve Arapça bazı isimlere ve deyimlere verdiği anlamlar da pek yanlıştır. Fakat 18 ciltlik tarihini tamamladıktan sonra tecrübeler kazanmış, Osmanlılarda gördüğü ahlak güzelliğini şöylece bir süzerek kendince bir vukuf ve insaf hasıl etmiştir.

İşte Hammer, bu tecrübe ve müvânesetten sonra tezkiresinde saygı dışı bir kelimemmiştir. Hammer, bu usulle tezkiresini yazmış ancak dördüncü cildin başlarına tesadüf eden 1134 (1721) senesinde Sâlim ve Safâyî tezkireleri son bulduğundan, ondan sonraya ait bir tezkire de elde edemediğinden Subhî, İzzî, Vâsîf gibi bazı tarihleri ve daha sonra da **Takvîm-i Vekâyi**’i kaynak olarak almaya mecbur kalmıştır. Halbuki bu gibi tarihlerde ancak bazı ediblerimizin hal tercüme ve eserleri mevcut olduğundan, ayrıca Takvîm-i Vekâyi’de de ancak birer mısra ile bunların ölüm tarihleri veya sınırlı eserleri yazılı olduğundan Hammer, yalnızca bunları almakla iktifa etmiş ve geniş malumat verememiştir.

Sâlim Tezkiresi’nde 418 şair mevcut olup, tezkirenin tamamlandığı sıralarda bunların yarısı hayatta idi. Bu 200 kadar şairi Hammer, tezkiresine almışsa da Sâlim ne kadar yazmışsa onunla yetinmiş ve vefat tarihlerini göstermemiştir. Ondan sonra da Sünbül-zâde Vehbî ve Hoca Neş’et gibi yüzden fazla şairin isimleriyle **Nevâdirü’l-Âsâr**dan iktibas ettiği bazı beyitlerini yazabilmiştir.

Özetle bu dördüncü cilt, isimler ve eserler itibariyle 517 şairi ihtiva ettiği halde 300’den fazla şairin hal tercüme ve vefatları eksiktir. Fakat Hammer, bu hususta mazurdur. Çünkü Sâlim Tezkiresi’nden sonra kendi zamanına kadar yazılmış bir tezkire bulamamış, ancak tarihlere başvurarak tezkiresinin bu cildini eksik bir şekilde ortaya koymuştur.

Ayrıca Hammer, bazı meşhur şairlerimizi de mükerrer yazmış veya yanlış bilgi vermiştir. Mesela meşhur Nedîm’in hal tercümesini ondan 60 sene önce vefat eden Berber-zâde Nedîm’e yazmış ve Nedîm’in hal tercümesi için yazacak bir şey kalmadığından sadece “Sadrazam İbrahim Paşa’nın nedimi idi” demekle yetinmiştir.

Fakat Hammer’in gayesi Osmanlı edebiyatını Alman kavmine tanıtmak olduğundan, hal tercüme eksik veya fazla olması esas maksadına dokunacak bir şey değildir. Ancak noksan her zaman noksan olduğu ve 1134 (1721) senesine kadar birçok tezkire yazılmış iken ondan sonra Osmanlı lisanında tezkire yazılmadığı gibi bir yanlış bilgi ortaya çıkmaktadır.

Halbuki gerçekte böyle olmayıp, Sâlim ve Safâyî Efendiler'e zeyl olarak Râmiz Efendi tarafından 1200 (1785) senesine kadar 60 seneyi kapsayan bir dönemde yaşayan 375 şairi anlatan bir tezkire yazılmıştır.

1211 (1796) senesinde Âkif Bey, Enderûn-ı Hümâyûn şairlerine mahsus bir tezkire yazmış ve adını, tamamladığı tarih olan 1211'i veren **Mir'âtü's-Şi'r** koymuştur.

1229 (1813) sıralarında Şefkat, 150 kadar şairi ihtiva eden bir tezkire yazmıştır.

Ârif Hikmet Bey, 1250 (1834) tarihine kadar uzanan ve 210 şairi ihtiva eden bir tezkire yazmıştır.

Bizim gördüğümüz ve musanniflerinin hattıyla birer nüshadan ibaret olan bu dört tezkireden Hammer'in haberdar olmaması mazur görülmelidir.

Bunlardan başka Fatîn Efendi, yukarıda adı geçen dört tezkireyi görmediğinden Sâlim ve Safâyî'ye zeyl olmak üzere kendisi de 682 şairi ihtiva eden bir tezkire yazmış ve eserini 1269 (1852) tarihine kadar ulaştırmıştır. Fakat o da adı geçen tezkireleri görmediği için tezkiresine 1134 (1721) tarihinden başlamış ve tabîî olarak bu da eksik kalmıştır.

İşte bu beş tezkire ile Hammer'i tatbik etmek ve bizim elde ettiğimiz bazı şairleri de eklemek suretiyle Hammer'in dördüncü cildinin başlangıcı olan 1113 (1701) tarihinden itibaren bir tezkire yazmayı arzu ettim.

Bu işin ehli olmadığımı itiraf ediyorsam da yukarıda adı geçen tezkireleri, musanniflerinin el yazısı ile temin etmiş olduğumdan; diğer kalem erbabı ise bu yolda bir tezkire yazmak isteseler bile böyle nadir ve mühim kaynakları elde etmeleri güç olacağından, artık iktidarsızlığımıza bakmayarak Allah'ın yardımıyla bu tezkireyi yazmaya başladım ve adını **Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ** koydum.

Bu tezkireyi yazarken Hammer'in tertibine uyarak tarih sırasına göre yazdık. Ancak Hammer'in seçtiği şiiirlerle kayıtlı kalmayıp, gerektiği yerlerde Hammer'den daha az veya daha fazla örnek şiiir koyduk. Her padişahın zamanına ulaşıncı padişahın mümkün mertebe kısa hal tercümesini ve şiiirlerinden örnekler vererek o padişahın zamanında vefat eden şairlerin tarih sırasıyla hal tercümelerini ve örnek şiiirlerini verdik. Hammer, tezkiresini 1250 (1834) senesinde tamamlamış ve II. Mahmud'a takdim etmiş olduğundan, biz inşaallah o tarihe ulaştıktan sonra 1269 (1852) senesine kadar olan 19 seneyi de Fatin Tezkiresi'ni kaynak almak ve yukarıda anlattığımız gibi bizim tespit ettiğimiz şairleri de eklemek suretiyle tamamlamayı düşünüyoruz.

Fatîn Tezkiresi'ne zeyl olarak henüz kimse Şu'arâ Tezkiresi yazmaya teşebbüs etmediğinden 1269 (1852) tarihinden, içinde bulunduğumuz 1325 (1907) tarihine kadar 56 sene zarfında zuhur eden şairlerimiz hakkında da bir cilt ilave etmek, ayrıca günümüzde hayatta olanlarla ilgili de başka bir cilt eser meydana koymak arzusundayız.

“İnne hâzihî tezkiretün” âyet-i kerîmesinden iktibâsen kullanılan “Tezkire” kelimesi, sanki Tezkire-i Şu'arâ'ya bir alem olmuştur. Biz de “Tezkire” kelimesini hesap ettiğimizde (**Tezkire-1325**), bu yazdığımız eserin yazılış tarihine denk düşüğünü görerek bunu uğurlu bir işaret sayıyoruz. Allah izin verir de elimizdeki tezkireyi tamamlarsak, bundan sonra da Osman Gâzî'nin zamanından başlamak üzere Hammer'in bir, iki ve üçüncü ciltlerini de tercüme etmek ve bunlara elde ettiğimiz kaynaklardaki bilgileri de eklemek suretiyle zamanımıza kadar mükemmel bir tezkire vücuda getirmek tasavvurundayız. Bu şekilde Hammer'de 2200 adetten ibaret olan bu sayı, ilave edeceklerimizle birlikte iki katına ve belki daha fazlasına ulaşacaktır.

Ayrıca 700 yılı kapsayacak olan bu tezkireye harf sırasına göre ve şehirlerden zuhur eden şairlere göre iki ayrı fihrist tertip etmeyi de düşünüyoruz.

Bu eserde meydana gelebilecek kusurlarımın hüsn-i niyyetime ve nevhavesliğime bağışlanmasını zamanımızın âlimlerinden niyâz ve istirhâm ederim.”

Mehmed Sirâceddin, eseri yazış sebebini ve yapmak istediklerini yukarıda görüldüğü gibi anlatmasına rağmen ya yazdıklarını yayımlama imkanı bulamamış ya da eserini tamamlamaya ömrü vefa etmemiş ve bu maksat sonuçsuz kalmıştır. Hatta tercümeyle esas alınan Hammer’in eserinin dördüncü cildindeki şair sayısı 517 olduğu halde elimizdeki 160 sayfalık bu matbu eserde toplam şair sayısı 75’tir. Bu eserde Mehmed Sirâceddin, Hammer’e eklediği yerleri veya çıkardıklarını belirtmemiş ancak özellikle bazı şairlerin ölüm tarihleri konusunda gerektiği yerlerde dipnot olarak bazı küçük bilgiler vermekle yetinmiştir.

Nüsha Tanıtımı

Hazırladığımız aslı Osmanlıca matbu olan bu eserin kapak künyesi ve özellikleri şunlardır:

Eserin Adı: **Mecma‘-ı Şu‘arâ ve Tezkire-i Üdebâ**: Memâlik-i Mahrûse-i Şâhânedede Perverde-i Kemâlât Olarak Yetişen Şu‘arâ ve Bülegâ-yı Osmâniyyenin Terâcim-i Ahvâl ve Âsârını Hâvîdir

Muharriri: Burûsa Niyâbetinde İrtihâl Eden Âsım Bey-zâde Mehmed Sirâceddin

Basıldığı Tarih: 1325 (1907)

Basıldığı Yer: Der-sa‘âdet, Matba‘a-i Kütübhâne-i Cihân, Bâb-ı Âlî Caddesi’nde Numero: 32-33.

Sayfa Sayısı: 160.

KAYNAKÇA

- Arslan, Mehmet (1994). *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ, Mehmet Siraceddin*. Sivas.
- İnal, İbnülemin Mahmud Kemal (1988). *Son Asır Türk Şairleri*. C. 1. İstanbul: Dergâh Yay.
- Mehmed Siraceddin (1325). *Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ*. İstanbul.
- Purgstall, J. Von Hammer (1836-1838). *Geschichte Der Osmanischen Dichtkunst Bis Auf Unsere Zeit*. C. 1-4. Peşte.

METİN

MECMA'-I ŞU'ARÂ ve TEZKİRE-İ ÜDEBÂ

MUKADDİME

Ba'de edâ-yı mâ-vecebe aleynâ

Sâye-i lutf-vâye-i hazret-i pâdişâhîde bir hayli senedir Alman lisânının tahsiline sarf-ı mesâ'î ederek tatbîkât ve tevsî-i ma'lûmât için lisân-ı azbû'l-beyân-ı Osmânî'den Almancaya nakl ve tercüme edilen ba'zı nâfi' kitâbları mütâla'a sırasında Hammer'in **Câmi-i Mehâsin-i Zurefâ-yı Ehlü'z-zevk ve'l-İrfân Fî Terâcimi Şu'arâ-i Devlet-i Âl-i Osmân** nâmı tahtında şu'arâ-yı Osmânîye mahsûs dört cild üzerine müretteb bir tezkire-i zîbâsına tesâdüf eyledim. İbtidâ-yı devlet-i Osmânîye'den başlayarak devlet-i ebed-müddet-i Osmânîyenin sâye-i adâlet ve himâye-i âtufetinde perverde olarak 1250 (1834) senesine kadar tamâm beş yüz elli sene zarfında yetişen 2200 şu'arâ-yı Osmânîyenin terceme-i hâli ve âsâr-ı rengîn-me'âlini nakş-ı sutûr-ı sahâyif eylemişdir.

Ma'lûm-ı dekâyık-şinâsân olduğu üzere eslâfdan tezkire-i şu'arâ tertîbine ba'zı fuzalâ-yı Osmânîye tarafından ihtimâm olunmuş ise de her biri yarım asırdan noksân ve ba'zısı daha ziyâde bir zamân-ı mahdûda â'id olup böyle medîd bir zamân için bir tezkire yazılmamıştır.

İşte Hammer, bu tezâkir-i Osmânîyenin cümlesini bir araya toplayarak tezkiresini beş yüz elli senelik bir müddete îsâl eylemiştir.

2200 şu'arâ-yı Osmânîyeden her birinin birkaç ve ba'zen sekiz on parça ve daha ziyâde eş'ârını Alman lisânına yine mevzûn olarak nakl ve tercüme eylemek gibi bir gayreti dahi dirîg etmemişdir ki o târihe kadar edebiyât-ı Osmânîyyemizin tabakât-ı âliyyesi Alman kavm-i cesîm-i medenîsine nâ-ma'lûm iken böyle sekiz on bin parçadan mütecâviz edebiyât-ı kıymetdâr-ı Osmânîyyeyi öyle bir kavm-i müterakkîye irâ'e ederek tanıtdırmıştır ki şu gayret, şu'arâ-yı Osmânîyenin terâcim-i ahvâlini tahrîrden daha büyük bir hizmet ve himmetdir. Şurası da şâyân-ı kayd u tezkârdır ki Hammer şu tezkire-i şu'arâsında iki bin iki yüz kadar üdebâ-yı Osmânîyyeyi mu'tedil-i lisân ve kemâl-i hürmetle yâd eylemiştir. Bunun sebebi ise tezkire-i şu'arâsını Târih'inden sonra yazmış olduğu cihetle Târih'ini yazarken henüz Osmânîlilere muvâneset ve hakâyık-ı hâllerine lâyıkiyla vukûf peydâ etmemiş olduğundan, ashâb-ı agrâzdan her ne görmüş ve işitmiş ise o cihetle olan mebdâdî-i meylân-ı tabî'îsi hasebiyle bilâ-tedkîk inanarak za'f-ı te'lîfe ma'rûz olmuştur.

Hattâ Târih-i Osmânî'sinde şu nevâkısı sebebiyledir ki Türkçe ve Arapça esmâ ve ta'bîrâta verdiği ma'ânî bile pek yanlışdır. Fakat on sekiz ciltlik bir târih-i kebîri ikmâl edinceye kadar seneler ve tecrübeler geçmiş ve bu müddet-i medîde zarfında tedricî olarak efrâd-ı Osmânîyyede görmüş ve anlamış olduğu mehâsin-i ahlâkı şöylece bir süzerek yavaş yavaş kendisince bir vukûf, bir insâf hâsıl olmağa başlamıştır.

Ondan sonra da şu'arâ ve edebiyât-ı Osmânîyenin tertîb ve tedkîkine başlayınca ondaki mutasavvifâne, insâniyet-kârâne ve âlî-cenâbâne sözleri, tevhidîyyeler ve na'tiyyeleri ve hattâ mecâzî kisvesinde der-miyân olunan ârifâne, kâmilâne neşîde-i garrâları bir bir lisân-ı vâkîfâne ile anlayınca gördü ki bunların cümlesi vahdâniyyet-i celîle-i Rabbu'l-âlemîni tasdik ve "Benî Âdem a'zâ-yı yek-dîgerend" ahkâm-ı hakikat-ittisâmını te'yîdden ibâretidir. İşte Hammer henüz anlamış oldu ki millet-i necîbe-i Osmânîyyede ta'assub yoktur, her ferdi hakikaten yek-dîgerine berâber ve herkesi kendilerine birâder bilirler.

Nazar-ı irfân-ı Osmâniyyede ihtilâf-ı tabâyi-i beşer, bir meşiyetin îcâbı ve harekât-ı gûnâgûn-ı suver bir nakş-bend-i kudretin îcâb ve îcâdıdır.

İşte müvâneset-i medîde ve tecârib-i adîdeden sonra vâkıf olduğu şu hakikat üzerine artık Hammer bâlâda beyân olduğu üzere Tezkire-i Şu'arâ'sında hâric-ez-dâ'ire-i hürmet bir kelime îrâd etmemiştir. Şu de'b-i latîf üzere tezkiresini tahrîre himmet ederek dördüncü cilde kadar gelmiş fakat dördüncü cildinin evâ'iline müsâdif olan 1134 (1721) senesinde Sâlim ve Safâyî tezkireleri hitâm bulduğundan ve ondan sonra â'id bir tezkire de elde edemediğinden Subhî, İzzî, Vâsıf gibi ba'zı târîhleri ve sonra da Takvîm-i Vekâyi' me'haz ittihâz etmeğe mecbûr kalmıştır.

Hâlbuki bu misillü tevârîhde az üdebâmızın terceme-i hâl ve âsârı mevcûd ve Takvîm-i Vekâyi'de dahi birer mısra olmak üzere sâl-i târîhleriyle bu kabîlden ba'zı âsâr-ı mahdûde mestûr olduğundan Hammer, ancak bunları ve Takvîm-i Vekâyi'den aldığı târîhlerde ise yalnız sâhiblerinin ismini yazmakla iktifâ eylemiştir.

Sâlim Tezkiresi'nde dört yüz on sekiz şâ'ir mevcûd olup hitâm-ı tezkirede bunun nisfi ber-hayât idi. Bu iki yüz kûsür şâ'iri Hammer Tezkire'sine derc etmiş ise de Sâlim, terceme-i ahvâllerini ne kadar yazmış ise kendisi de ol mikdâr ile iktifâ etmiş ve hiç birisinin târîh-i vefâtını göstermemiştir. Ondan sonra da Sünbül-zâde Vehbî ve Hoca Neş'et gibi yüzden mütecâviz şâ'irlerin ancak isimleriyle **Nevâdirü'l-Âsâr**dan iktibâs eylediği ba'zı ebyâtını yazabilmiştir.

Hulûsa şu dördüncü cild esâmî ve âsâr i'tibârıyla beş yüz on yedi şâ'iri hâvî olduğu hâlde üç yüzden mütecâviz şu'arânın terâcim-i ahvâl ve vefâtlarını bulamamıştır.

Hammer bu husûsda ma'zûrdur. Çünkü **Tezkire-i Sâlim**'den kendi zamânına kadar yazılmış bir tezkire bulamadığından târîhlere mürâca'atla bu kadar bulabilmiş ve Tezkire'sini ancak böyle gâyet nâkıs bir sûretle ikmâle erdirmiştir.

Tezkirelerin ve târîhlerin tetebbu'undan dolayı Hammer, ba'zı şu'arâ-yı meşhûremizi de mükerrer ve başka başka olarak yazmıştır. Meselâ hattât ve edîb-i meşhûr Topkapulu Râsim Efendi merhûmu 1119 (1707) senesindeki vefeyât sırasında yazmış olduğu gibi bir de aynıyla o terceme-i hâli ve o ismi 1161 (1748)'de yazmıştır.

Kezâlik en kıymetdâr üdebâmızdan olan Kâdıasker-zâde Nedîm'in terceme-i hâlini ondan altmış sene evvel vefât eden Berber-zâde Nedîm'e yazıp Berber-zâde'yi Kâdıasker-zâde göstermiş ve meşhûr Nedîm'in terceme-i hâline yazacak bir şey kalmadığından yalnız "Sadr-ı A'zam İbrâhîm Paşa'nın nedîmi idi" demekle iktifâ etmiş ve târîh-i vefâtını da göstermemiştir.

Fakat Hammer zâten Tezkire'sini edebiyât-ı Osmâniyyeyi Alman kavm-i cesîmine irâ'e için yazmış olduğundan terâcim-i ahvâlin noksân veyâ fazla olmasında onun esâs maksadına dokunacak bir şey görülemez ise de ancak noksân her zamân noksân olduğu gibi ibtidâ-yı devlet-i ebed-müddet-i Osmâniyyeden 1134 (1721) senesine kadar müte'addid tezkireler yazılmış iken ondan sonra Osmânlılarda tezkire yazılmamış olmak gibi bir nakîsayı irâ'e eylemekdedir.

Hâlbuki hakikat böyle olmayıp Sâlim ve Safâyî Efendiler'e zeyl olarak kuzât-ı ma'ârif-nisâbdan Na'im-zâde Râmiz Efendi 1200 (1786) senesine kadar altmış senelik ahvâl-i şu'arâyı câmi' olmak üzere hurûf-ı hicâ tertîbiyle mükemmel bir tezkire yazmış ve tezkiresinde 375 aded şu'arâ-yı Osmâniyyenin terâcim-i ahvâl ve âsârından bahs etmiştir.

1211 (1796) senesinde vüzerâ-yı izâmdan Ebû Bekir Paşa-zâde Âkif Bey, enderûn-ı hümayûn şu'arâsına mahsûs bir tezkire tahrîr ederek tevârîh-i ikmâli olmak üzere ismini **Mir'âtü's-Şi'r** (1211) tesmiye eylemiştir.

1229 (1814) hudûdunda Şefkatî-i Bağdâdî bir tezkire yazarak kendi asrına mahsûs olmak üzere 150 kadar şâ'irin âsârını derc eylemiştir.

Şeyhulislâm ve ârif-i benâm Ârif Hikmet Bey merhûm bir Tezkiretü'ş-Şu'arâ tertîb ve 1250 (1834) senesine kadar îsâl ederek 210 aded şu'arânın terceme-i ahvâl ve âsârından bahs buyurmuşlardır.

Meşhûdumuz olan şu tezâkir-i erba'anın her birisi musannifinin hattıyla birer nüshadan ibâret olmakla Hammer'in şu tezkirelerden haberdâr olamamak husûsundaki ma'zereti derkârdır.

Bunlardan başka Sâlim ve Safâyî'ye zeyl olmak üzere Fatîn Efendi merhûm 1269 (1853) târihine kadar bir tezkire tertîb etmiştir ki bu da 682 şu'arâ-yı Osmâniyyenin terâcim-i ahvâl ve âsârını hâvîdir. Merhûm Fatîn Efendi dahi bâlâda isimlerini ta'dâd eylediğimiz tezâkir-i erba'ayı görmediğinden Sâlim ve Safâyî'ye zeyl yazılmamış zannıyla onlara zeyl olmak üzere tezkiresine 1134 (1721) senesinden başlamış fakat o tezkirelerde münderic bulunan bir hayli üdebâya bi't-tab' bu zât dahi vâkıf olamamıştır. İşte şu tezâkir-i hamse ile Hammer'i tatbîk ve mazbûtumuz olan ba'zı şu'arâyı da mezc ve ilâve ederek Hammer'in dördüncü cildinin ibtidâsı olan 1113 (1701) senesinden i'tibâren bir tezkire tahrîrini ârzû etdim.

Bızâ'asızlığımıza mu'terif isem de bâlâda esâmîsini ta'dâd eylediğim tezâkirin ekserîsi masanniflerinin hatt-ı destiyle olmak ve birer nüshadan ibâret bulunmak üzere elde edilmiş olduğundan sâ'ir erbâb-ı kalem bu yolda bir tezkire yazmak isteseler bile böyle nâdir ve mühim me'hazları bulmak onlar için müte'assir olacağından artık iktidârsızlığımıza bakmayarak bi-mennihi'l-Kerîm tahrîre mübâşeret ve **Mecma'-ı Şu'arâ ve Tezkire-i Üdebâ** tesmiye eyledim. Biz de Hammer'in tertîbi vechile ya'nî **Şakâyık-ı Nu'mâniyye** tertîbine ittibâ' sûretiyle tezkiremizi sinîn üzerine yazmak ve Hammer'in intihâb eylediği eş'âr ile mukayyed olmayıp lüzûm görüldüğü sırada ba'zı şu'arâmıza Hammer'den fazla ve ba'zılarının da on ve on beş sahîfelik âsârını tercüme etmiş olduğu cihetle ondan noksân eş'âr tahrîr eylemek sûretiyle tezkiremizi tertîb etmeğe karâr vererek her bir pâdişâh-ı zî-şân-ı Osmânînin zamân-ı saltanat-ı hümâyûnlarına vâsıl olunca o pâdişâh-ı zî-şânın mümkün mertebe muhtasar terceme-i hâl-i mülûkâne ve ba'zı âsâr-ı nefise-i şâhânelerini derc ile tezyîn-i sahâyif ve ondan sonra da asr-ı şâhânelerinde vefât eden şu'arânın sinîn üzerine ahvâl ve âsârını derc ve tahrîr eyledik. Hammer, Tezkire-i Şu'arâ'sını 1250 (1834) senesinde ikmâl ve atebe-i cenâb-ı Mahmûd Hân-ı Sâni'ye takdîm eylemiş olduğu cihetle² biz inşâ'allâh o târihe vâsıl olduktan sonra ondan 1269 (1852) senesine kadar olan on dokuz seneyi Fatîn Efendi tezkiresini me'haz ittihâz ve kemâ-kân mazbûtumuz olan ondan fazla birçok şu'arâyı da ilâve ile kat'-ı mesâfe eyleriz.

Fatîn Efendi merhûma zeyl olarak tezkire-i şu'arâ-yı Osmâniyye tertîbine henüz kimse hâme-rân-ı mesâ'î olmadığı cihetle târih-i mezkûrdan şu içinde bulunduğumuz 1325 (1907) senesine kadar elli altı sene zarfında zuhûr ve mürûr eden üdebâ-yı Osmâniyyemizi de ayrıca bir cild olmak üzere zeyl ve ilâve ve ber-hayât olan

² Takvîm-i Vekâyi', Numara: 143, Sene: 1252.

Devlet-i aliyye-i Osmâniyyede şimdîye kadar güzêrân eden şu'arâ ve erbâb-ı sühanın esâmî vü ahvâl ve ba'zı âsârını mübeyyin. Beç'de Nemçe devleti tercümânı Baron de Hammer Purgstall, hüner ve sühan-âşinâ olduğundan bülegâ-yı devlet-i aliyyenin te'lif eyledikleri tezkiretü'ş-şu'arâlarından ve ehl-i tetebbu'dan ahz birle nâm-ı nâmî-i Hazret-i Şehinşâhî ile zibâyış-efzâ-yı dîbâce-i tasfîr olarak Nemçe lisânınca te'lif eylediği Tezkiretü'ş-Şu'arâ'sının mukaddemâ cild-i evvelini atebe-i ulyâ-yı saltanat-ı seniyyeye irsâl ve takdîm etmiş ve tercümân-ı mûmâ-ileyh hünerver ve Nemçe devleti nezdinde mu'teber olduğundan kendisine mukaddemâ bir kıt'a nişân-ı âli i'tâ ve isrâ olunmuş ve bu def'a ibrâz-ı teşekkür ile berâber kitâb-ı mezkûrun cild-i sânisini dahi takdîm eylemiş ve bu vechile izhâr-ı teşekkürü nezd-i âlîde mahzûziyyeti mücib olmuştur. (Müellifin Notu).

fuzalâ ve üdebâ-yı celîlemizin ahvâl ve âsâr-ı belîgâneleriyle de diğeri bir cildi tezyîn eylemek tasavvurundayız. “İnne hâzihi tezkiretün” âyet-i kerîmesinden iktibâsen “tezkire” kelimesi istilâh-ı milliyemiz îcâbınca âdetâ tezkire-i şu‘arâya mahsûs bir alem olup kalmışdır. Biz de **Tezkire-1325** kelimesini hesâb eylediğimizde şü tezkirenin tahrîrine târîh-i tâm zuhûr eylediğini görerek yümn-i tefe‘ül addile memnûn olduk. Cenâb-ı Hakk’ın tevfiâtına mazhariyetle şü tezkiremizi hüsn-i ikmâl edersek mü’essis-i devlet-i ebed-müddet-i Osmâniyye Sultân Osmân Gâzî Hazretleri zamân-ı adâlet-unvânlarından bed’ ile Hammer’in birinci ve ikinci ve üçüncü cildlerini de nakl ve terceme etmekle berâber o zamânlar için de istihsâl etmiş olduğum me‘haz, Hammer’in me‘hazlarından efzûn olduğundan Hammer’in yazmış olduğu mecmû‘-ı üdebâ-yı Osmâniyye 2200 adedden ibâret olduğu hâlde bizim bulmuş olduğumuz mevâhiz ve ilâve edeceğimiz üdebâ ile onun iki misline ve belki daha ziyâdeye bâlig olacağı ve 700 seneden mütecâviz bir zamân için bir tezkire meydâna geleceği gibi sonra da hurûf-ı hicâ ve her memleketden zuhûr etmiş olan şü‘arâ tertîbiyle iki fihris-i mükemmel de tertîb edeceğimizi şimdiden tasavvur eylemekdeyiz.

Elfâz ve ta‘bîrâtta zuhûr eden kusûrumun hüsn-i niyyet ve nev-hevesliğime bağışlanmasını dâniş-verân-ı asrımızdan niyâz ve istihâm eder ve “Cenâb-ı Hak velîni‘met-i bî-minnet, a‘zam-ı şehriyâr-ı me‘âlî-himem, halîfe-i akdes-i hamîdü’ş-şiyem sevgili pâdişâhımız efendimiz hazretlerini dünyâlar durdukça kemâl-i muvaffakiyet ve âfiyetle serîr-ârâ-yı hilâfet ü saltanat buyursun” du‘â-yı mefrûzu‘l-edâsını îsâl-i bârgâh-ı Ahadiyyet eylerim.

Ve minallahi‘l-i‘ânetü ve‘t-tevfik.

KÂTİB

İsmi Mustafâ şöhreti Çavuş-zâde olup Burûsa’dandır. Evâ‘il-i hâlînde tahsîl-i ulûm u ma‘rifet ederek “**Sahfî**” mahlası ile tanzîm-i eş‘âr eylemekde idi. Pederinin irtihâlînde yerine medîne-i merkûmede Haremeyn-i Şerîfeyn evkâf kâtibi olmuş ve ba‘zı yârân-ı zarâfet-âşinâ mahlasını tezyîf vâdisinde latîfe eylemeleriyle rencîde-hâtır olarak bu münâsebetle “**Kâtib**” tahallüs eylemiştir.

Vefâtı 1113 (1701) senesinde dir. Burûsalı Belîg, vefâtına şöyle târîh demiştir:

“Nakl-i dîvân-ı na‘îm eyledi rûh-ı Kâtib” (1113)

Muhâsib, kâtib oldukdan başka kitâbet olunmağa sezâ bir şâ‘ir-i nâzûk-edâdır.

Gazel

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Eliñde câm-ı mey sâkî ruhuñ aksiyle bir güldür
Bu bezmiñ bâdesi hep eşk-i hûn-âlûd-ı bülbüldür

Ölürsem hasret-i zülf-i siyâhıñla giyâh-âsâ
Biten tâ haşre dek hâk-i mezârım üzre sünbüldür

Ne mümkün kıl kalemlle mû-miyânı nakşı ey Kâtib
Çekilmez safha-i âgûşa bir ince tahayyüldür

Dîger

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Ol şüh-ı cihân mülk-i melâhatda alemdir
Ol nergis-i cādû ise âhû-yı Harem'dir

Cevr itse vefâ add ideriz biz anı zîrâ
Cevri anîñ erbâb-ı dile mahz-ı keremdir

Ta'n itme gel ey zâhid eger nâle idersek
Bihûde degil çekdigimiz sâgar-ı gamdır

LUTFÎ

İsmi Lutfullâh'dır. Hoca Mes'ûd Efendi'nin oğlu olmagla şöhreti Hoca-zâde'dir. 1053 (1642)'de doğmuştur. 1063 (1653)'de Şeyhu'l-islâm Kara Çelebi-zâde Abdu'l-Azîz Efendi'den tarîk-i ilme mülâzım olmuş, 1084 (1673)'de Ca'fer Çelebi, 1092 (1681)'de Nişâncı Paşa medreselerine ve iki sene sonra Sahn-ı Semân'dan birine, ba'dehû Sinân Paşa, Üsküdâr'da kâ'in Mihrümâh Sultân, 1099 (1687)'de Haseki ve müte'âkiben Süleymâniye medreselerine müderris ta'yîn ve şu son mansıbında hâmise i'tibâr edilmiştir. 1100 (1688)'de Burûsa pâyesi ihsân olunup 1106 (1694) senesinde bi'l-fi'l Burûsa kadılığına ta'yîn ve ba'de'l-ınfisâl Ma'lkara kazâsı arpalığıyla ma'îşeti te'mîn olundu. 1113 (1701)'de Eyyûb kadılığına nasb edilerek bu hengâmda vefât itmiştir. Asrının şu'arâsından ma'dûd idi.

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Mest-i aşkız sabrımız yok sînemiz çâk eyleriz
Derd-i aşk ile dem-â-dem çeşmi nem-nâk eyleriz

Görmek için şâhid-i maksûdı çeşm-i cân ile
Mâ-sivâdan kalbimiz âyînesin pâk eyleriz

Neş'e-i câm-ı mahabbet viridi bir hâlet bize
Gözümüz yumup açınca seyr-i eflâk eyleriz

Câm-ı aşkı dest-i sâkî-i ezelden içmişüz
Lutfiyâ anuñ için eş'arı bî-bâk eyleriz

EMRÎ

İsmi Emrullâh'dır. Nasûhî-zâde'nin mahdûmudur. 1085 (1674)'de Lârende kasabasından İstanbul'a gelmiş, Bayrâmiye medresesine hâricen müderris olmuştur. 1087 (1676)'de İbrâhîm Paşa, 1091 (1680)'de Ferhâd Paşa ve bir sene Emre Hoca, 1095 (1683)'de Üsküdâr'da yeni inşâ edilen Minkârî-zâde Yahyâ Efendi müderrisliğine ta'yîn olundu. 1098 (1686)'de Sinân Paşa, ba'dehû Rüstem Paşa ve

1100 (1688)'de mûsile-i Zâl Paşa ve ba'dehû mûsile-i Süleymâniye ile Mahmûd Paşa medreseleri müderrisliğinde bulundu. 1102 (1690)'de Selîmiye ve iki sene sonra Süleymâniye medreselerine, 1106 (1694)'da Yenişehîr-i Fenâr niyâbet-i şer'iiyesine nasb edilmiştir. Ba'de'l-infisâl Balya Badra arpalığı verilmiş ve 1113 (1701)'de Halebü'ş-Şehbâ kâdısı ta'yîn buyurulup orada vefât eylemiştir.

İlme müselleme, inşâda mu'ciz-rakam idi. "Kenzü'l-İnşâ" nâmında gâyet güzel bir eseri vardır. Vefâtı 1114 (1702)'dir. Bu gazel âsârındandır:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Temennâ-yı sürûr-ı sîne vasl-ı gül-'izâr özler
Güşâd-ı gonca-i ümmîd-i dil fasl-ı bahâr özler

Dili âvîze-i fitrâk-i zülf itmek murâd itmiş
Süvâr-ı esb-i nâzım şimdi nahcîr-i şikâr özler

Şeb-i târik-i hecr içre kalupdur gönlümüz tenhâ
Hayâl-i rişte-i zülfüñ gibi bir gam-güsâr özler

Semend-i intizâr-ı tab'-ı Emrî olmuş âmâde
Cihân-peymâ-yı aşkıñdır ki dâ'im reh-güzâr özler

ŞEHRÎ

Nâmı 'Alî'dir. Bağçevân-zâde lakabıyla ma'rûf olup Der-sa'âdet'de dogmuşdur. Şeyh-i kâmil Ümmî-zâde Hasan Efendi'yi inâbet ve âsitânesine hizmet ederek tasfiye-i bâtin eylemiştir. Vefâtı 1114 (1702)'dir. İnşâd-ı eş'ârda mâhir ve ilm-i bedî'-i mûsikîde akrânı nâdir idi. Bu güftâr cümle-i âsârındandır:

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

Biz mey-kede-i gamda şehâ cur'a-feşânız
Biz fakr u fenâ içre bugün şâh-ı cihânız

Nâm ile bize gerçi ki insân didiler hep
Ma'nîde begim bende-i bî-kevn ü mekânız

Mânend-i akîk olur ise dîde 'aceb mi
Kim subh u mesâ râh-ı Hak'a la'l-feşânız

Tevhîd-i Hudâ'dır işimiz cehr ile her dem
Sanma bizi ey zâhid-i zerrâk nihânız

Dirlerse kimiñ sûfisisin Şehrî cevâb vir
Merdân-ı Hudâ kâşif-i hak Ümmi Sinân'ız

REMZÎ

İsmi İsmâ'îl'dir. Şâ'ir-i şehîr-i Rûm kâdî-asker Bâkî Efendi-zâde Es'ad Efendi'niñ ogludur. 1055 (1640)'da tevellüd eylemiş ve tahsîl-i kemâlâta sa'y-i tâm iderek henüz yigirmi beş yaşında 1075 (1665)'de Nişâncı Paşa medrese-i sânisine müderris olmuş idi. 1080 (1670)'de Husrev Kethudâ, 1084 (1673)'de Hoca Hayreddîn, ba'dehû Nişâncı Paşa-yı Cedîd, 1088 (1677)'de Dâvud Paşa, 1093 (1681)'de mûsile-i Süleymâniye ile Şehzâde medreseleri müderrisliğine, 1095 (1683)'de Süleymâniye medârisinden birine ta'yîn olunarak tekmîl-i tarîk eyledi. 1097 (1675)'de Şâm, 1101 (1688)'de Edirne kâdılığına nasb olunmuşdur. Ba'de'l-azl Kirmâstî ve Foça kazâları arpalıkları oldu. 1106 (1694)'de Mekke-i Mükerreme pâyesi, 1108 (1696)'da İstanbul pâyesi olduktan sonra 1109 (1697)'de bi'l-fi'l Mekke kâdılığına ta'yîn olundu. Ba'de'l-azl Begpazarı ve Burûsa Yeñişehri kazâları arpalık verilip ba'dehû Gümülcine kazâsına arpalığı tebdîl edildi. 1110 (1698)'de bi'l-fi'l İstanbul kâdılığına ta'yîn buyurulmuşdur. 1113 (1701)'de ba'de'l-infisâl Birgi kazâsı arpalık tahsîs olundu. Füc'eten vefâtı 1114 (1702)'dir.

Hoş-sohbet, nâzûk-tabî'at, lâ'ubâlî-meşreb, şûh-kevkeb bir zât idi. Eş'âr-ı pâkîzesi kesîrdir. Bu gazel cümle-i âsârındandır:

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

Ehl-i dili sen lutf ile âbâda mı geldiñ
Ey şûh nedir söyle ya berbâda mı geldiñ

Tâtâr-ı tegâfûl dilimi eyledi teshîr
Düzd-i nîgeh-i nâz ile imdâda mı geldiñ

Buldı yolını genc-i diliñ eyledi âbâd
Ey pîr-i mugân Remzî'yi irşâda mı geldiñ

ŞİNÂSÎ

Rûznâmçeci-zâde Mehmed Çelebi'dir. İstanbullu ve meşhûr Fasîh-i Mevlevî'nin perverdesidir. Eyyâm-ı şebâbında hûb sîmâsına ve güzel sadâsına binâ'en zurefâ beyninde ba'zı unvân-ı mübeccel ile şöhret bulmuşdı. Ömrünü hevâ vü hevese sarf itmeyüp dâ'imâ ashâb-ı nâmûs u irfân ile musâhabet iderek cevâhir-i girân-bahâ-yı hüner ü ma'ârifle müzeyyen bir zât-ı müstahsen olmuş idi. Birçok vüzerânın kitâbet-i husûsiyyelerinde mühür-dâr ve hazîne-dâliklerinde bulunmuş ve bi'l-âhire dîvân efendisi olmuş ve bu münâsebetle Diyârbekr ve Bagdâd'a azîmet ve o memleketler üdebâ ve şu'arâsıyla da müşâ'are ve musâhabet eylemişdir. Hatt-ı desti de ahlâkı gibi latîf olduğundan dîvân-ı sultânî kâtibleri zümresine iltihâk ve az bir müddet sonra vefât eyledi. Vefâtı 1114 (1702)'de Edirne'dedir. Sâhib-i dîvân ve el-hak zarîf bir nükte-dândır. Bu neşîdelere âsârındandır:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Yine bir başka revnak virdi hat zülf-i perîşâna
Acâyib feyzi var köhne bahârîñ sünbülîstâna

Dü-çeşmimde hayâl-ı ârızîñ eşk-i firâvânım
Sanursun şemsi tahvîl eylemişdir burc-ı mîzâna

Hele neşv ü nemâ-yı bâg-ı hüsn-i yâr hiç bitmez
İzârı verde beñzer kâmeti serv-i hırâmâna

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Gâh arz ider cemâlini geh der-nikâb olur
Bu gösterişle hâlimiz âhir harâb olur

Ben hâk-sâra zerrece yok ragbeti henüz
Bilmem o âfitâba nice intisâb olur

Bahtı siyâh olunca Şinâsî bir âdemiñ
Tûtîye dâm kursa şikârı gurâb olur

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Şevk-i dehân u reşk-i miyânı düşüp dile
Oldı ziyâde yok yere derd-i nihânımız

Dîger

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

Gerekmez bûs-ı leb kand olsa ol rûh-ı revânımdan
Netîce acı sözlerle usandım tatlı cânımdan

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Biñ dâg-ı tâze ister imiş iştirâsına
Kâlâ-yı vaslı ol mehiñ âteş bahâsına

LEBÎB

İsmi Mehmed'dir. İstanbulludur. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ma'ârif-i bî-şumâr iderek divân-ı hümayûn kâtiblerine iltihâk eylemişdir. Mi'râciyyesiyle şöhret bulmuş bir şâ'ir-i şîrîn-zebân idi. Vefâtı 1114 (1702) senesindedir. "Umûm-ı mu'cize-i enbiyâyâ mazhar iken" mısra'ını hâvî mi'râciyyesi 154 beyitten teşekkül etmiş bir eser-i bihterîndir. Şu şi'rlere âsârındandır:

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Felek aceb yolumuz kûy-ı yâre düşmez mi
Bizim de hissemize bir nezâre düşmez mi

Visâle va'delerin gûş iden o bed-ahdiñ
Zamân-ı mahşere dek intizâra düşmez mi

Fezâ-yı aşkda bîhûde gird olan diller
Kemend-i turra-i 'anber-nisâra düşmez mi

Kalur gider mi kesâd-ı hünerle böyle Lebîb
Metâ'ı râyic olan bir diyâra düşmez mi

Dîger

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Ey şâne-zen-i ham-be-ham-ı zülf-i dilârâ
Her hamda hezârân dili berbâda mı geldiñ

MA'NEVÎ

İsmi Şeyh Mustafâ'dır. Meşâyih-i Halvetiyye'den meşhûr-ı âfâk Karabaş şeyhi Alî Efendi'nin mahdûmudur. Ulemâ-yı benâm-ı asrıdan tahsîl-i ulûm u kemâlât eyledikten sonra pederleri gibi Halvetî tarîkine intisâb itmiştir.

1103 (1691) senesinde Kadırga'da kâ'in Mehmed Paşa zâviyesine şeyh-i güzîn ve Bâgçe Kapusu'nda Vâlide Sultân Câmî'i'ne de vâ'iz-i hoş-telkîn nasb u ta'yîn olunmuşdur.

1104 (1692)'de Sultân Ahmed Hân-ı Sâni Hazretleri tarafından Edirne'ye celb olunarak manzûr-ı pâdişâh-ı sulahâ-perver ve sohbet-i hâsu'l-hâs-ı pâdişâhiye nâ'iliyyetle mesrûr u muvakkar olarak vâ'iz-i şehriyârî olmuş idi. Ba'de-zamân Vâlide Sultân Câmî-i Şerîfi va'ziyyesi dîgerine tevcîh edilerek kendileri Mehmed Paşa zâviyesi şeyhligiyle iktifâ ve gûşe-i kanâ'atı ihtiyâr ile inzivâ itmişler idi.

1110 (1698) senesinde vâki' olan sulha her mısra'ı bir târîh olmak üzere 110 mısra'lı bir kasîde nazm idüp o asrîñ vezîr-i a'zamı olan Amuca-zâde Hüseyin Paşa'ya takdîm ile azîm ihsânına mazhar olmuşdur.

Vefâtı 1114 (1702) senesindedir. Üsküdâr'da pederlerinden müstahlef meşhûr Şeyh Nasûhî Hazretleri'niñ dergâhında medfûndur. Ma'ârif-i ilmiyye ile meşhûr vâ'iz, müzekkir, muhaddis, müfessir bir mecmû'a-i garâ'ib ü nevâdir idi. Ekserî ilâhiyyât olmak üzere manzûme-i âsârı kesîrdir.

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Hamdü-lillâh ki tulû' itdi yine şems-i duhâ
Rahmeten li'l-'âlemîn geldi Muhammed Mustafâ

Gül cemâli berk urup dogdı yine bedr-i dücâ
Rahmeten li'l-âlemîn geldi Muhammed Mustafâ

Küntü kenz'in mahzeninden lî-ma'allâh mazharı
Zât-ı pâkiñ enveridir enveridir enveri

Ma'nevîyâ ins ü cinniñ rehberidir rehberi
Rahmeten li'l-âlemîn geldi Muhammed Mustafâ

NECİB

İsmi Mehmed'dir. Edirnelidir. Dâmâd-zâde unvânıyla şehîr ve evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ilm ü kemâlât ile gâyet-i ezkiyâdan zuhûr itmiş bir edîb-i me'âlî-semîr idi.

1084 (1673)'de maskat-ı re'sindeki Hüsâmüddîn ve 1097 (1685)'de İlmüddîn, ertesine sene İbrâhîm Paşa, Şeyhî Çelebi ve daha ertesine sene Serrâciye ve 1104 (1692)'de Emîniyye medreselerinde müderris bulunmuşdur.

1106 (1694)'de fart-ı zekâsı hasebiyle kendine sevdâ ârız olup esbini girân-bahâ kumâşlarla pûşide ve hânesinin nerdübânına kıymetdâr çukalar ferşide ve bu gibi şeylerle servetini itlâf iderek giriftâr-ı fakr u zarûret oldu. Tekâ'üd sûretiyle Kavak kazâsı ma'îşet virilüp medresesi dîgerine tevcîh olundu. Bu hâl üzere zamânı geçmekte iken 1114 (1702)'de vefât eyledi.

Sâhib-i terceme hakîkaten tab'-ı necîb ashâbından ve zurefâdan ma'dûd olan şu'arâdandır. Bu güftâr zâde-i tabî'atıdır:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Ne bu bigâne nigeñ germî-i sohbet bu mıdır
Söyle kurbân olayım gâyet-i ülfet bu mıdır

Varup agyâr ile şeb-tâ-be-seher nûş idesin
Hâtır-ı âşık-ı mahzûna ri'âyet bu mıdır

Yüz çevirdiñ ser-i kûyuñda bir âh itmek ile
Hemen ey şûh-ı cefâ-pîşe kabâhat bu mıdır

Seyr iden dir ruh-ı gülgünuñı tâb-ı mülden
Nev-şüküfte gül-i hod-rûy-ı melâhat bu mıdır

Olmadı bir nigeñ-i lutfuña şâyân Necîb
Sen de insâf it eyâ şûh mürüvvet bu mıdır

Dîger

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Reşk-âver-i mihr oldu ser-i sînede dâğıñ
Gidükçe güzellenmede ey mâh çerâğıñ

Öpdükçe olur şerm ile gül-ruhları pür-tâb
Hep mîveleri böyle pür-âteş mi bu bâğıñ

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Âyâ olur mı mîve-i vaslı o meh-veşiñ
Yoksa cihânda olmayacak ârzû mıdır

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Hem-seng olur mı lebleri yâkût-ı huşk ile
Kıymet berâber olsa da lezzet ziyâdedir

NAKŞÎ

İsmi İbrâhîm'dir. 1051 (1640)'da İstanbul'da doğmuştur. Tahsîl-i kemâlât-ı bî-şumârdan sonra Koca Mustafâ Paşa şeyhi Seyyid Alâ'üddîn Halvetî'den ahz-ı rumûz-ı tarîkat itmişdir. 1090 (1679)'da berây-ı hacc-ı şerîf Hicâz'a gitmiş, ba'de'l-avde 1097 (1685)'de Rûmili Hisârî'nda Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Hân Câmi'-i Şerîfi va'ziyyesinde, mu'ahharan Üsküdâr'da vâki' Atîk Vâlîde Sultân Câmi'-i Şerîfi meşihatında, 1106 (1694)'de Şehzâde Sultân Mehmed Câmi'-i va'ziyyesinde bulunmuştur. Şu sûretle va'z u nasîhat ve hıdmet-i ibâdetle meşgûl iken 1114 (1702)'de vefât itmişdir. Şâ'ir Râzî'niñ "Cennetde de ey Nakşî gel hû diyelim yâ hû" (1114) mısra'ı târîh-i vefâtıdır. Altı Mermer'de medfûndur.

Zâhir ü bâtını ma'mûr bir vücûd-ı fezâ'il-mevfûr olduktan başka şi'r ü ilâhiyyâtda dahi nazîri nâ-yâb bir zât-ı vâlâ-cenâb idi.

Na't-ı Şerîf

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Bir nazar kıl hâlîme âsân ola cem'-i sübül
El-meded ey Fahr-ı 'âlem ey şehen-şâh-ı rûsul

Sahn-ı gülzâr-ı derûnumda açılsun tâze gül
El-meded ey Fahr-ı 'âlem ey şehen-şâh-ı rûsul

Dîger

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Oldı gönülüm mülk-i halvet-hâne-i merdân-ı aşk
Menzil-i yektâ idindi kalbimi sultân-ı aşk

Dâg yakmış şerha çekmiş sînesin çâk eylemiş
Böyledir âlemde Nakşî hâl-i müştâkân-ı aşk

Dîger

(Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün)

Tâ sende ola ey yüzi gül gonca-dehenlik
Bülbülleriñe lâzım olur tâze sühanlık

Hep mâ-melekin Nakşî nisâr itdi yoluñda
Bir pîreheni kaldı hemân ol da kefenlik

Dîger

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Ruhı gîsûları ol âfetiñ nakş u nigâr oldı
Açıldı bâg-ı hüsnüñ sünbüli evvel bahâr oldı

Hikâyetler iderdi feyz ile bezm-i visâlınden
Haberler virmedi bâd-ı sabâ çok rûzgâr oldı

AHMED

Edirne’de tevellüd itmişdir. Pervâne-zâde dinmekle ma‘rûf idi. Ba‘de’t-tahsîl Rûmili’niñ birçok yerlerinde hâkim bulunmuşdur. Vefâtı Edirne’de 1114 (1702) senesindedir. Şu nazm-ı selîs âsârındandır:

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

El aldım mâh-peykerlerle girdim halka-i zikre
Felekde devri ben bu çarh-ı kec-reftâra gösterdim

Elifler dâğlarla zeyn idüp bu cismi âh itdim
Giribân-çâk olup ol dilber-i gaddâra gösterdim

HALÎFE-İ A‘ZAM SULTÂN AHMED HÂN-I SÂLİS HAZRETLERİ

Sultân Mehmed Hân-ı Râbi‘ Hazretleriniñ necl-i necîl-i ‘âlîleridir. 1084 (1673)’de tevellüd, 1115 (1703)’de cülûs, 1149 (1736)’da vefât itmişlerdir.

“Ahmed-i Sâlis” (1084) vilâdetlerine, “Ahmedü’s-Sâlis” (1115) cülûslarına ve “Serîr-i pâk-i firdevs ola Sultân Ahmed’e me’vâ” (1149) mısra’ı irtihâllerine târihtir.

Tahsîl-i ulûm ve kemâlât-ı şâhâneleri, allâme Feyzullâh Erzurûmî ve kâdî-asker İbrâhîm İbnü’l-Hâc Mehmedü’l-Âmidî hazerâtındandır.

Silsile-i ilmiyyeleri Abdurrahmân Fâzıl-ı Âmidî ve allâme Mollâ Çelebî-i Âmidî vâsıtalarıyla allâme-i cihân Seyyid Şerîf Cürçânî ve ondan da birçok vesâ’it-i

mübeccele ile İmâm Muhammedü’ş-Şeybânî ve onlardan da imâm-ı hümâmımız İmâm-ı A’zam efendimiz Hazretleri’ne vâsıldır.

Erbâb-ı ulûm u ma’ârife iltifât u ihsânı hâriku’l-‘âde idi. Meşhûr Nedîm-i nükte-dânîñ dâmenini altunla doldurmuş ve hattât-ı şehîr Hâfız Osmân Efendi’niñ mürekkeb hokkasını celb buyurarak cevâhîrle doldurup göndermiş idi.

Bunuñ için zamânında üdebâ ve fuzalâ pek çok tekessür itmiş ve nâm-ı şâhânelerine ta’dâddan efzûn eserler yazılmışdır. Güşâd-ı matbû’âta ragbet ve himmet buyurmaları da neşr-i ma’ârif husûsundaki uluvv-i himmet-i şâhânelerine delîldir. Kendileri de âlim, hattât, şâ’ir idi.

Dört kıt’a Kelâm-ı Kadîm yazarak birini teberrüken Ravza-i Mutahhara-i Cenâb-ı Risâlet-penâhiye ihdâ eylemişlerdi. Bâb-ı Hümâyûn karşısındaki çeşme-i bî-nazîrleri üstünde ve Dıragmân Câmî’-i Şerîfi Tekyesi kapusunda mermerler üzerindeki târîhler yâdigâr-ı hatt-ı nefis-i şâhâneleridir.

Eyyûb Sultân Türbesi’nde iki aded levha-i garrâları hâlâ mevcûd ve sâ’ir cevâmî’-i şerîfede dahi müzeyyen ve üstâdâne kıt’alar câ-be-câ meşhûrdur.

Zâde-i bî-nazîr-i tab’-ı şâhâneleri olan ilâhiyyât ve nu’ûtı pek kesîr olup mutasavvifâne ve ba’zen mecâzî kisvesinde muhakkıkâne inşâd-ı eş’âr-ı hümâyûn buyururlar idi.

Eş’âr-ı üstâdânelerini “Necîb (65)” mahlasıyla tevşîh eyliyorlar idi ki aded-i ömr-i şâhânelerine muvâfıkdır. Teberrüken ba’zı âsâr-ı hümâyûn-ı şâhâneleri ârâyîş-i sahâyif-i mefharet olunur:

Na’t-ı Şerîf

(Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün Mefâ’îlün)

Ruhuñ bir kıt’a-i nûr-ı Hudâ’dır yâ Resûlallâh
Cemâliñ hâlet-efzâ dil-güşâdır yâ Resûlallâh

Vücûd-ı rahmet-âsârîñ tulû’ı zulmet-i küfri
Giderdi cümle îmân-âşinâdır yâ Resûlallâh

Gülüstân-ı risâletde o zât-ı gülbünüñ el-hak
Hudâyî bir nihâl-i muntehâdır yâ Resûlallâh

Kerem kıl ey Hudâvend-i şerîf-i sohbet-i Mevlâ
Necîb’iñ derdine feyziñ devâdır yâ Resûlallâh

Dîger

(Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlâtün Fâ’îlün)

Ey gönül sen matlab-ı a’lâyı tahsîl itmediñ
Var ise zâd-ı reh-i ukbâyı tekmîl itmediñ

Ey gönül gafletdesin insâf kıl âyâ niçün
Sırr-ı “mûtû”ya vukûfa hîç ta’cîl itmediñ

Ey göñül nefsiñe ta‘zîm itme fânîdir cihân
Gâfil olduñ hayf ol nâ-merdi tezlîl itmediñ

Ey göñül bir dem leb-i ikbâl ile misl-i Necîb
Gûşe-i seccâde-i irfânı takbîl itmediñ

Dîger

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Hücûm-ı ceş-i gamdan baña bir kehfü’l-emân olmaz
Sirişk-i dîde hûn oldu ki hiçbir dem nihân olmaz

Tenezzül eylemez zînet-serây-ı dehre âşıklar
Hümâ-pervâz-ı aşka cây-ı süflî âşiyân olmaz

Beni yâ Rab kemâl-i rahmetiñden eyleme mehcûr
Ki vâdî-i haşırda baña kimse mihribân olmaz

Îlâhî şerbet-i vaslîñla ben vîrânı âbâd it
İbâdet itmege dil-hastede tâb u tüvân olmaz

Varınca arsa-gâh-ı haşre kim şâh u gedâ birdir
Cevâbîñ var mı anda ey Necîb ketm-i zebân olmaz

Dîger

(Fâ‘îlâtün Fâ‘îlâtün Fâ‘îlün)

Zikriñ ile olmuşam ratbu’l-lisân
Yâ Gıyâse’l-müstagîsîn el-amân
Aşkiñ ile eylerem âh u figân
Yâ Gıyâse’l-müstagîsîn el-amân

Bulmadım yol âşiyân-ı vahdete
Hayret el virdi bakup bu kesrete
İrmedim ser-vakt-i bezm-i vuslata
Yâ Gıyâse’l-müstagîsîn el-amân

İki âlemde eyâ Rabbu’l-Mucîb
Herkesiñ maksûdını eyle nasîb
Zerre-i aşkiñ niyâz eyler Necîb
Yâ Gıyâse’l-müstagîsîn el-amân

ZAMÂN-I ÂLÎLERİNDE İRTİHÂL İDEN ÜDEBÂ VE ŞU'ARÂ

SENE 1115 (1703)

ZEKÎ

Nâmı Halîl'dir. Kâsım Paşa'da tevellüd itmiştir. Fenn-i bedî'-i mûsikîde üstâd olduğundan "Çengî Halîl Efendi" demekle meşhûr idi. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ma'rifet iderek tarîk-i ilme âzim ve mülâzım oldukdan sonra semt-i kazâyâ sâlik oldu. Kuzât-ı Mısıriyye'niñ eşrâfindan idi. Yüz yaşına karîb bir pîr-i mu'ammer olduğu hâlde İstanbul'da vefâtı 1115 (1703) senesindedir. Târîh-perdâzlıkda dahi mâhir idi. Ahd-i Sultân Mehmed Hân-ı Râbi'de Musâhib Mustafâ Paşa dâmâd-ı şehriyârî oldukda bu târîh-i latîfi dimiştir:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Bikr-i fikrim iki târihe düçâr oldı yine
Her biri şöyle ki nâ-mahreme mestûr oldı

Kıldı mâh-ı nev ile mihr kırân-ı sa'deyn (1086-1675)
Mâh o mihr ile aceb nûrun-alâ-nûr oldı (1086-1675)

Hoş-güftâr bir şâ'ir-i sûtûde-reftârdır. Şu sözler anıdır:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Bakmaga âyineye yâr gözinden sakınur
Neylesün hüsnini agyâr gözinden sakınur
Hâk-i pây olsa nola nergis-i bînâyâ sabâ
Seyre çiksañ seni gülzâr gözinden sakınur

Dîger

(Mef'ûlü Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa')

Meclisde dil ol şeh-i cefâ-cûyından
İ'câz-ı hasen görüp o bed-hûyından
Hurşîd mi idicek dehânından gurûb
Zâhir ola düşdi maşrık-ı rûyından

HAMDÎ

İsmi Ahmed Çelebi'dir. Şehr-i Diyârbekir (Âmid)'dendir. Memleketiñ tüccâr-ı mu'teberânından ve ashâb-ı irfân u kemâlinden olup, şu'arâ-yı memleketi ile müşâ'are-i latîfe ve münâzara-i edîbesi vâfir bir merd-i sûtûde-me'âsir idi. Vefâtı 1115 (1703) senesindedir. Husûsâ fenn-i târîhde ziyâde mahâreti olup Halebü's-Şehbâ kâdısı Kevâkib-zâde nâm fâzılıñ vefâtına bu târîhi nazm itmiştir:

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

“Düşdi evc-i Haleb’iñ kevkebi hâk-i pâye”

Kibâr-ı memleketinden bir zât Ahmed nâmında mahdûmını sünnet itdikde bu târîh-i latîfi inşâd eylemişdir:

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Sünnet-i Ahmed’i i‘lâna sezâ sûr oldı

Tanzîm-i eş‘âr ile şöhret-şi‘âr bir şâ‘ir-i zarâfet-kâr idi. Eş‘ârı hoş-âyende ve güftâr-ı mazmûn-dârı belâgatle tırâzendedir.

Şu gazeller şu‘arâ-yı memleketi ile nazîre-güne söyleşdikleri âsârdandır:

(Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘îlü Fâ‘ilün)

Âşık hayâl-i dilber ile vasl-ı cû gerek
Mîr’ât-ı dilde aks-i ruhı rû-be-rû gerek

Pervâne-vâr şem‘a yakıl itme keşf-i râz
Kâmil reh-i hakîkate bî-güft ü gû gerek

Yâd-ı ruhuñla pâyıña eşkim revân olur
Çünkü nihâl-i gülşene her demde su gerek

Dil çâk-çâk-i hançer-i hecriñdir ey sanem
Târ-ı nigâh-ı merhametiñle rûfû gerek

Tâk-ı zebercede yazılurdı nazîresi
Tab‘-ı selîm-i Hamdî’ye bir tâze-rû gerek

Dîger

(Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün)

Ol bezme duhûl eyleme kesret var içinde
Vahdetle enîs ol ki selâmet var içinde

Sinniñ reh-i islâmda sittîne irişse
Hak’dan sebab-i afva beşâret var içinde

Her bir nefes âlâ-i Hak’ı eyle tefekkür
Ma‘bûda ibâdet ile tâ‘at var içinde

Mümkinse eger sohbet-i zenden hazer eyle
İdrâka zarar aklıña hiffet var içinde

Hamdî güher-i nazm-ı Emîrî'ye nazar kıl
Tâb u eser-i âb-ı letâfet var içinde

Beyt

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Kül oldum yana yana tâb u tâkat kalmadı dilde
Yanup yakılmadan da kaldım ol şem'-i şebistâna

FEYZÎ

İsmi Alî'dir. Der-sa'âdet'den zuhûr itmiştir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i dest-mâye-i ma'ârif iderek Cebeciler Kâtibi olmuş idi.

Vefâtı 1115 (1703) Senesinde dir. Tanzîm-i eş'âra kâdir bir zât-ı ma'rifet-me'âsir idi. Bu güftâr anıdır:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Lebiñ hakkâk eli dokunmamış bir la'1-i rahşândır
Musaffâ dişleriñ şol dürre beñzer kim delüksüzdür

Kelâmı şu'belendirme uzatma gel makâmâtı
Göñül âgâze-i hüsni o şuhuñ büseliksüzdür

Hemân bir tîg-ı cevher-dâra beñzer nükte-i Feyzî
Teberdir ta'n-ı düşmen gerçi ammâ kim çeliksüzdür

MÜNİRÎ

İsmi Hüseyin'dir. İstanbulludur. Zamân-ı şebâbında tahsîl-i ma'rifet ve tekmi'l-i fenn-i kitâbet itmekle rûznâmçe-i evvel hulefâsı silkine sâlik olmuş idi. 1115 (1703)'de tayy-ı rûznâme-i hâyât itmiştir. Asrınıñ şu'arâsından eş'ârı pâkîze vü latîf ve güftârı muharrik u zarîfdır. Bu şi'r ol zât-ı sihr-âsârıdır:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Zevk-bahş olsa aceb mi dile âlâm-ı vatan
Hâlet-i mey gibidir hâtıra-i nâm-ı vatan

Nûr-ı hurşîd-i kıyâmet gibi eyler mi tulû'
Revzen-i dîde-i cân u dile peygâm-ı vatan

Âfitâb-ı şafak-ı gurbete sad hande ider
Feyz-i nûr-ı siyeh-i tîregî-i şâm-ı vatan

Gurbetiñ yücelenen servini gördükçe gelür
Hâtıra kâmet-i hûbân-ı gül-endâm-ı vatan

Dîger

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Yazılır yine kazâ matlabına
Nola ugrarsa kazâya kâdî

Hak’dan ister yine bir âlî kazâ
Olamaz degme kazâya râzî

RÜŞDÎ

İsmi Mehmed’dir. Edirnelidir. “**Ammeci Çelebi**” lakabıyla meşhûr idi. Evâ’il-i hâlinde tahsîl-i ma‘ârif-i kesîreden sonra cevâmî‘-i şerîfede imâmlık itmek silkine sâlik ve mahmiyye-i Edirne’de Kâdî-asker Câmî‘-i Şerîfi’ne hatîb oldu. Vefâtı 1115 (1703)’dedir³. Hâfız-ı Kur’ân seb‘a ve aşere kırâ’atında fâ’iku’l-akrân ve hüsn-i savt ile mergûb-ı yârân, târîhleri pek güzel bir şâ‘ir-i nüktedân idi. Şu beyt âsârından numûnedir:

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Şîşe-i arş-ı berîne vaz‘ ider kerrûbiyân
Sünbül-i bâg-ı İremde dûd-ı âh-ı âşıkân

ZEYL

Mütercem-i mûmâ-ileyh sâhib-i dîvândır. İsmi Sâlim, Şeyhi, Safâyî tezkireleriniñ üçü de “Mehmed” kayd ediyorlar ise de isminiñ “Ahmed” olduğu divânında kendi lihyesine söylediği şu târîh ile müsbetdir:

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Ahmedâ hattıñ mübârek ide Hak (1074-1663)

Mahlasınıñ Rüşdî olduğu Tezkire-i Safâyî’de muharrer ise de Sâlim şu satırlarla Safâyî’ye i‘tirâz ve Şeyhi’yi işhâd ediyor:

“Mütercem-i mezkûrñ mahlası “Reşîd” olmak üzere mazbûtumuzdur ve “Târîh-i Emîr Buhârî”de dahi mezkûrdur. Safâyî Tezkiresi’nde merhûmuñ mahlası “Rüşdî” olmak üzere tahrîr idilmiştir. Bir kesiñ ismini bilmeden iftirâ ve lakabıñ hurûfindan ba‘zını ba‘zına takdîm yâhud te’hîr itmege ictirâ güçdür. Husûsâ emr-i

³ Tezkirelerimiz târîh-i vefâtını 1105 (1693) senesi gösteriyorlar. Biz Hammer’iñ tertîbine hâlel getirmedik. (Müellifin Notu).

merkûm, hukûk-ı e'immeden ola ki anlara bühtân bâ'is-i hirmân olduğundan rivâyeti bahâne ile rûz-ı mahşerde elinden tahlîs-i girîbân olunmayacağı cümleye ayândır".

Hâlbuki Sâlim'in Safâyî hakkında îrâd itdiği şu letâ'if tamâmiyle kendisinde vâki' oluyor. Şu iki gazeli dîvânından tahrîr ile iktifâ eyledik:

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Hat geldi ruh-ı yâre idüp hüsnini tecdîd
Aşk ehline el virdi yine devlet-i câvîd

Feyz-i eser-i aşk ile bir gülşene girdik
Bir berg-i hazân-dîdedir anda gül-i hurşîd

Yok minnetimiz şimdi bizim çarh ile bahta
Hep bir görünür oldı bize ye's ile ümmîd

Fursat var iken nûş-ı mey it nûş-ı mey it kim
Bu hasret ile gitdi koyup âlemi Cemşîd

Nây-ı kalemiñ dutdı cihân bezmini Rüşdî
Şimden girü çalsun başına çengini nâhîd

Dîger

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Tâb-ı hurşîd cemâliñ gibi şeffâf degil
Ârızîñ mâha kıyâs eylemek insâf degil

Nice tâb-âver olur ejder-i derd-i yâre
Dil-i uşşâk-ı belâ-keş cebel-i Kâf degil

Turra-i yâri görüp derd ile âhû-yı Hutun
Yakdı bir dâg-ı siyeh cismine ol nâf degil

Dürr-i eşkiñle cihânı nola pür itseñ eger
Saña bezl-i güher ey çeşm-i ter itlâf degil

Tab'ımız mahzen-i feyz-i ezeldir Rüşdî
Gayriler gibi kütüb-hâne-i sahhâf degil

SİDKÎ HANIM

İsmi Emetullâh'dır. Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' devri ulemâsından İstanbul kâdısı olan Kâmetî-zâde Mehmed Efendi'niñ kerîmesidir. Tâ'ife-i zenândan iken merdâne bir sûretde ma'ârif ve kemâlâta sa'y u ikdâm ve zamânında kesb-i iştihâr

iderek birçok âsâr-ı pâkîze yâdigâr-ı ahlâf eylemek sûretiyle ibkâ-yı nâm eylemiştir. Tarikat-ı Bayrâmiyye’ye intisâb ile umdetü’l-meşâyih Şeyh Himmet Efendi merhûmdan ahz-ı inâbet eylemiş ve şeyhiniñ vefâtında şu târîh-i belîg ile nutk-âra olmuş idi:

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

“Bugün Himmet Efendi adni kıldı kendüye me’vâ”

Pederleri Kâmetî-zâde merhûmuñ intikâlinde bu târîh-ı kıymet-dârı inşâd eylemiştir:

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Didi târîh-i vefâtına kızı Sıdkî anîñ
Kâmetî-zâde’ye a‘lâ-yı İrem ola mekân

Bu misillü târîh-i nefîsleri kesîrdir. Bunlardan başka “**Kenzü’l-Envâr**” ve “**Mecma‘u’l-Ahbâr**” nâmında manzûmeleri ve bir güzel dîvânı vardır. Vefâtı 1115 (1703) senesindedir. Emîr Buhârî Tekyesi’nde pederi yanında medfûndur. Bu güftâr eş‘ârındandır:

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Kim su’âl eylerse hâlim yârdan ayrılmışam
Bir melek-tal‘at şeker-güftârdan ayrılmışam

Müşkil imiş gâyet ile ayrılık cânâneden
Hâlimi ayb eyleme dildârdan ayrılmışam

Çeng ü ney dem-sâz olur mı ey aceb efgânıma
Bir garîbce bülbülüm gülzârdan ayrılmışam

Kime dirsın Sıdkiyâ ahvâliñi kim gûş ider
Kim ne disün böyle bir gam-hârdan ayrılmışam

Dîger

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Hefte geçmez kûyuña mihmân iden sensin beni
Belki her şeb subha dek nâlân iden sensin beni

Dest-i tedbîr ile çâk olsun mı dâmân-ı firâk
Âfitâb-ı hüsnüñe hayrân iden sensin beni

Dîger

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Kûy-ı cânâna şitâb eyle gönül var durma
Yâr ile birlige ir kendiñi anda görme

Ola mı zahm-ı dile em deyü sordum lebine
Didi kim ayn-ı şifâdır lehim ammâ sorma

ZARÎF

İsmi Abdullâh Çelebi’dir⁴. İstanbul’da tevellüd itmişdir. Evâ’il-i hâlinde tahsîl-i ma‘rifet iderek asrın zurefâ-yı şu‘arâsından ve dergâh-ı âlî yeniçeri kâtiblerinden olmuş idi. Her işitdiği mahbûba görmeden âşık olmak kârı olduğundan Girîd cezîresinde bir mahbûb-ı zîbânîñ medh ü senâsını işitmekle ber-mu‘tâd kulakdan âşık oldu. Ba‘zı yeniçeri kibârlarına mürâca‘at ve yazdığı medhiyelerle teveccühlerini kazanarak Girîd cezîresinde Resmo kal‘ası yeniçeri agalığını istihsâl ve orada irtihâl eyledi. Vefâtı 1115 (1703)’dedir.

Perişân-destâr, nâ-şinîde-güftâr, maglûb-ı keyfiyyet, u‘cûbe-kıyâfet, gâyet hoş-sohbet, kâbil-i üns ü ülfet, mecâlis-i kibârîñ celîsi ve bezm-i ma‘ârifiñ enîsi, ma‘lûm-ı sığâr u kibâr, meşhûr-ı dâr u diyâr, zâtı gibi ahvâli hande-âver bir zarîf-i hüner-ver olduğunu Safâyî Efendi tahrîr ve 1108 (1696) târihinde kendileri defter emîni oldukda şöyle bir kasîde verdigini tezbîr idiyor:

(Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

Bu çeşmim eyledi sûdâ-ger-i emel pür-nem
Metâ‘-ı vuslat içün nakd-i eşk dökdi selem

O meh-veşiñ baña bûs-ı lebi harâm oldu
O sırr-ı mübheme ömrümde olmadım mahrem

Hemân benim başıma dehr teng olur yoksa
Karîn-i vaslı iderler cihân cihân âlem

O mâh bendesin âzâr ile tamâm itdi
Hele yanında ben eksüklüğüm nedir bilmem

Komaz hümûm bu bigâneyi neşâtı tehî
Zarîf kesb-i safâ eyler aşinâdan gam

Meger o bâr-geh-i lutfâ ilticâ idelim
Odur ahâlî-i irfâna vâdî-i eslem

⁴ Hammer, Şeyhî’ye ittibâ’en ismini Abdullâh ve Sâlim ile Safâyî Mehmed kayd ediyorlar. (Müellifin Notu).

Ümîd odur ki kabûl eyleye bu nazm-ı teri
Cenâb-ı kâm-revâ hazret-i veliyy-i ni‘am

Kerem-nisâb Safâyî Efendi kim oldur
Emîn-i defter-i devlet mu‘în-i kâr-ı ümem

Cenâbıdır gül-i ra‘nâ-yı bâg-ı âlem-i feyz
Vücûdudur dür-i yektâ-yı bahr-ı cûd-ı kerem

O fazl u cûd ki zâtında var anîñ olsun
Dü-sad kasîde o memdûh-ı pâke farz-ı ehem

O zât-ı pâk-i bülend-iktidâr-ı devletiñ
Şu‘â‘-ı re‘yine hurşîd ider hemîşe kasem

Îlâhî dâ‘im o zât-ı utârid-âsârîñ
Berâ‘ası ola hâtır-nüvâz-ı ehl-i kerem

Gazeliyyâtından

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Misâl-i şem‘ safvet kesb ider sûzân olan her şeb
Bulur feyz-i sabûhı tâ-seher giryân olan her şeb

Bulur mı mâ-hazar hiç bûy-ı zülf-i yârdan gayrı
Ziyâfet-hâne-i âmâlde mihmân olan her şeb

Zarîf olsa nola hâzır-cevâb-ı rûz-ı rustâhîz
Nedîm-i ter-zebân-ı meclis-i cânân olan her şeb

Dîger

(Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

Ne gün ki yanıma ol reşk-i âfitâb gelür
Vücûd ra‘şeye başlar gözümden âb gelür

Ayagın öpmege koymaz o şeh-süvâr-ı cefâ
Gelürse yanımıza pâ-y-der-rikâb gelür

Dîger

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Tal‘atında itdi ol meh-rû ayân âyîneyi
Eyledi mahsûd-ı hurşîd-i cihân âyîneyi

Vech-i tanzîri yine gösterdi tab‘-ı bî-gubâr
Kıldı yârân-ı safâya armağân âyîneyi

Dîger

(Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘îlü Fâ‘ilün)

Dil kaldı zahm-ı tîr-i firâkıyla zârda
Bir kaşları kemâna uruldum hisârda

FENÂYÎ

“**Odabaşı**” şöhretiyle benâm olan Şeyh Mustafâ Efendi’dir. Şumnı’da doğmuştur. İstanbul’a gelüp yeniçerilik hizmetinde bulunmuş ve karakullukçu, aşçı, vekilharç, odabaşı olduktan sonra mu‘tâd-ı kadîm üzere tekâ‘üd vazîfesi ihsân olunmuşdu. Beşiktaş’da medfûn kutbu’l-ârifin Şeyh Yahyâ Efendi ahfâdından Emetullâh Hanım ile izdivâc itmiştir. Ümmî bir âdem iken Şeyh Yahyâ Efendi Zâviyesi’nde tahsîl-i ulûm u ma‘rifet ve meşâyih-i Celvetiyye’den Üsküdarlı Şeyh Selâmî Efendi himmetiyle tekmîl-i âdâb-ı tarîkat eyledi. Yahyâ Efendi Türbesi civârında bir zâviye binâ idüp, giderek ârif-i âgâh bir şeyh-i pür-intibâh oldu.

Ol mahall-i dil-güşâ ve civâr-ı feyz-bahşâda nice müddet halvet-nişîn ve uzlet-güzîn olarak “**Odabaşı Şeyh**” denmekle meşhûr-ı cihân idi. Vefâtı 1115 (1703)’dedir. Ma‘ârif-i külliyye ve cüz’iyyede mahâretle ma‘rûf, salâh-ı hâl ile mevsûf, evkâtı ibâdet ü tâ‘ata masrûf, mü‘min-i muvahhid bir şeyh-i kerâmet-vukûf idiler. Lisânı mecmû‘atü’l-esrâr, râz-dân-ı hakâyık-ezkâr bir zât-ı âlî-mikdâr idi. Ekser-i güftârı nu‘ût-ı celîle-i Nebeviyyeye mahsûsdur. Bu âsâr güfte-i pâklerindedir:

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Ey cemâlin pertevin âlemde peydâ eyleyen
Yine ol âyîne hüsnin temâşâ eyleyen

Bir avuç topraga salmış câm-ı aşkıñ cur‘asın
Kimini âkil kimin mecnûn-ı şeydâ eyleyen

Şems-i vahdet zerresinden âb u gilde var eser
Çeşm ü aklı pes odur dâna vü bînâ eyleyen

Her mekânı kendi îcâd itdi Hayy-ı Lâ-mekân
Kendüye mü‘minleriñ kalbini me’vâ eyleyen

Perdeler kalkar aradan Hak cemâlin seyr ider
Hüb cemâlin görmegi dâ’im temennâ eyleyen

Ey Fenâyî cân bahâdır çün metâ‘-ı vuslata
Müşterîdir nakd-i cânını müheyyâ eyleyen

Dîger

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Keşf olur aña bütün mâhiyyet-i kevn ü mekân
Sırr-ı tevhîd olsa bir âyîne-i dilde ayân

TATAR LUTFÎ

İsmi Lütfullâh olmağla bu mahlası ihtiyâr itmiştir. Kırım'ın Bağcesarây kurbunda Tavlâ kasabasında dogmuştur. Evâ'il-i hâlinde İstanbul'a gelerek tahsîl-i ma'ârif-i bî-şumâr eyledi. Mülâzım ve tarîk-i ilme âzim olmağla Rûmili kuzâtı eşrâfından oldu. Ulûm-ı Arabiyye'de mâhir ve fûnûn-ı Fârisiyye'de muktedir olduğundan kuzât miyânında ser-firâz ve ma'rifeti sebebiyle emsâl ü akrânından mümtâz olmuş idi.

Ancak Kırım'da iken vücûdları kımızla perverde olup, bu diyârlarda ise mefkûd olduğundan bir müddet pek muztarib kalmış ve mahfiyyen keyf-i şarâbı bi'se'l-bedel eylemişti. Bu sûretle meyl-i safâ-yı câm, refte refte ibtilâ derecesine varmış ve mahbûb-dostluk yüzünden dahi bî-neng ü âr olmuş olduğundan me'mûriyyetden infisâl eylemişti. Dâ'imâ bed-mest ve mahbûb-perest olarak müte'essifâne bir hâl-i vehâmet-encâm ile imrâr-ı evkât eylerdi.

Kâsım Paşa'da sâkin olmağla bir gün Galata meyhânelerinde çokça kalıp ahşâmdan sonra tek ü tenhâ mestâne refât ile hânesine giderken telef edilmiştir. Vefâtı 1115 (1703)'dedir.

Hakkâ ki ilm-i belâgat ve letâfetiñ şems-i hâveri ve âsumân-ı irfân u fesâhatıñ mihr-i enveri, hoş-sohbet, kân-ı ma'rifet olup tabî'at-ı şî'riyyesi hayâl-i pâk ve kuvve-i muhayyilesi cüst ü çâlâk bir şâ'ir-i pâkîze-eş'âr idi.

(İbret): Bundan evvel ismi sebk iden Şeyh Mustafâ Fenâyî Efendi, evâ'il-i hâlinde bir şahs-ı ümmî iken delâlet-i hüsn-i karîn ile kesb-i ulûm u kemâlât ve hüsn-i ahlâk u sîret iderek vâsıl-ı derecât-ı âliyyât-ı hakikat olmuş ve sâhib-i terceme Tatar Lutfî ise evâ'il-i hâlinde âlim, fâzıl, kâmil bir merd-i nigû-haslet iken işret ve sû'-i mukârenet beliyyesiyle evâhir-i eyyâmı şâyân-ı te'essüf ve insânlığa gayr-i lâyük bir hâl-i vehâmete müncer olmuşdur.

Cenâb-ı Hak cümlemizi bu gibi ibtilâ-yı kabîhden muhâfaza ile avâkıb-ı umûrumuzu îsâl-i hüsn-i hâtîme eyleye.

Bu güftâr sâhib-i tercemeniñ cümle-i âsârındandır:

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Kîn saklama kalbiñde ki insâf degildir
Neylerler o âyîneyi kim sâf degildir

Gösterme gözün yaşın o sîmîn-tene zîrâ
Bilmez güheriñ kadrini sarrâf degildir

Keşf eyle kitâb-ı dili kim görmege lâyük
Âlemde hemân nüsha-i Keşşâf degildir

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Bildik cihânda işlerimiz hep hevâ imiş
Âteş hayâl itdigimiz nakş-ı mâ imiş

Mızrâb-ı dilden umma sakın nagme-i safâ
Sâz-ı felekde târ-ı emel bî-nevâ imiş

Cem' eylemek sühanda mecâz u hakîkati
Mahsûs-ı tab'-ı Lutfî-i şîrîn-edâ imiş

Dîger

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Neş'e-i kalbe dil sabûh ister
Tarab-ı cisme feyz-i rûh ister

Zâhidâ mezheb-i mahabbetde
Tevbeye pûte-i nasûh ister

Vuslat-ı yâre irmege Lutfî
Sabr-ı Eyyûb u ömr-i Nûh ister

Dîger

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Bir micmer-i gam-ı aşkıñ ki dûdı âteşdir
Yakar meşâmı sakın bûy-ı ûdı âteşdir

Rakîb-i sifleye hem-dem olursañ ey Lutfî
Kıyâmı âb-ı hayât u ku'ûdı âteşdir

NAZÎF

İsmi Seyyid Abdullâh Çelebi'dir. Burûsalı olup şöhreti Hâcî Mü'min-zâde'dir. Vefâtı 1115 (1703) senesindedir. Şehr-i mezbûrda hisâr hâricinde Pınarbaşı'nda medfûndur. Bu beyt âsârındandır:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Zulmet-i baht-ı siyehde böyle kalursa bu dil
Neş'e-yâb-ı âb-ı hayvân-ı visâl olmaz gider

NASÎB

İsmi Ahmed Çelebi’dir. Belgradlı’dır. İstanbul’da irtihâl-i dâr-ı bekâ itmiştir. Vefâtı 1115 (1703)’dedir⁵. Şu beyt eş‘ârındandır:

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Şerha vü dâg ile sînem köhne gülşendir velî
Her gül-i gülbün-tırâz-ı nâzenînim tâzedir

KİMYÂGER ZEKÎ⁶

Nâmı ‘Alî’dir. Bosnalı’dır. Kîmyâ ya‘nî bakır ve kurşun misillü ecsâm-ı hasîseyi altuna tahvîl itmek gibi hayâlâta sûret virerek bu yolda izâ‘a-i evkât eylemiş, ba‘dehû Der-sa‘âdet’e azîmet ve ba‘zı ricâl-i devlet ile musâhabet iderek merreten-ba‘de-uhrâ şeyhu‘l-islâm olan Yenişehir Çatalcalı Alî Efendi’niñ kethudâlıkları hizmetine dâhil ve müşârün-ileyhiñ himmetiyle Haremeyn-i Muhteremeyn mukâta‘acılığına ve ba‘zı menâsıb-ı dîvâniyye ve hâcegâniyyeye nâ‘il olmuş ve efendisi sadr-ı fetvâdan ma‘zûl oldukdan sonra bunlar da menâsıbdan el çeküp Koska’da vâki‘ hânesinde ârâm ve kemâ-kân kîmyâ hevesiyle imrâr-ı eyyâm eylemiştir. Pîr ü nâ-tüvân olduğu hâlde vefâtı 1115 (1703)’dedir⁷.

Ma‘ârif-i külliye ve cüz‘iyyeden başka kîmyâ-sâz-ı usûl olmak üzere şuyû‘ı vardır. Şâhidî lugatini şerh itmiştir. Mevâzin-i müsta‘mele ve gayr-i müsta‘mele eş‘âr ve mu‘ammâda tasarrufât-ı garîbesi olduğu gibi inşâd-ı târîhde dahi ma‘rûf idi. Kâsım Paşa Mevlevî-hânesi şeyhi Halîl Efendi’niñ vefâtına şu târîhi dimişdir:

(Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

“Vasat-ı adn ola makâm-ı Halîl”

Şu iki beyt eş‘ârındandır⁸:

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Nihâl-i nâzenînim dil-firîb ü dil-sitân oldı
Hırâmân oldığı dem fitne-i âhir-zamân oldı

Aceb mi şevk-i la‘liñle Zekî mest-i müdâm olsa
Lebiñ fikriyle çeşmimden müdâmî mey revân oldı

SENE 1116 (1704)

⁵ Şeyhî vefâtını 1117 (1705) senesinde gösteriyor. Biz Hammer’iñ tertîbini bozmadık. (Müellifin Notu).

⁶ Sâlim, Şeyhî “zâl” ile, Safâyî “zâ” ile yazıyorlar. (Müellifin Notu).

⁷ Safâyî vefâtını 1122 (1710), Sâlim ve Şeyhî 1123 (1711) senelerinde gösteriyorlar. (Müellifin Notu).

⁸ Sâlim ve Şeyhî yukarıda “zâ” harfî ile olan Zekî’niñ olmak üzere tahrîr eyledikleri: “Bakmaga âyîneye yâr gözinden sakınur” mısra‘ıyla başlayan kıt‘ayı Safâyî bu zâta isnâd ediyor. (Müellifin Notu).

SELÎM GİRÂY

Sülâle-i Cengîziyye'den Kırım hânlarındanır. Ma'ârif-i mevfûre ile meşhûr ve "Remzî" mahlası ile ma'rûf Bahâdır Girây Hân'ın oğludur. 1082 (1671)'de Kırım hânı olmuştur. 1088 (1677) senesinde isti'fâ eylemiş ve 1095 (1683)'de tekrâr mesned-i hânîye nasb olunmuştur. 1103 (1690)'da mahdûmu Azamet Girây'ın vefât-ı elîmi üzerine hacc-ı şerîfe niyyet ve hânlıktan ferâgat eyledi.

1104 (1692)'de sâlisen Kırım hânı olup 1110 (1698) târîhinde tekrâr hacc-ı şerîfe niyyet ve mahdûmu Devlet Girây'ı ta'yîne müsâ'ade buyurularak hânlıktan yine ferâgat eyledi. 1114 (1702) senesinde mazhar-ı avâtıf-ı mütevâliye olarak râbî'an hânlık makâmına revnak-tırâz olmuş ve ibrâz-ı me'âsir-i adl ü dâd eylemekte olduğu hâlde 1116 (1704)'de âzim-i gülzâr-ı na'im eylemiştir. Bâgçe Sarây'da Hân Câmî'i hatîresinde pederleri türbesinde medfûndur. Zamân-ı hayâtı yetmiş üç ve dört def'ada müddet-i hükûmeti yirmi iki sene yedi mâhdır. Hân-ı müşârün-ileyh beş pâdişâh-ı zî-şân-ı Osmânî'ye sâdikâne hizmet etmiş; şecâ'at, şehâmet, sadâkatla pek büyük bir nâm u şân bırakmıştır.

Ulemâ ve dâniş-verâna dâ'imâ meyl ü ragbet ve şu'arâ-yı bedî'u'l-beyân ile rûz u şeb ülfet ü sohbet eyler idi. Ashâb-ı kemâl her zamân mekârim ü ihsânlarıyla kâmrân ve gülistân-ı ahdinde herkes gül gibi handân idi. Hulâsa hânân-ı Âl-i Cengîz içinde ma'ârif ü kemâl ile meşhûr sahî, kerîm, müşfik, rahîm bir hân-ı âlî-şân-ı bî-akrân idi.

Tabî'at-ı şî'riyye kendilerine bi'l-irs intikâl itmiş bir şâ'ir-i mâhir ve üstâd-ı muktedir olup, nâm-ı şerîflerini mahlas ittihâz iderek nice nice nâzûk-güftâr ile âzmâyîş-i tab' eylemişlerdir. Bu ebyât-ı ra'nâ zâde-i tab'-ı selîm-i bî-hemtâlarıdır:

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Dirîg o tâze nihâlim hevâ nedir bilmez
Belâ-yı aşk nedir mübtelâ nedir bilmez

Derûn-ı sîneye zahm urmagı bilür ammâ
Tabîb-i tâze-hevesdir devâ nedir bilmez

Dîger

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Bülbül inler bâgda gördüm tebessüm goncada
Âh idüh aındım dehânın kaldı gönlüm goncada

Beñzedirler goncaya gerçi dehânın ehl-i dil
Söyle cânâ var mı bu tarz-ı tekellüm goncada

SADRÎ

Tarîk-i Halvetî meşâyihinden Bagdâd'lı Şeyh Mehmed Efendi'dir. Dersâ'âdet'e gelerek şeyh-i rûşen-zamîr Mehmed Nazmî Efendi'niñ tekyesine nâzil ve

tekmîl-i âdâb-ı tarîkat iderek bir şeyh-i kâmil oldu. Şeyhlerinin himmetiyle Mihaliç kasabasında Bülbül Hâtun Tekyesi'ne şeyh nasb olunarak ol diyârda şöhret-şi'âr olmuş idi. Zâtına müte'allik bâ'zı husûs için Sultân Mustafâ Hân-ı Sâni Hazretleri Edirne'de bulunduğu bir sırada müsâfireten şehr-i mezkûra gelerek mu'tâdı vechile ba'zı cevâmî ve mesâcidde kürsiye çıkup hasbî va'z u nasihat eylemekte idi.

Bir cum'a günü Tunca nehri kenârında Süleymâniye Câmî'-i Şerîf'inde va'za hâzır iken hüsn-i tesâdüf olarak sultân-ı müşârün-ileyh hazretleri de bu câmî'e gelerek salât-ı cum'ayı edâ ve istimâ'-ı va'z için terakkub buyurdılar. Şeyh Efendi fırsatı ganîmet bilüp zâtına mahsûs olan talâkat-kârâne takrîr ve belîgâne ta'bîrler ile icrâ eylediği va'z-ı selîs, tab'-ı şehriyârîlerine hoş gelmekle hatt-ı hümâyûn ile vâ'iz-i sultânî ta'yîn buyurulmuşdur.

Ba'de-zamân der-sa'âdetde gûşe-nişîn-i uzlet iken 1116 (1704)'de vefât eyledi⁹.

Talâkat-ı nutk ile mümtâz bir şeyh-i sebük-rûh-ı lâ'ubâlî-meşreb olup vâdî-i eş'ârda dahi tabî'at u refâtârı bî-bâkâne, sühanları hem nâzükâne hem şâ'irâne idi. Zamânında "Otlak Emîni-zâde" şöhretli bir cüvân-ı nâzenîn yetişüp, hakkında ekserî erbâb-ı tabî'at birer kıt'a-i dil-nişîn inşâd eyledikleri sırada cenâb-ı mütercem dahi bu kıt'a ile edâ-yı vasf u senâ eylemişler idi:

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Ne dem ki eşk-i dem-âlûd kûy-ı yâre akar
Hezâr hasret ile dîde rûy-ı yâre bakar

Çıcarsa dûd-ı figânım nola sipihre degin
Cayır cayır beni Otlak Emîni-zâde yakar

Dîger

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Rind-i aşkım düşmesün sâgar elimden gül gibi
Âfitâb-ı âlem-ârâ var mı câm-ı mül gibi

Gel açıl seyrâna çık dirsîñ baña ey bu'l-heves
Ben açılısam da perîşân hâtırım sünbül gibi

Bâga çıksam serv-kaddîñ yâd idüp âh eylerim
Gül görürsem verd-i rûyuñ söylerim bülbül gibi

Kec-külâhım turra-i anber-feşânîñ dir gören
Rişte-i cân kayd-ı dildir görinen kâkül gibi

Ârzû-yı pây-bûsuñ eylemiş Sadrî kuluñ
Göz göz itmiş reh-güzârînda dü-çeşmin pül gibi

⁹ Sâlim Der-sa'âdet'de, Şeyhî Mihaliç'daki zâviyesine nakl ile orada vefât eylediğini yazıyor. Tezkirelerimiz vefâtını 1118 (1706) senesinde kayd ediyorlar. (Müellifin Notu).

Dîger

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Kemân ebrûlarıñdan tîr-i gamzeñ aralandırma
Hedef-âsâ kulûb-ı ehl-i aşkı yaralandırma

Dil-i mir'ât-ı âşık rîze-i elmâs olur bir gün
Sakin ey bî-vefâ seng-i sitemle pârelendirme

Devâ-me'mûl-i la'l-i hokka-i lutfuñ iken âlem
Tabîbim haste-i hicrânıñı bî-çârelendirme

TABÎB ŞİFÂYÎ

İsmi Ahmed Şa'bân'dır. Ayaş kasabasında doğmuştur. Der-Sa'âdete gelüp ilm-i tıbbâ sa'y iderek bir tabîb-i hâzık olmagla dârü's-sa'âde agası Yûsuf Aga'nıñ himmetiyle sarây-ı hümâyûn etibbâ-yı muhteremesi zümresine idhâl olunmuş, 1095 (1684)'de kâdî-asker Minkârî-zâde Abdullâh Efendi'den mülâzım ve tahsîl-i ulûma âzim olmuştur.

1099 (1688)'de Sarây-ı Galata, 1103 (1691)'de Müftî Hüseyin Efendi, 1109 (1697)'de Koca Mustafâ Paşa medreselerine, 1114 (1702)'de Sahn-ı Semân'dan birine, 1115 (1703)'de Sinân Paşa Medresesi'ne müderris ta'yîn olundu. 1115 (1703)'de Diyarbakir (Âmid) kâdısı oldu. Bir sene zabt itdikden sonra avdet iderken maskat-ı re'si olan Ayaş'a civâr Ankara'da vefât eyledi. Vefâtı 1116 (1704)'dedir.

Hoş-sohbet, latîf-hılkat, fenn-i tıbbâ mâhir, levâzım-ı ulûmda mahfûzâtı vâfir idi. İlm-i tıbbâ dâ'ir olan çend aded te'lîfâtı mu'teber ve kıymet-dârdır. Şu birkaç güftâr cümle-i âsârındandır:

(Mefâ'îlün Fe'îlâtün Mefâ'îlün Fe'îlün)

Bu tekye-gâh-ı tarabda çerâga muntazırız
Semâ' u devre münâsib ayâga muntazırız

Felekden eylemeziz gerçi nâle vü şekvâ
Yine bu tarz u revîşden ferâga muntazırız

Safâ-yı îdi merâm üzre itmedik icrâ
Bahâr mevsimine seyr-i bâga muntazırız

Şifâ'iyâ sühan-ı tâze itmedik peydâ
Mey-i atîk ile kesb-i demâga muntazırız

Dîger

(Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilâtün Fe' ilün)

Çeşme-i mekrümete lûle-i kevser hâme
Gülsitân-ı emele nahl-ı gül-i ter hâme

Bâ-husûs ola Şifâyî gibi dem-sâz-ı senâ
Gör bu vâdîde ne hoş cilveler eyler hâme

VÂSİF

İsmi İsmâ'il'dir. İstanbullu'dur. Sâdât-ı kesîrû'l-berekâtdandır. Sagîrû's-sinn iken eş'âr-ı âbdâra dest-res olmuşdur. İsti'dâd-ı zâtî ta'bîrin fevkindedir. Henüz on sekiz yaşında bir gonca-i bâg-ı ma'ârif iken vefât itmiştir. Vefâtı 1116 (1704)'dedir. Eş'ârı vefâtından sonra şâyi' olmuş idi. Şu ra'nâ şî'rler âsârındandır¹⁰:

(Mefâ'ilün Fe' ilâtün Mefâ'ilün Fe' ilün)

O şüh-ı ser-keşi ben baña yâr olur sandım
O âhu-beççe-i vahşi şikâr olur sandım

Yazık yazık telef itdim metâ'-ı cân u dili
Bu çârsû-yı mahabbetde kâr olur sandım

Yem-i belâya düşürdüm dirîg fülk-i dili
Biraz müsâ'ade-i rûzgâr olur sandım

Hayâl-i kaddini itdim derûnda perverde
O nahl-ı ar'arı ben mîve-dâr olur sandım

O şûha arz-ı dil itdim görünce Vâsîf mest
Ki bir mahalli gelür der-kenâr olur sandım

Dîger

(Mefâ'ilün Fe' ilâtün Mefâ'ilün Fe' ilün)

Kef-i hevâya virelden seri habâb gibi
Ayakda kaldı gönül cur'a-i şarâb gibi

Olur fütâde-i hâk-i mezellet ey magrûr
Seriñ irerse de ger çarha âfitâb gibi

¹⁰ Safâyî, mütercem-i mezbûruñ ahvâlini Hammer'e muvâfık yazıyor, yalnız vefâtını 1096 (1685) gösteriyor. Biz Hammer'in tertîbi vechile yazıyoruz. Şeyhî, nâmı Es-Seyyid Hüseyin Çelebi olup, sâhib-i dîvân olduğunu ve 1104 (1692) senesinde vefât eylediğini tahrîr ediyor. Sâlim Efendi ise ikisinin de tahrîrine sûret-i tereddüd gösteriyor, lâkin kendisi bir şey beyân etmiyor. (Müellifin Notu).

Şihâb sanma dökülmekte nakş-ı zerrîni
Bu nüh kıbâb-ı felek gâlibâ harâb gibi

Nukûş-ı zahm ile pür kıl sahîfe-i cismiñ
Duhûl-i sîne ise maksadıñ kitâb gibi

Garaz vusûl-i ruh-ı yâr ise bu bezm içre
Dökül saçıl nice dem Vâsifâ gül-âb gibi

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Dil mû-miyân-ı yâri hayâl eylemekdedir
Bî-çâre şimdi fikr-i muhâl eylemekdedir

AKLÎ

Meşâyihden Şeyh Alî Efendi'dir. Burûsa'da doğmuştur. Şöhreti “**Tablî-zâde**”dir. Tahsîl-i ilm ü kemâl ve hûb sadâsı hasebiyle latîf-i musikîyi dahi istihsâl eyledikten sonra tarîk-i Halvetî'ye intisâb iderek maskat-ı re'sinde Debbâg Yûnus-zâde Şeyh Mustafâ Efendi'den feyz-yâb olmuştur. Halvetî dervişleriniñ mütehayyızânından gâyetle mâhir bir mûsikî-şinâs olduğundan şeyh-i müşârün-ileyhiñ meclis-i füyûzât-enîs-i zikr ü tevhîdinde zâkir başı oldu. 1085 (1674) târihinde şeyhleri rihlet eyledikde şehr-i mezkûrda Enârlı Tekyesi şeyhi Konyevî Mehmed Efendi hizmetine kesb-i ittisâl eyledi. 1113 (1701) senesinde Fenârî Ahmed Paşa Zâviyesi'ne şeyh-i âlî-kadr ta'yîn buyuruldu. Zikr ü tevhîd ile evkât-güzâr olduğu hâlde 1116 (1704) senesinde vefât eyledi. Burûsa'da “Yeñi Yer” mezâristânında medfûndur.

Letâ'ife mâ'il, musâhabet-i zarîfe ile nemek-i mecâlis ü mahâfil, hüner ü ma'ârifle mümtâz bir şeyh-i fezâ'il-imtiyâz idi. İlm-i mûsikîdeki kuvve-i ihâtası şâyân-ı hayret olup, bir kerre esvât-ı mazbûtesini ism ü resmiyle ta'dâd eyledikde biñ adedi tecâvüz eylemiş idi. Bu gazel yâdigâr-ı tab'-ı tâb-nâkleridir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Kâkül-i müşgînini dilber perîşân itmede
Bûy-ı dil-cûsıyla dehri anber-efşân itmede

Kande açılsa gül-i ter dâmenin tutmakda hâr
Bülbül-i şeydâ hemân bîhûde efgân itmede

Bir kemân-ebrû cüvâniñ dâmına sayd oldu dil
Tîr-i dil-dûz-ı nigâhı günde bin kan itmede

Kaldılar hayrân u dem-beste tabîbân-ı zamân
Aklî-i dil-hasteniñ derdine dermân itmede

FETHÎ

İsmi Fethullâh'dır. Halebü's-Şehbâ'dandır. Evâ'il-i hâlinde vatan-ı me'lûfından Der-Sa'âdet'e azîmet ve bir takım kibâra hizmet ederek tahsîl-i ma'rifet ve tekmîl-i fenn-i kitâbet eyledi. Ba'zı vüzerâyâ dîvân efendisi olmuş ve âhiren dîvân-ı sultânî kâtibleri silkine sâlik bulunmuşdur. Ba'dehû vezîr-i a'zam Arabacı Alî Paşa'nın mektûbculusunda bulunarak dîvân-ı hümayûn hâcegânına mahsûs olan ba'zı merâtib-i celîle ile ihrâz-ı menâsıb eylemiştir. Gâyet hadîdü'l-mizâc olmagla lisânı havfından mansıbına kimse tâlib olamadığından menâsıbdan hâlî kalmamış, bu da bu vechile kâm-revâ-yı rûzgâr olmuş idi. O asırda re'îsü'l-küttâb olan Râmî Efendi (Paşa) ile miyânelerinde vâki' olan ba'zı nâz u niyâz hasebiyle şu beyti inşâd ve irsâl eylemişti:

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

Fetûl-i şem'-i bahtım gerçi sultânım uyandırdı
Çerâg itdi beni ammâ velâkin yakdı yandırdı

Vefâtı 1116 (1704)'dedir¹¹.

Asrın şu'arâsından, dehrin zurefâsından, eş'ârı hûb, âsârı mergûb, fenn-i inşâda münşî-i belâgat-mahsûb bir zât-ı ma'mûr idi. Ba'zı âsâr-ı vâlâları tahrîr olunur:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Mest-i sahbâ-yı elem çeşm-i terinden bellidir
Rind-i işret-gâh-ı mihnet sâgarından bellidir

Tâc-ı zer gibi nümâyân serde âh-ı âteşin
Şâh-ı mülk-i aşk zîb-i efserinden bellidir

Nûr-bahş oldı şû'â'-ı âteş-i mey meclise
Bezm-i şevk-engîz şem'-i enverinden bellidir

Münkir olmaz tab'ıma Fethî dür-i nazmım gören
Bahr-ı pür-cûş-ı ma'ânî gevherinden bellidir

MEHMED ÇELEBİ

Burûsa'da doğmuşdur. Şehr-i mezkûrda tavattun iden Îrân tâcirlerinden Monlâ Ahmed nâm kimseniñ ogludur. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ilm ü irfân iderek tarîk-i mülâzemet-i ulemâyâ dâhil oldı. Tekmîl-i tarîk eyledikten sonra 1106 (1693)'de maskat-ı re'si olan Burûsa'da Hançeriyye Medrese'sine müderris olmuşdur.

Bu medresede on sene mikdârı neşr-i ulûm-ı âliye iderek 1116 (1704)'de vefât eyledi. Burûsa'da Eşref-zâde Türbesi'nde medfûndur.

¹¹ Safâiy vefâtını 1100 (1688) gösteriyor. Sâlim, 1100 (1688)'de hayâtda olup çok zamân geçmeden vefât eyledi, diyor. Şeyhî 1106 (1694) senesiniñ evâhirinde vefât eylediğini beyân ediyor. Biz Bi't-tab' Hammer'ın tertîbini bırakmadık.

İlm ü fazl ile ma'lûm, sîret-i hasene ile mevsûm bir zât idi. İlm-i hisâbda “Bahâ’iyye” üzerine hâşiyesi ve ba’zı mütûn-ı mu‘tebereye ta’likâtı vardır. Şi‘r ü inşâda mâhir, hüsn-i hatta kâdir idi.

Mahlasdan ârî vü dil-güşâ inşad-ı eş‘âr iderdi. Bu rubâ‘î cümle-i güftârındandır:

(Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilün Fa‘)

Yâ Rab dilimi zıkr ile mu‘tâd eyle
Aşkıñla gönül hânesin âbâd eyle
Ol beyti harâb eylemeye fikr-i sivâ
Lutf eyle efendim kerem imdâd eyle

NÂZIM

İsmi Mehmed’dir. İstanbul’dan zuhûr itmişdir. Miyân-ı urefâda “Kara Nâzım” diye meşhûr idi. Libâsı gâyet sâde ve endâm-ı kayd-ı zîb ü tecemmülinden âzâde idi. Tasfiye-i bâtına himmet iderek ârâyış-i zâhire ragbet itmemesi hasebiyle geymekte olduğu elbiseyi gasl ve tathîre ehemmiyet virmediğinden bi’l-âhire “Kirli Nâzım” diye zebân-zed oldu. Evâ’il-i hâlinde tarîk-i ilme âzim ve mülâzım olup kırk akçe medreseden ma‘zûl olduktan sonra bir tarîka sülûk eylemedi. Ba’zı kibâra mu‘allimlik itmekle imrâr-ı evkât ve hatt-ı ta’likde dahi üstâd olmasıyla kitâbetle de tahsîl-i ma‘îşet ü zâd eylerdi.

Kırım hânı Selîm Girây Hân’a nüdemâsı mütercem-i merkûmı medh u senâ eylediklerinden medîne-i Kostantiniyye kurbunda Çatalca’da olan çiftlikde eğlendikleri sırada yanlarına da’vet ve kemâlini takdîr iderek evlâdlarına mu‘allim nasb eyledi. Evâhir-i ömründe hoş-hâl-i rûzgâr ve bu sûretle evkât-güzâr iken Çatalca’da “Hân Çiftliği” demekle ma‘rûf olan mahalde 1116 (1704) senesinde vefât eyledi.

Nâzım-ı cevâhir-makâl, şâ‘ir-i pâkîze-hayâl bir zât-ı sûtûde-hısâl olduğundan eş‘âr-ı şîrîn-makâli mazhar-ı tahsîn-i müşkil-pesendân ve gevher-i âb-dâr-ı güftârı makbûl-i tab‘-ı şâ‘irân idi. Müretteb ve mükemmel dîvânı vardır. Bu eş‘âr ol şâ‘ir-i pâkîze-âsârıñdır:

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Fikr-i gîsû-yı büt-i tâze-zuhûr eylemişiz
Kışver-i cân u dili mahşer-i şûr eylemişiz

Nola memnûn-ı nihâl-i kad-i cânân olsak
Biz anıñ sâye-i lutfında huzûr eylemişiz

Yine bir iki kadeh bâde ile misl-i habâb
Dilimiz hâne-ber-endâz-ı şu‘ûr eylemişiz

Gam-ı hasret bizi pîritse sezâ Nâzım-veş
Sa’y ü tahsîl-i cüvânânda kusûr eylemişiz

Dîger

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Sanma kim âşık safâ-yı îdden nevmîd olur
Aña her çîn-i cebîni bir hilâl-i îd olur

Habbezâ bezm-i mahabbet kim nevâ-perdâzınıñ
Şu‘le-i âvâzı dâg-ı sîne-i nâhîd olur

Nâzımâ zer-bâliş-i hurşide eyler ittikâ
Kim ki Îsî-veş şeh-i kişver-geh-i tecrîd olur

Dîger

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Gül-ruhum seyr-i nigâh-ı ruh-ı âliñ kimdir
Gonca-çîn-i çemenistân-ı cemâliñ kimdir

Söyle ey tûtî-i şîrîn-sühan-ı aşk henüz
Şekkerîn sâmi‘a-i kand-i makâliñ kimdir

Nâzım-ı şiftenen gayri bu vahşet-gedede
Ünsiyet-kerde-i âhû-yı hayâliñ kimdir

Dîger

(Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

Belâ-yı aşk ile bu derdi ben mi isterdim
Ne çâre neyleyeyim Nâzımâ mukadder imiş

NİHÂNÎ

İsmi Hasan Çelebi’dir. Diyârbekr şehrinden zuhûr itmişdir. Sâdât-ı kesîrû’l-berekâtdan ve zâdegân-ı memleketden idi.

Evâ’il-i hâlinde tahsîl-i bızâ‘a-i kemâl eyledikten sonra şehriniñ urefâsı ve asrınıñ şu‘arâsı silkine dâhil olmuşdur. Şu‘arâ-yı memleketi ile müşâ‘are ve bülegâ-yı etrâf ile muhâbere ve münâzarası kesîrdir. Üdebâyâ ragbeti ve fuzalâyâ ri‘âyeti vâfir bir zât-ı mübeccel idi.

Kemâl-i refâh u sa‘âdetle yaşayarak pîr ü ihtiyâr olduğu hâlde 1116 (1704) senesinde vefât eyledi. Mefharu’l-fuzalâ Yûsuf Nâbî Efendi merhûm, henüz nâmını mahlas ittihâz eylediği zamân tahsîl-i ilm için Diyârbekr’e geldikde bu zâtıñ hânesinde inşâd eylediği bir gazeli kendisi de derhâl Nâbî’nin muvâcehesinde tahmîs eylediğini Mustafâ Mucîb Efendi sâhib-i tercemedenden naklen bir mecmû‘a-i nefisesinde hatt-ı destiyle kayd ediyor. Şu ebyât ol gazel ve tahmîsdendir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Çekdim el şimdi Nihânî-veş gamım iblâgdan
 Şu'le-i aşkı uyardım sîne-i pür-dâgdan
 Neş'e-yâb olmam dirîgâ gülsitân u bâgdan
 Yûsuf-ı hamgeşte-kad-veş semt-i bâg u râgdan
 Rûy-ı dildâr olmasa bilmem ne hâsıldır baña

Bu gazel dahi ol şâ'ir-i mâhiriñ hatt-ı destleriyle manzûrumuz olan eş'âr-ı üstâdânelerindendir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Katre katre eşk-i hasret itmede ter dâmenim
 Çâk çâk itdim gamıñdan subha dek pîrâhenim

Lahza lahza âh-ı âteş-bârdan her bârika
 Şu'le şu'le zer-feşân itdi şehâ pîrâmenim

Hîre hîre dîdeler olmuş hayâl-i zülf ile
 Halka halka oldu her bir pâresi bir me'menim

Rîze rîze dâne-i eşkim akar bu dîdeden
 Şerha şerha eyledi elmâs-vârî hep benim

Fırka fırka kûy-ı yâri itmesün agyâr seyr
 Vara vara gitmesün elden Nihânî meskenim

SENE 1117 (1705)

BELÎG

İsmi Mustafâ'dır. Rûmili kâdî-askeri Bucaklı Alî Efendi merhûmuñ oğludur. 1086 (1675)'de doğmuştur. 1093 (1682)'de pederleri Mekke-i Mükerrreme'ye gitdiği esnâda mehâdîm-i kirâma mahsûs olan mülâzemetle hâl-ı sığârlarında ikrâm olundu. Ma'ârif ve ulûma sa'y iderek ibtidâ kendi pederleri nâmına olan medreseye müderris ta'yîn olunarak dâhil-i tarîk olmuştur. 1115 (1703)'de Mi'mâr Sinân Medresesi'ne müderris oldu. Ömr-i azîzine doymadan Hâfz Paşa'da kâ'in hânesinde tâ'ûn illetinden 1117 (1705) senesinde vefât eyledi. Vefâtında otuz yaşında idi.

Henüz sinn-i mezkûrda iken haylice ma'ârif iktisâb itmiş olduğu gibi hoş-sohbet, sâhib-i tabî'at, nâdire-gûy-ı belâgat bir edîb-i melek-haslet idi. Rûz u şeb hâhiş-ger-i envâ'-ı ma'ârif bir mahdûm-ı zekî vü ârif olması, ileride bedr-i kâmil-i fezâ'il olacağına berâ't-ı istihlâl idi. Bu güftâr âsârından numûnedir:

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

Ruh-ı pür-tâbına mâh-ı münevver dâg-ber-dildir
 O hâl-i gerden-i sîmîne anber dâg-ber-dildir

Serin sevdâya virmiş Kays-veş tutmuş beyâbânı
O rûy-ı âteşine lâle-i ter dâg-ber-dildir

Nola dâg-ı dil-i pür-sûzın izhâr eylese zîrâ
Gül-i ruhsâre-i cânâna güller dâg-ber-dildir

Aceb mi yaksa nâr-ı hasretiyle sînesin her dem
Ki hâl-i müşk-bûy-ı yâre micmer dâg-ber-dildir

HÜSEYİN CÂN

Burûsa’dan zuhûr itmiştir. Evâ’il-i hâlinde tahsîl-i ma‘rifet iderek mevkûfât kalemine intisâb eyledi. Nice eyyâm u şuhûr hüsn-i hizmet eyleyerek o zamân hükmünca “**Koyun Halifesi**” olup oldukça kat‘-ı pâye eylemiş idi. Vefâtı 1117 (1705)’dedir. Mütercem-i merkûm nev‘i şahsına münhasır gâyet perîşân-etvâr ve u‘cûbe kıyâfetle hayret-fermâ-yı rûzgâr idi. Mükeyyifâtın umûmuna mübtelâ olduğundan sûret-i bî-câna dönmüş idi. Eline geçen evrâkı koynuna doldurdugundan koynunuñ her yeri gûyâ bir mahzen-i evrâk idi. Arayup bulması lâzım gelen varak-pâreyi ceblerini aylarca taharrî etdikden sonra güç hâl ile bulabilir veyâhud bulmak imkânını bulamazdı.

Kendi derdiniñ kendine bir belâ-yı azîm olduğuna kanâ‘at itmeyip mahbûb-dostluk vâdî-i mezmûmına sülûk ile her gördüğü dil-rübâyâ bilâ-ârâm izhâr-ı derd ü mahabbet eylerdi. Kendine iltifât itmeyenleriñ musavvirlere mürâca‘atla sûretini tasvîr etdirip,

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Hiç olmaz ise tasvîriñle ülfet eyleriz cânâ

diyerek pîşgâhına aldığı tesâvir ile güft-gû iderek gazeller tanzîm eylerdi. Eş‘ârı mudhikât kabîlinden ise de ol vâdîde kâbil-i kabûl olacak sözleri ve güzel târîhleri vardır. Yüz elli beyti havî olan “**Hâre-nâme**”si zurefâ-yı zamânı arasında pek meşhûr idi. Mezkûr Hüseyin Cân, evâ’il-i hâlinde Osmân Paşa-zâde Sarı Bey denmekle ma‘rûf bir zâtın bir müddet hizmet-i kitâbeti ile meşgûl olup mükâfât intizârında iken hezâr cevri ezâdan sonra o mîr-i bî-sehâ ancak bir hâre-i kem-bahâ verebilmiş olmagla, sâhib-i terceme gâyet me‘yûs olarak manzûme-i mezkûreyi inşâd eylemiş idi. Şu birkaç beyt ile târîh andandır:

(Müfte‘ilün Müfte‘ilün Fâ‘ilün)

Hâre degildi velî hârâ idi
Reşk-i Semerkand u Buhârâ idi

Hâsılı ol hâre-i pür-tumturak
Gâh cibinlik idi gâhî duvak

Giderek ol hâre-i ibret-me'âl
Eyledi çok kimselere intikâl

Elden ele gezdirerek rûzgâr
Eyledi bu zâtın elinde karâr

Nâme-i hârâyı idince tamâm
İtdi pesend aña havâs u avâm

Hâtif-i gaybî didi târîh aña
"Nâme-i hârâ-yı kebûdî-likâ" (1082-1671)

Miyânında gezdirdiği üç hokkalı devât-ı kebîrinde isti'mâl eylediği siyâh, kırmızı, mâvi mürekkebler münâsebetiyle inşâd itdiği şu sözler eşbeh-i âsârındandır:

Kıt'a

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Üç hokka devâtında didi yâr ne vardır
Didim aña ey husrev-i şîrîn ü şeker-leb

Zülf-i siyehiñ la'l-i lebiñ çeşm-i kebûduñ
Evsâfını tahrîr içün üç dürlü mürekkeb

Beyt

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Üç hokka devâtında ne var dirse o mâhım
Hûn-ı cigerim laht-ı dilim dûd-ı siyâhım

DEVLETÎ

İsmi Ahmed'dir. Çerkesiyyü'l-asldır. Vüzerâ-yı kirâmdan Abdî Paşa'nın hazînedârı Hüseyin Aga'nın mevâlîsinden idi. Silahşör, cündî, sühan-şinâs olmagla paşa-yı müşârün-ileyhiñ himmetiyle sarây-ı hümâyûna dâhil ve ibtidâ Hazîne Odası'na, ba'dehû Hâs Oda'ya vâsıl olarak tahsîl-i terbiye ve tekmîl-i kemâlât-ı ilmiyye eylemiş idi.

1101 (1689)'da şeyhu'l-islâm Ebû Sa'îd-zâde Feyzullâh Efendi'den mülâzım ve tarîk-i tadrîse âzim oldu. Kat'-ı merâhil ve tayy-ı menâzil iderek kırk akçe medreseden ma'zûl ve Ahmed Çelebi unvânıyla meşhûr olmuş idi. 1107 (1695)'de Hammâmiye, 1109 (1697)'de Ahî Çelebi, 1110 (1698)'de mûsile-i sahn ile Kürkçü Başı medreselerine nâ'il, 1112 (1700)'de medâris-i sahn-ı semândan birine vâsıl olmuşdur. Sene-i mezbûrede Siyâvuş Paşa, 1114 (1702)'de Şâh Sultân, 1115 (1703)'de Kılıç Alî Paşa, 1116 (1704)'de Kalender-hâne medreseleri müderrisi ta'yın

olunmuştur. Mat'ûnen vefâtı 1117 (1705) senesindedir. Koca Mustafâ Paşa kurbunda Bâzârgân Câmi'-i Şerîfi sâhasında medfûndur.

Bu beyit anlarıñ olmak üzere meşhûrdur:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Görüp sen vaz'-ı nâ-şâyânın ey dil bî-huzûr olma
Cihâmñ hâleti gâhî cefâdır gâh devletdir

ABDU'L-HAYY

Zamân-ı Hazret-i Sultân Mehmed Hân-ı Râbi'de “**Saçlı**” lakabıyla iştihâr etmiş olan meşâyih-i tarikat-ı Celvetiyye'den Edirneli Şeyh İbrâhîm Efendi'niñ ogludur.

Kendileri de kibâr-ı meşâyih-i Celvetiyye'dendir. Maskat-ı re'sleri şehr-i Edirne'dir. Ünfüvân-ı cüvânisinde pederi terbiyesiyle tahsîl-i ma'rifet ve tekmîl-i sülûk-ı tarikat iderek Rûmili'nde Kızanlık kasabasında Alâ'üddîn Efendi Zâviyesi'ne şeyh oldu. Bir müddet ikâmetden sonra 1070 (1660) senesinde peder-i âlileri mahlûlünden şehr-i Edirne'de Sultân Selîm Hân Câmi'-i Şerîfi va'ziyyesi ve pederleri zâviyesiniñ meşihatı uhdelere tevcih u ihsân olundu.

1097 (1685)'de Der-sa'âdet'de Kadırğa Limânı civârında Mehmed Paşa Zâviyesi'ne nakl buyuruldu. 1099 (1687)'de Bâgçe Kapusu'ndaki Vâlide Sultân Câmi'-i Şerîfi va'ziyyesiyle ikrâm olundu. 1113 (1701)'de Üsküdâr'da kutbu'l-ârifin Azîz Mahmûd Hüdâyî Efendi Âsitâne-i âlisine şeyh-i bâ-ihtirâm oldu.

Dergeh-i mezkûrda zikr ü ibâdetle evkât-güzâr olduğu hâlde 1117 (1705) senesinde zâviye-i bekâya irtihâl eyledi. Bâzârgân Başı Câmi'-i Şerîfi kurbunda medfûndur. Kibâr-ı meşâyih-i Celvetiyye'den bir pîr-i rûşen-zamîr ve şeyh-i nâzûk-ta'bîr idi. Lisân-ı tasavvufa intisâb ile şehîr, ilâhiyyâtı kesîrdir. Şu birkaç beyt-i latîf-i mutasavvifâne cümle-i âsârındandır:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Cilve-gâh-ı sînede devrân ider efkâr-ı hû
Tûr-ı dîlden müncelîdir şu'le-i envâr-ı hû

Vuslat-ı dîdâr-ı cânân eyledikçe ârzû
Âşıkñ sermâyesidir dâ'imâ tekrâr-ı hû

Heç ile eyler derûn-ı sînede ney-veş figân
Mevlevî eyler semâ'ı gûş idüp esrâr-ı hû

Sûfî-i sâfî ki vecd ü hâlet ile devr ider
San melekdir arş-ı a'lâda ider güftâr-ı hû

Cehr ile tevhîdine Abdu'l-Hay'îñ dahl eyleme
Hisse-dâr olan tecellîden ider izhâr-ı hû

AHMED

Diyârbekr şehrinden zuhûr itmişdir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i bızâ'a-i irfân iderek asrının şu'arâsı sınıfına dâhil oldu. Kömür ahz u i'tâsıyla te'mîn-i ma'îşet eylemekte olduğundan “**Mollâ Ahmed Fâhim**” lakabıyla ma'rûf idi. Vefâtı 1117 (1705) senesindedir.

Âdemiyetli bir zât ve insâniyetli bir vücûd-ı kanâ'at-simât idi. Asrının şu'arâsıyla müşâ'aresi vâfir bir edîb-i mâhirdir. Şu beyitler âsârındandır:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Bir serv-i nev-resîdeye üftâdedir gönül
Bend-i fenâ-yı dehrden âzâdedir gönül

Bir câlis-i serîr-i hevâdır misâl-i bü
Şehr-i diyâr-ı mihnete beg-zâdedir gönül

SENE 1118 (1706)**RÂSİH**

İsmi Yûsuf'dur. Sofya'dan zuhûr itmişdir. Çelebi-zâde Bıyıklı Hüseyin Efendi'nin oğludur. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ma'rifet ü kemâl itdikden sonra Dersa'âdet'e gelerek fenn-i inşâda olan behre-i kâmilî hasebiyle dîvân-ı sultânî kâtiblerinden olmuşdur. 1110 (1698)'de Mısır vâlisi Kara Mehmed Paşa'nın dîvân kâtibi olarak, ba'dehu paşa-yı müşârün-ileyhiñ halefleri bulunan Süleymân Paşa'ya kesb-i râbîta-i kitâbet eyledi. Sadr-ı esbak Mehmed Râmî Paşa Mısır vâlisi oldukda meziyyet ve irfânını takdîr iderek kemâ-kân dîvân kitâbeti hizmetinde istihdâm eyledi. 1118 (1706)'da Râmî Paşa'nın Rodos'da ikâmete me'mûr buyurulması üzerine sâhib-i terceme Rodos'da paşa-yı müşârün-ileyhden, muvâfakatıyla infikâk iderek bir sefîne ile Der-sa'âdet'e gelirken yolda hastalanmakla tedâvî için Rodosçuk'a (Tekfûr Dagi) çıkmış ve sene-i mezkûrede orada vefât eylemiştir.

Şi'r ü inşâda yed-i tûlâsı ve haylice makbûl tahrîr ü imlâsı var idi. Sülâle-i Hasan Cân'dan Ebû Sa'îd-zâde Feyzullâh Efendi 1101 (1689) senesinde şeyhü'l-islâm oldukda bu târîh-i selîsi nazm itmişdir:

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün)

“Zehî târîh-i Feyzullâh Efendi” (Sene 1101-1689)

Muntazam ve mükemmel dîvânı vardır. Ba'zı âsârı derc olunur¹².

¹² Safâiy, “Süzme çeşmiñ gelmesün müjgân müjgân üstüne” matla'ını hâvi olan meşhûr gazeli bu zâta; Sâlim, Balıkesirli Râsih Bey'e atf u isnâd ediyor. (Müellifin Notu).

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Şehâ tâ sende vardır bu müje bu ebruvân at tut
Bulunmaz bir zamânda böyle bir tîr ü kemân at tut

Bize geldikçe rahşın tutdururmuş saña ol âfet
Rakîbâ yâr imiş bahtıñ yûri var bir zamân at tut

Bir elde câm-ı mey tut bir eliñ at gerden-i yâre
Eger mümkünse ey Râsih bu gûne bir zamân at tut

Dîger

(Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

Elinde hançer-i işve o bî-amân geçiyor
Gören zemîne düşüp kendiden hemân geçiyor

Ko nâzı gün gicelidir beni hemân şâd it
Hatıñ dem-â-dem irişmekde hüsn ü ân geçiyor

Göñül o râyiz-i çâpük-süvâr-ı mihnetdir
Ki râh-ı aşkda Kays ile hem-inân geçiyor

O mest-i işve ayak basmamakda mey-kedeye
Derûn-ı humdan o demden beri ne kan geçiyor

Visâl-i dilbere irmek de az degil Râsih
Görünce bir dahi ammâ ki çok zamân geçiyor

Dîger

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Bırakdı nâr-ı hicrâna kimiñ başına döndümse
Beni yakdı çü pervâne kimiñ başına döndümse

İdersem nâle vü zârı nola seng-i felâhan-veş
Ki âhir atdı yabâna kimiñ başına döndümse

Kebûter gibi hûnîn-dîde olsam itme istigrâb
Dem-â-dem kasd ider câna kimiñ başına döndümse

Aceb mi girye vü âh eylesem mânende-i gerdûn
Giriftâr itdi bühtâna kimiñ başına döndümse

İdüp pür-pîç ü tâb âhir beni destâr-veş Râsih
Kodı hâl-i perîşâna kimiñ başına döndümse

RE'FETÎ

İsmi Mustafâ'dır. İstanbullu'dur. Evâ'il-i hâlinde ekser-i evkât u sâ'atini tahsîl-i ma'ârife sarf iderek asrın şu'arâsından hayli münşî ve hoş-nüvîsi olmagla dîvân-ı sultânî kâtibleri zümresine dâhil oldu. Bi'l-âhire ba'zı vüzerâ-yı izâmîñ dîvân efendiligi hizmetine ittisâl iderek seferlerde bulunup, iki def'a Nemçe'ye esîr oldu. Halâs olduktan sonra 1103 (1691)'de âsitâne-i sa'âdet kâ'im-makâmı olan İsmâ'il Paşa'ya baş tezkireci oldu.

1106 (1694)'de vezîr-i müşârün-ileyh Mısır vâliligine ta'yîn buyuruldukda dîvân kitâbeti hizmetiyle birlikde Kâhire'ye azîmet eyledi. 1109 (1697)'de vezîr-i müşârün-ileyh Bagdâd vâlisi oldukda kemâ-kân manzûru olarak refâkatinde bulundu. Paşasıyla birlikde bir müddet de Îrân cânibine geşt ü güzâr eyledi. Ba'dehû Der-sa'âdet'a avdet iderek ol vakt dîvân hâcelerine mahsûs olan mevkûfâtî mansıbyla serfirâz olup bu hizmet-i mûcibü'l-mefharet ile evkât-güzâr olduğu hâlde 1118 (1706)'da Der-sa'âdet'de vefât eyledi.

Müretteb dîvân-ı belâgat-unvânı ve miyân-ı şu'arâda hayli şöhret ü şânı oldukdan başka sâhib-i re'fet ve mahlasınıñ mâ-sadakı ehl-i merhamet bir zât-ı sûtüde-sıfat idi. Bu güftâr zâde-i tabî'atı olan âsârdandır:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

La'lin ne dem dehânıma ol sîm-ber virür
Tûtî-i cân-ı âşıkâ gûyâ şeker virür

Kevser gibi şarâb-ı leb-i la'li var iken
İçmem o bâdeden ki baña derd-i ser virür

İtmem hayâl hatt-ı ruh u hâliñ ey perî
Mir'ât-ı tab'-ı sâfıma zîrâ keder virür

Var mı cihânda Re'fetî bâd-ı sabâ gibi
Zülfüñ meşâma bûyını şeb-tâ-seher virür

Dîger

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Sanma dil nâvek-i cân-kâhına yer gösterdi
O kaşı yâya levendâne siper gösterdi

Seyr idiñ cünbişin ol şâh-süvâr-ı nâzîñ
Yine meydân-ı mahabbetde hüner gösterdi

Şu'le-i âh ile mellâh-ı meded-kâr-ı visâl
Keştî-i câna yem-i gamda fener gösterdi

Re'fetî gör hele fânûs-ı hayâl-i çarhı
Bu devirde yine çok nakş u suver gösterdi

Dîger

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Şerbetin bir kerre içmekle leb-i cânâneniñ
Aklı başa gelmedi gıtdi dil-i dîvâneniñ

Rind-i pür-gam humları itdi tehî bilmem nedir
Sâkî-i devriñ elinden çekdiği peymâneniñ

Var ise dilden geçirdi fikr-i zülf-i dilberi
Çâk çâk-i ârzû olmuş derûm şâneniñ

ÂŞIK

Fâzıl u muhakkık meşhûr Müneccim Başı Ahmed Dede'dir. Ma'lûm-ı cihân olan "**Müneccim Başı Târîhi**" bu zâtıdır. Mü'ellifin-i Osmâniyye'den olup merhûm Kâtib Çelebi gibi ser-â-pâ nâfi' eserler yazmıştır. Pederiniñ ismi Lutfullâh'dır. Karaman Ereğli ahâlisinden çulhacılık ile meşgûl idi. Ol vakit kasaba-i mezbûreye ba'zı eşkıyânıñ tecâvüzi hasebiyle Selânik'e muhâceret ve tavattun eyledi. Sâhib-i terceme 1041 (1631)'de Selânik'de doğdı. İbtidâ-yı hâlinde san'at-ı vâlidlerine duhûl ârzûsuyla birkaç gün dükkâna devâm itmiş ise de hidâyet-i Kibriyâ ile semt-i medârise tevcîh-i veche-i iştiyâk iderek Selânik müftisi fâzıl-ı şehîr Abdullâh Efendi'den Telhîs'a kadar ale't-tertîb tahsîl-i ulûm ile müşerref ve Selânik Mevlevî-hânesi şeyhi Mehmed Efendi'ye de inâbet eyleyerek mücâz u müstahlef olmuş idi. Sinni yirmi dört râddesinde iken ikmâl-i tahsîl-i ulûm için İstanbul'a azîmet eyledi. Kâsım Paşa Mevlevî şeyhi kutbu'l-ârifin Es-Seyyid Halil Dede Efendi ulûm-ı zâhirede dahi bir vücûd-ı yektâ olduğundan hizmetlerine ittisâl ile onlardan ve on sene kadar ale't-tevâlî tefsîr, hadîs, usûl-i ma'ânîyi İbrâhim Kürdî ve Ahmed Nahlî ve Minkârî-zâde Yahyâ Efendiler'den ve mantık ve hikmeti meşhûr-ı enâm ders-i âm Sâlih Efendi'den, ulûm-ı riyâziyye ve hey'et ve nücumı dahi re'îsü'l-müneccimîn Mehmed Efendi'den ahz u tahsîl eyledi. Ba'dehû ilm-i tıbbâ ragbet iderek hükemânıñ ferîdi, etibbânıñ vahîdi tabîb-i şehîr Sâlih Efendi'den tahsîl ve sarf-ı mesâ'î iderek bir tabîb-i hâzık oldu. Bu miyânda on beş sene mikdârı da Mesnevî-i Şerîf dersine müdâvemet eyledi.

Her cihetle tekemmül ve fazl u irfân u kemâlât ile teşehhür eylediginden vüzerâ sohbet-i âlisine râğb ve fuzalâ ülfet-i sâmisine tâlib oldu. Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri Edirne'ye teşrîf buyurdıkları bir sırada belde-i mezkûreye azîmet iderek orada dahi kibâr-ı enâmıñ meclûbı ve ahâlî-i memleketiñ mergûbı olmuşdur. Fazl u dehâ ve irfân u zekâsı mesmû'-ı hümâyûn olmagla şeref-i müsûl-i huzûr-ı şâhânelerine müsâ'ade buyurdıklarında sohbet-i edîbâne ve âdâb-ı kâmilâneleri pesendide-i tab'-ı şehen-şâhî oldu. 1078 (1667) senesinde müneccimbaşılık hizmeti ile kâm-yâb, 1081 (1670)'de musâhib-i şehriyâr-ı âli-cenâb oldu. 1086 (1675)'de vâki' sûr-ı hümâyûnda Kuds-i Şerîf pâye-i refî'i ile mahsûdu'l-akrân, Biga ve Edremid kazâları da arpalık

ihşân olunarak magbût-ı ebnâ-yı zamân olmuşlar idi. Kıyâfet-i Mevleviyye'sini tagyîr itmeksizin on sekiz sene mikdârı musâhib-i şehriyârî olmak gibi bir hizmet-i cihân-kıymet ile kâm-bîn olduktan sonra 1099 (1687)'de Mısır vâlisi olan Hasan Paşa ile birlikde Kâhire'ye azîmet ve iki sene mikdârı ikâmetden sonra 1102 (1690)'da Hicâz-ı magfîret-tırâza revân ve o belde-i mu'azzamada vâki' âsitân-ı Cenâb-ı Mevlânâ'da şeyh-i zî-şân oldu.

1105 (1693)'de Medîne-i Münevvere'ye azîmet ve altı sene de ol belde-i mübârekede mücâveret ve tefsîr-i şerîf ve Hidâye ve ekmel-i tedrîsine sarf-ı himmet ve hizmet-i firâşet-i Nebeviyye ile de iktisâb-ı mefharet eyledi. 1112 (1700) senesinde sâniyen Mekke-i Mükerreme'ye rihlet eyleyip kemâ-kân âsitâne-i mezkûrede seccâdenişîn-i meşîhat olarak icrâ-yı âyîn-i dervîşâne ile meşgûl ve ibâdet ü tâ'at-ı Cenâb-ı Kibriyâ ile derecât-ı âliyyâta mevsûl olduğu hâlde 1118 (1706) senesinde Mekke-i Mükerreme'de vefât eyledi¹³.

Ezvâc-ı mutahharât-ı Cenâb-ı Peygamberî'den Hadîcetü'l-Kübrâ radiyallâhu anhâ Hazretleri'niñ civâr-ı sa'âdet-medârında medfûn-ı hâk-i gufrândır.

Merhûmuñ cümle-i letâ'ifindendir ki bir gün meclis-i hümâyûn-ı pâdişâh-ı şevket-makrûnda ber-mu'tâd mültefet iken pâdişâh-ı melek-sıfât hazretleri teveccüh ü ikbâl ile "Ahmed Dede, şeyhimiz Halîl Dede merhûmuñ hiç kerâmetini gördünüz mi idi, beyân ediñiz diñleyelim" buyurdılar. Sâhib-i terceme der ki, "Şevket-me'âb efendim, şeyhim dâ'ilerine bu kerâmet yetişmez mi ki benim gibi hakîr bir dervîş-i fakîri şevketlü efendim gibi bir pâdişâh-ı âlî-câhîñ meclis-i hümâyûnları şerefine nâ'il eyledi." Şu cevâb-ı zarîfâneyi pâdişâh-ı zî-şân azîm istihsân ile vâfir ihşân eylemiştir. Der-saâdet'den infikâkından sekiz on sene sonra yine da'vet olunmuş ise de Müftü Feyzullâh Efendi'niñ tavr u mesleki hoşuna gitmediginden bast-ı ma'zeret eyleyerek avdet itmemesi dahi fenninde olan kemâl-i mahâretine mahmûldür. Müşârün-ileyh zû-fünûn-ı huşyâr, sâlis-i nasîr ü gûşyâr, rasad-şinâs-ı fazl u hüner, merd-i dakîka-dân-ı bârîk-nazar, envâ'-ı ulûm ile ârâste ve ma'harif ü kemâlât ile pîrâste bir allâme-i bî-nazîr-ı rûzgâr idi. Pek kıymet-dâr olan te'lîfât-ı aliyyelerinden ba'zılarınıñ esâmîsi şunlardır:

1- **Âdâb-ı Mütâla'a**: Mü'ellif-i müşârün-ileyhden mukaddem âdâb-ı mütâla'aya dâ'ir kitâb yazan yoktur.

2- **Hâşiye-i Tefsîr-i Beyzâvî**: Tefsîr-i Beyzâvî üzerine Sadrüddîn-zâde'ye zeyl olarak tahrîr eylemiştir.

3- **Şerh-i Kitâbu'l-Ahlâk**: Allâme Kadı Adûd'uñ Kitâb-ı Ahlâk nâm te'lîf-i âlîsiniñ yine Arabî olarak şerh-i münîfidir.

4- **Gâyetü'l-Beyân**: Mevlânâ İsâm'ın Fârisî isti'âre risâlesini bu nâm ile Arabîye tercüme ve şerh itmiştir.

5- **Tuhfetü'l-Mü'minîn**: İlm-i Tıbdan bâhis bir kitâb-ı nâfi'dir.

6- **Kitâbu Vesîletü'l-Vusûl İlâ Ma'rifeti'l-Haml Ve'l-Mahmûl**: Mantika dâ'ir bir kitâb-ı latîfidir.

7- **Ta'likât Alâ İklidîs**: Kitâbu'l-İklidîs üzerine ba'zı ta'likât ve izâhât-ı hendesiyye ve münîfedir.

¹³ Vefâtınıñ 1113 senesinde vukû' bulduğu umûm-ı tevârîh ve terâcim ve tezâkir-i Osmâniyye kitâblarında müttefekan muharrerdir. Hammer'in bu bâbda sehv etmiş olduğuna şübhe yoktur. (Müellifin Notu).

8- **Letâ‘if-nâme:** Meşhûr Ubeyd-i Zâkânî‘niñ Arabî “**Kitâbu‘l-Letâ‘if**” tercümesidir. Lisân-ı Türkîye nakl ile tezyîn iderek huzûr-ı hümâyûn-ı şehriyârîde münâsebeti düşdükçe arz u îrâd iderler idi.

9- **Câmi‘u‘d-Düvel:** Hılkat-i âlemden 1089 (1678) senesine kadar cereyân iden vukû‘ât-ı âlemi hâvî yedi cildedden mürekkebe olup kütüb-hâne-i hümâyûnda mevcûd, ihâta-i acîbeyi hâvî ‘Arabiyyü‘l-ibâre bir târîh-i kebîr ü bî-nazîrdir.

10- **Dîvân-ı Eş‘âr:** Âşık mahlası ile müretteb ve müdevven ve lisân-ı Türkî ile mu‘anvendir.

Bunlardan başka târîhe, mûsikîye, hendeseye, hey‘ete dâ‘ir sâ‘ir âsâr-ı kıymet-dârı vardır ve lisân-ı Fârisî üzere de ba‘zı gazelleri manzûrumuz olmuştur. Şu beyitler cümle-i âsâr-ı aliyyelerindendir:

Beyt

(Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fa‘ûlün)

Bezm ehline sâkî bugün imdâda mı geldiñ
Yâ bî-kadeh ü bâde hemân sâde mi geldiñ

Her hûba esîr olmada sad kayda düşersin
Âşık nicesin âleme âzâde mi geldiñ

Dîger

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Kâkül-i şeb-rengiñ ey meh cây-gâhımdır benim
Gün yüzüñ üzre o bir çetr-i siyâhımdır benim

Şevk-i ruhsârîñla da‘vâ-yı mahabbet eylerim
Hâl ü hattıñ ey perî-peyker güvâhımdır benim

Dîger

(Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün)

Nev-kîse-i zamânedden ihsân uman kişi
Hayf u dirîg sûret-i gülden gül-âb umar

Şu şarkı dahi anlarıñdır:

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Yine sahn-ı çemen reşk-i cinân oldı o çağlardır
Degil nergis görinen câ-be-câ zerrîn ayaklardır

ŞEYHÎ

İsmi Şeyh Mehmed, şöhret-i “La‘lî-zâde”dir. Pederi Bagdâd vâlisi Deli Hüseyin Paşa’nın dîvân efendisi olup 1054 (1644) senesinde Bagdâd’dan esnâ-yı avdetde Diyâle nehrinde gark olan La‘lî-zâde İbrâhîm Efendi’dir. Şârih-i Mesnevî meşhûr Abdullâh Efendi’nin hafîdidir. 1050 (1640) senesinde doğmuştur. 1060 (1650)’de nâ‘il-i şeref-i mülâzemet olarak esâtize-i asrıdan tahsîl-i ilm ü irfân ile fâ‘iku‘l-akrân olduktan sonra 1076 (1665)’de Molla Kestel, 1079 (1668)’de Yûsuf Paşa, 1084 (1673)’de Şâh-ı Hübân ve 1086 (1675)’de Hacı Hasan-zâde, 1088 (1677)’de Pîrî Paşa, 1091 (1679)’da Sahn-ı Semân’dan birine, 1092 (1680)’de Kadırga Limanı’nda vâki‘ Mehmed Paşa, 1096 (1684)’de Sarây-ı Galata, 1098 (1686)’da medâris-i Süleymâniye’den birine müderris ta‘yîn olundular. 1099 (1687)’de Dâru‘l-Hadîs-i Süleymân Hânî ile kâm-revâ ve sene-i mezkûre ramazânında mahrûse-i Selânik niyâbeti ile ser-firâz, 1102 (1690)’da şehir-i Edirne niyâbetine revnak-tırâz oldular. 1103 (1691)’de infisâl iderek Mekke-i Mükerrreme pâyesi zamîmesiyle Prevâdi kazâsı arpalık verildi. 1109 (1697)’de İstanbul pâyesi zamîme ve sene-i âtiye ibtidâsından zabt olunmak üzere Mekke-i Mükerrreme kazâsıyla ta‘zîm ve 1111 (1699)’da infisâl ile Cîsr-i Ergene ve Ayâş kazâları arpalık ihsân olundu. 1113 (1701)’de bi‘l-fi‘l Dâru’s-Saltanatu‘l-Aliyye kazâsıyla ikrâm olunarak 1114 (1702)’de ma‘zûl, Mihaliççik ve Ma‘lkara kazâları arpalığına mevsûl oldu. 1115 (1703)’de arpalıklarına Mudurnu kazâsı zamîmesiyle tebcîl ve sene-i mezkûre recebinde Anadolu sadrına vâsıl ve yine o sene zilhiccesinde mütekâ‘id olarak Pınarhisâr ve Karahisâr-ı Sâhib ve Çorum ve Yenice-i Karasu kazâları arpalık tahsîs olundu. 1118 (1706)’da arpalığı Tokad kazâsına tebdîl olunarak cezîre-i Kıbrıs’da bir müddet ikâmet ve 1119 (1707) senesinde arpalığı Menemen kazâsına tahvîl kılındı. Bu hâl üzere imrâr-ı evkât eylemekde iken sene-i mezkûre cemâziye‘l-evvelinde âzim-i dâru’n-na‘îm olmuştur. Cezîre-i mezkûrede Lefkoşa kasabasında vâki‘ Ayasofya nâm ma‘bed-i kadîm sâhasında medfûndur.

Mevlânâ-yı merhûm her fende ser-efrâz, tefevvuk-ı akrân ile mümtâz, sâhib-i iffet ü istikâmet, hoş-fehm ü sohbet bir zât-ı pür-ma‘rifet idi. Ahyânen şî‘r ile de âzmâyîş-i tabî‘at iderler idi. Sâmi‘î Abdülkerîm Efendi’nin vefâtına olan şu târîh onlardandır:

(Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün)

O fâzıl-ı yegâne pesendîde-i enâm
‘Âciz-ter idi vâsf-ı kemâlinde hâs u âm

Azm-i sarây-ı âhiret itdikde didiler
“Abdu‘l-Kerîm Efendi’ye firdevs ola makâm”

TÂLİB

Şu zâtı kâri‘în-i kirâma tanıtdırmak için:

(Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlâtün Fe'îlün)

Çeşm-i insâf kadar kâmile mîzân olmaz
Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz

beyt-i ârifânesini tahrîr eylemek kifâyet ider. Çünkü darb-ı mesel hükmini hâ'iz olarak hemân herkesiñ hâfızasında menkûş olan şu matla'-ı bî-nazîr, Tâlib'iñ hiçbir eseri tahrîr edilmese bile mertebe-i üstâdiyyeti derecâtını tamâmiyle irâ'e eyler.

Cenâb-ı Tâlib'iñ ismi Mehmed'dir. Kürd Mustafâ Efendi nâmında sulahâdan bir imâmıñ ogludur. Burûsa'da dogmuşdur.

Ulemâdan Râgıb Alî Efendi nâm zâtından ulûm-ı feyz-meşhûn ve sâ'ir fuzalâ-yı asrından fûnûn-ı gûnâ-gûn tahsîl itdi.

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilün Fa')

“Tâlib Çelebî oldı tarîka dâhil”

mısrâ'-ı târîhi vechile 1097 (1685)'de Hâbil-zâde Ömer Efendi'den mülâzım ve dâhil pâyesine âzim oldukdan sonra Burûsa medreseleri silkine münselik olarak Arabiyye Medresesi müderrisi oldı. 1108 (1696)'da mûsile-i sahn i'tibâr olundu. 1109 (1697)'de Müftî Ahmed Paşa Medresesi müderrisliğiyle tebcîl edildi. 1111 (1699)'da Molla Hüsrev Medresesi'ne pîrâye-bahş oldı. 1114 (1702)'de Sadr-ı a'zam Râmî Mehmed Paşa merhûmuñ mu'âvenet ü himmetiyle Kütahya kâdılığına ta'yîn olundu. Vâlî-i vilâyet Köprülü-zâde Nu'mân Paşa ile miyânelerinde münâferet vâki' olduğundan 1115 (1703)'de ma'zûl oldı. Mansıb-ı dîgerden nâ-ümîd iken fetvâ emîni Mahmûd Efendi'niñ ricâsıyla 1117 (1705)'de Erzurum niyâbet-i şer'iyyesine ta'yîn olunmuşdur. Sekiz mâh îfâ-yı hüsn-i vazîfe etdikden soñra 1118 (1706)'da Erzurum'da vefât eyledi. Yetiştirdiği şu'arâdan Resîm Efendi'niñ şu târîhi seng-i mezârında menkûşdur:

(Fâ'îlâtün Fâ'îlâtün Fâ'îlün)

“Tâlibâ şâd ola rûhuñ fâtiha” (1118-1706)

Tab'-ı latîfi yegâne ve güftâr-ı dürer-bârı üstâdâne olup müretteb sâhib-i dîvân olan şu'arâ-yı belâgat-ârâ-yı Osmâniyye'dendir. Eş'ârına urefâ tâlib ve âsârına bülegâ râgıb idi. Nâbî-i Ruhâvî ve Sırrî-i Üsküdârî gibi zamânıñ meşâhir-i şu'arâsıyla müşâ'are ve münâzarası vardır. Fenn-i latîf-i mûsikîde dahi üstâd-ı mâhir, icrâ-yı esvât ile beste îcâdına kâdir idi.

Ulûm-ı Arabiyye'niñ merd-i meydânı, fûnûn-ı şettâ ve nazm u inşânıñ fâris-i devrânı olan o üstâd-ı yegâne-i sâhib-dîvânıñ Pasaroviç mu'âhedesine ve Rodos'ıñ istirdâd ve fethine dâ'ir eş'ârı ve Müftî Feyzullâh Efendi'ye ve sadr-ı a'zam Râmî Paşa'ya medhiyeleri, yüz aded gazeli, otuz rubâ'ıyyâtı, on dört târîhi vardır. Hammer'iñ şu tahrîri üzerine nezdimizde mevcûd olan dîvânına bi'l-mürâca'a ta'dâd olundukda gazeli yüz on, rubâ'ıyyâtı otuz, târîhleri on sekiz aded zuhûr eyledi.

Ebyât üzerine ta'dâd olundukda mecmû'-ı dîvânı biñ yüz otuz iki beyitden ibâret olduğu nümâyân olmuşdur.

Fârisî gazelleri “Âzim” mahlasıyladır. Şu eş‘âr-ı nefise âsâr-ı ceyyidesindendir:

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Olmasun bend-girân zülf-i girih-gîr baña
Gerdiş-i reng yeter halka-i zencîr baña

Teşne-i tîg-ı helâkim o kadar kim görünür
Mevce-i âb-ı bekâ cevher-i şemşîr baña

Neşve-i aşk ile dil buldı gınâ-yı hâtır
Oldı dürd-i mey-i gam mâye-i iksîr baña

Aşk tıfl-ı dilimi hûn-ı cigerle besler
Virmesün mâder-i dehr ister ise şîr baña

Lâlim o rütbe gam-ı aşk ile kim bülbüldür
Tâlibâ nisbet ile gonca-i tasvîr baña

Dîger

(Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘ilü Fâ‘ilün)

Meydân-ı aşka şevk ile merdâne girmişiz
Bir âfetiñ yolunda ser ü cânı vermişiz

Rüstem-neberd-i ma‘reke-zâr-ı mahabbetiz
Âmâc-ı vasla tîr-i ümîdi geçirmişiz

Mıkrâz-ı gamla ömrümüzi kesme ey felek
Biz ol metâ‘ı şehr-i ademden getirmişiz

Âb u hevâsı âteş-i dûzah-misâldir
Germâbe-i mahabbet-i cânâna girmişiz

Nîrû-yı dest-i himmet ile şükr Tâlibâ
Gülgûn-ı tab‘ı semt-i hevâdan çevirmişiz

Dîger

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Çeşm-i insâf kadar kâmile mîzân olmaz
Kişi noksânını bilmek gibi irfân olmaz

Kayd-ı zencîr-i gam-ı dehrden âzâd olamaz
Mevc-i deryâ-yı mey ol meste ki sûhân olmaz

Şöyle nâdim ola kim zühdine zâhid dem-i afv
Bî-riyâ cürm iden ol rütbe peşîmân olmaz

Zulmet-i cürmi nola nûr-ı kerem mahv itse
Zülf-i şeb perde-i rûy-ı meh-i tâbân olmaz

Sadef-i desti tehîdir dürer-i gufrândan
Ol ki gavvâs-ı dil-i kulzüm-i isyân olmaz

Aña ter-dâmenî-i girye-i mestâne gerek
Zühd-i huşk âdeme sermâye-i gufrân olmaz

Gonca-i kâmi temâşâyâ zamân var Tâlib
Leb-i ümmîd her eyyâmnda handân olmaz

Dîger

(Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fa‘ûlün)

Reng-i mey-i nâbı ruh-ı dildârda gördüm
Ben neşve-i sahbâyı leb-i yârda gördüm

Pâ-beste vü dil-haste yatur zâr u perîşân
Murg-ı dili ol zülf-i siyeh-kârda gördüm

Ya‘kûb-sıfat gelse gözümnden nola hûn-âb
Ben Yûsufum agyâr ile bâzârda gördüm

Döndüm felegiñ mansıb u câhı hevesinden
Ol mâhı bugün halka-i ezkârda gördüm

Bir mug-beçeniñ bendesi olmuş gibi Tâlib
Zîrâ anı dün hâne-i hammârda gördüm

NECÎB

Nâmı Mehmed’dir. İstanbul’da doğmuştur. Sülâle-i Hasan Cân’dan Şeyhu’l-islâm Bahâyî Efendi merhûmuñ birâderi Yahyâ Efendi’niñ oğludur. Tahsîl-i bızâ‘a-i ilmiyye itdikden soñra tarîk-i tadrîse âzim ve kırk akçe medreseye vâsıl oldu. 1097 (1685)’de Çavuşbaşı, 1099 (1687)’de Sittî Hâtun, 1101 (1689)’da Zeynî Çelebi, 1102 (1690)’da Kâdı Abdulhalîm, 1104 (1692)’de Rüstem Paşa medreselerine müderris olarak tekmîl-i tarîk-i ilmiyye eyledi. 1105 (1693)’de Magnîsâ kâdısı oldu. 1106 (1694)’de infisâl-i tabî‘isi vukû‘ bularak 1109 (1697)’de Diyârbekr kâdılığı inâyet

olundu. 1110 (1698)'de ikmâl-i müddet-i tevkiyyet ederek Der-sa'âdet'e avdet eyledi. 1115 (1703)'de sâniyen Magnîsâ kazâsı tevcih olundu. 1116 (1704)'de ikmâl-i eyyâm-ı mahdûde ile müterakkıb-ı neyl-i me'mûriyyet olduğu hâlde 1118 (1706) senesinde Der-sa'âdetde vefât eyledi¹⁴. Eyyûb'da cedd-i emcedi Şeyhu'l-islâm Sa'deddîn Efendi zâviyesi sâhasında medfûndur.

Akrânı miyânında fazîlet ü şân ile meşhûr, ilm ü ma'ârif ile mezkûr, nazm u inşâsı makbûl, dervîş-nihâd, hoş-sîret, serî'u'l-fehm, latîf-sohbet idi. Bu ebyât o şâ'ir-i necâbet-semîriñ âsârındandır:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Bir nice gündür izâr-ı tâb-dârın görmedik
Ol nihâl-i işveniñ bir nev-bahârın görmedik

Tâze dâğıñla ser-â-pâ sînem itseñ dâg-dâr
Hayli demdir deşt-i hecriñ lâle-zârın görmedik

Dil ümîd eyler visâl-i yâri dâ'im ey Necîb
Mevce-i deryâ-yı aşkıñ hiç karârın görmedik

GÜZÂRÎ

Şehr-i Diyârbekr'dendir. Eşrâf-ı memleketinden olup asrınıñ şu'arâ ve vaktiniñ zurefâsından idi. Şu'arâ-yı memleket ve üdebâ-yı sâhib-i tabî'at ile müşâ'are ve muhâveresi kesîrdir. Emnî-i Âmidî bir gazelinde Nâbî-i sühan-dân ve Âgâh-ı sâhib-i irfân ile berâber bu zâtıñ ismini şöylece beyân ediyor:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Olmazız pey-rev-i Nâbî vü Güzârî Emnî
Pey-rev-i Âgeh-i üstâd ki dirler o biziz

Diyâr-ı gurbetde geşt ü güzârı iltizâm itmeyüp dâ'imâ kâşâne-i memleketinde ihtiyâr-ı ikâmet eyleyen bir merd-i ârif ve üstâd-ı sâhib-ma'ârif idi. Vefâtı 1118 (1706) senesindedir. Bu gazel âsâr-ı ber-güzâdesindedir:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Gam-ı dehr ile dil-âzâd ki dirler o biziz
Hâtır derd ile âbâd ki dirler o biziz

Tîşe-i âh ile berbâd ideriz nüh-felegi
Kûhken'den dahi üstâd ki dirler o biziz

¹⁴ Safâyî Diyârbekr kâdısı iken vefât etdigini yazıyor. Lâkin sahîhi Der-sa'âdet'de vefât etmişdir. (Müellifin Notu).

Günde biñ nakş ile tasvîr iden kendimizi
Sun'-ı tasvîrde Bihzâd ki dirler o biziz

Men-aref sırrı ki var biz anı fehm eylemişiz
Feyz-i esrâr ile irşâd ki dirler o biziz

Biz Güzârî kuluñuz ey şeh-i hurşîd-cemâl
Şâ'ir-i dehr-i nev-icâd ki dirler o biziz

SENE 1119 (1707)

RÂMÎ PAŞA, SADR-I A'ZAM

İsmi Mehmed'dir. Râmî mahlasıdır. Eyyûb'da Nişâncı Mahallesi'nde sâkin Hasan Aga'nın oğludur. 1064 (1654)'de tevellüd etmiştir¹⁵. Evâ'il-i hâlinde feyz-i sâ'ik-i takdîr ile şâ'ir-i şehîr Nâbî Efendi merhûma intisâb iderek şâkird-i hâsu'l-hâsi olmuş idi.

Nâbî merhûmuñ Râmî Çelebi'de müşâhede eylediği isti'dâd-ı mâder-zâd ve fart-ı zekâ-yı Hudâ-dâd mûcib-i şevk-i mezîdi olduğundan fûnûn u ma'ârif-i mütedâvileniñ kâffesini ta'lîm ve terbiye-i edîbânesine i'tinâ eylemişdi.

Hüner ü ma'ârif-i sâ'iresinden fazla zamân-ı kalilde öyle bir şâ'ir-i i'câz-tırâz ve kâtib-i inşâ-perdâz zuhûr eylemiş idi ki Nâbî merhûma bile mûcib-i iftihâr-ı bî-intihâ olmuşdı.

Mu'âmelât-ı dünyeviyyede ehemmi umûrdan olan ilm-i hisâba verziş ve hüsn-i hat temeşşukına da kûşîş etdirdiğinden, artık Cenâb-ı Râmî her mevki'e yakışır bir zarîf gevher ve her yüzüğe zînet verir bir mücevher isti'dâdını aldı. Nâbî merhûm nedîm ve musâhibi vezîr-i sâni ve dâmâd-ı şehriyârî meşhûr Musâhib Mustafâ Paşa'ya iltimâs iderek dîvân-ı hümâyûn kalemine çerâğ etdirmekle berâber kendileri ol vezîr-i zî-şâna dîvân efendisi iken vâki' olan vasf u senâsı üzerine Râmî Çelebi dahi paşa-yı kadr-dâniñ masraf kâtibi olmuşdu. Nâbî Efendi dîvân efendiliğinden kethudâlık makâmına tereffu' eyledikde yerine dîvân efendisi oldu. 1093 (1681) senesinde Nâbî Efendi ile birlikde Hicâz-ı magfîret-tırâza azîmet iderek hâccu'l-haremeyn olmak şeref-i âlem-bahâsını ihrâz eylemişdir. Paşa-yı müşârün-ileyh 1095 (1684)'de kapudân-ı deryâ oldukda yine dîvân efendiliği makâmından münfekk olmamış ve Mora cezâiresine ser-askerlikle azîmetinde refâkatinde bulunmuşdur.

1097 (1685) senesi zilka'desinde vezîr-i müşârün-ileyhiñ vukû'-ı vefâtı hasebiyle sâhib-i terceme bi't-tab' dîvân efendiliğinden infisâl iderek kemâ-kân dîvân-ı hümâyûn kalemine devâm ile imrâr-ı subh u şâm eyledi. 1101 (1688)'de iktidâr ve ehliyet-i müsellemesi hasebiyle re'îs kîse-dârlığına ta'yîn edildi. 1102 (1690)'da beylekçî-i dîvân-ı hümâyûn mesned-i âlîsine revnak-tırâz ve 1106 (1694)'de makâm-ı vâlâ-yı riyâset-i küttâb ile karîn-i ihtirâm u imtiyâz oldu. 1108 (1696) senesinde azl olunarak yerine Küçük Mehmed Çelebi ta'yîn olunduysa da 1109 (1697)'de sâniyen re'îsü'l-küttâb olarak Karloviç mu'âhedesinde baş murahhas sıfatıyla bulunmuşdur.

On beş seneden beri devâm eden keşâ-keşe infisâm ve umûr-ı musâlahaya hüsn-i nizâm verip, sene-i mezkûre şa'bânınıñ yirmi üçüncü günü Edirne'ye dâhil ve fevka'l-gâye iltifâta nâ'il olarak rütbe-i sâmiye-i vezâret teklîf olundukda i'tizâr

¹⁵ Şeyhî vilâdetini 1065 (1655) yazıyor. (Müellifin Notu).

etmekle yine makâm-ı riyâsetde takrîr olunup dört sene mikdârı sûret-i riyâsetde vezîr-i ma'nevî oldu. 1114 (1702)'de Daltaban Mustafâ Paşa sadr-ı a'zam oldukda bunlara dahi vezîr-i sâni olmak iktizâ etmekle muvaffakiyetine ve akl u kiyâsetine binâ'en üç tuglu kubbe-nişinlik unvânıyla mümtâz-ı akrân ve "âti'l-kavse râmîhâ" medlûlü nümâyân oldu.

Beş mâh mürûrında ya'nî sene-i mezkûre ramazân-ı şerîfinde makâm-ı mu'allâ-yı sadâreti ihrâz eyledi. 1115 (1703) senesinde infisâli vukû' bulup, sene-i mezkûre evâhirinde Kıbrıs ve 1116 (1704)'de Mısır vâililigine ta'yîn buyuruldu. 1118 (1706)'da ma'zûl olarak mütekâ'iden Rodos'da ikâmet ederken 1119 (1707)'de terk-i dünyâ eyledi. Rodos'da medfûndur.

Müşârün-ileyh akl u rüşd ü sedâd ile müsellemler, fazl u firâset ve ma'ârif ü kiyâsetde alem, gülistân-ı inşâsınıñ rûh-ı Nergisî hayrânı ve bâg-zâr-ı imlâsınıñ revân-ı Veysî andelîb-i senâ-hânı, her tarafı ma'mûr bir vezîr-i Felâtûn-semîr idi. Donanmanın ıslâh ve tahkîmi, polis nizâm-nâmesiniñ tanzîmi, şehre su isâlesi, cevâmî' ta'miri, huccâc-ı kirâmîñ emniyyet veistirâhatlarınıñ te'mîni gibi şâyân-ı takdîr icrâ'atda ve Selânik'de bez ve Burûsa'da ipek fabrikalarınıñ emr-i terakkîlerine nasb-ı nazar-ı himmet ve bi'l-umûm mensûcât-ı dâhiliyye ve sanâyi'-i Osmâniyye'niñ nefâset-i i'mâline gayret iderek Avrupa idhâlâtından vâreste-i ihtiyâc idecek derecede nefâyis-i eşyâ istihsâli husûsunda her bir teşvîkâtta bulunmuşdur.

Türkî, Arabî, Fârisî lisânlarıyla mütekellim, sabîhu'l-vech-i ferhunde-dîdâr, ilm-i hisâbda dahi bî-akrân-ı rûzgâr bir dâhî-i a'zam idi. 1400 kadar eş'âr-ı meşhûresi olduğu gibi gâyet güzel dîvânı vardır. Âsârından, Daltaban'ın kendüye mahsûs olup fehm ü iz'ânı mertebe-i istihâlede olan ıstîlâhât-ı garîbesini lugat üslûbunda şerh edip "İstîlâhât-ı Daltabâniyye" tesmiye etmişdir. Eyyûb'da maskat-ı re'si olan Nişâncı Mahallesi'nde sıbyân için bir mekteb binâ ederek mu'allim ve mubassırlarına müstevfî vezâ'if tahsîs eylemişdir. Münşe'âtı zamânında mazhar-ı takdîr-i ümem ve gâyet metîn ve üstâdâne olan eş'ârındaki belâgat u selâset ise müstagnî-i ta'rîf-i kalemdir. Bu nazm-ı latîf, ol vücûd-ı şerîfiñ yâdigâr-ı ahlâf olan âsâr-ı dil-ârâsındandır:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Şugl-i dünyâ ile biz terk-i huzûr eylemişiz
Dilimiz cur'a-keş-i bezm-i umûr eylemişiz

Düşeli dâm-geh-i hânkah-ı ma'siyete
Virdimiz zezeme-i Rabb-i Gafûr eylemişiz

Gice meclisde gam-ı dehre olup âzürde
Bezmimizden o sitem-pîşeyi dür eylemişiz

Biz nihân-hâne-i iklîm-i ademden Râmî
Nîk ü bed çâre nedir böyle zuhûr eylemişiz

Dîger

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Baňa bir neşve bahş eyler ki hatt-ı yâr söylenmez
Süveydâda nihândır halka bu esrâr söylenmez

Beni gördükçe ey meh lâl idersin fart-ı mihriñle
Velâkin gayrilerle itdigiñ güftâr söylenmez

Yine fi‘l-cümle mümkün söylenilmek kâmetiñ vasfı
Kıyâmet kopsa ammâ hâlet-i reftâr söylenmez

İdersiñ güft-güvyı mahremâne müdde‘ilerle
Yanıñda hayf nâm-ı âşık-ı dîdâr söylenmez

Seniñle söyleşilmek belki bir vakt ile mümkündür
Ne çâre nahvetiñ var şimdi ey dil-dâr söylenmez

Zebân-zed âşinâ-yı lafza mâ‘il şimdilik yârân
Sakın Râmî zebân-ı tâzede eş‘âr söylenmez

Dîger

(Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün)

Ser-şâr-ı gamım fikr-i me‘âl eyledigimden
Hündur cigerim kesb-i kemâl eyledigimden

Şermende-dil-i da‘vî-i bî-hûşî-i aşkım
Teşhîs-i ferah fark-ı melâl eyledigimden

Ragbet-şiken-i sâgar-ı hurşîd-ziyâyım
Ben işreti mevkûf-ı sıfâl eyledigimden

Pâ-mâl-i hicâbım harem-i bezm-i hevâda
Zânû-zede-i saff-ı ni‘âl eyledigimden

Dâg olsa sezâ dilde süveydâ-yı derûnum
Râmî gibi fikr-i hat u hâl eyledigimden

Dîger

(Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün)

Bir lahza nihân olsa o meh-rû nazarımdan
Bîzâr olurum hâsılı nûr-ı basarımdan

Añdıkca o gül-rûy-ı arak-rîzini yâriñ
Hûnâbe-i hasret dökerim çeşm-i terimden

Ben tâ'ir-i evc-i felek-i sûz u güdâzım
Âteş dökülürse ne aceb bâl ü perimden

Bir dem bırakır mıydıñ eliñden ol ayagı
Sâkî haberiñ olsa benim derd-i serimden

Râmî nola arz eyler isem herkese şi'rim
Bâzâr-ı belâgatda utanmam güherimden

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Yok sînemizde zerre kadar kînemiz bizim
Mahsûd-ı âfitâbdır âyînemiz bizim

Olma kabâ-yı câh içün ey dîde hûn-feşân
Ter-dâmen itme hırka-i peşmînemiz bizim

Dirlerse nola mâlik-i gencînedir bize
Zîrâ ki feyz ile doludur sînemiz bizim

Geçdik mey-i sabûhdan ey pîr-i mûg hemân
Çok görme neşve-i mey-i dûşînemiz bizim

Âzâde tıfl-ı mekteb-i ümniyyeyiz nola
Yeksân olursa şenbih ü âzînemiz bizim

Râmî aceb dimez mi ki bir kerre ol cüvân
Âyâ ne oldu bende-i dîrînemiz bizim

Dîger

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Şem'-i ümmîd bir âh ile fûrûzân olsun
Hele sabr eyle biraz şâm-ı garîbân olsun

Gülşene hâk-i rehin bâd-ı sabâ îsâl it
Nergise kuhl ü güle ıtr-ı girîbân olsun

Beni sîrâb-ı hayât eyledi bir nükte ile
Âb-ı hayvân leb-i cân-bahşına kurbân olsun

Râzıyım nîşter-i âzâr-ı tabîb-i dehre
Tek hemân derd-i dil-i zârıma dermân olsun

Birkaç elfâz-ı perîşân ise de ey Râmî
Bu gazel zîver-i mecmû‘a-i yârân olsun

Vefâtından birkaç mâh mukaddem inşâd eylemiştir:

(Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün)

Mahv olmadayız za‘f ile pîrâhenimizden
Çekmez mi dahi destini gam dâmenimizden

Lâyık mıdır ey gonca-i gülzâr-ı letâfet
Lebrîz-i tebessüm olasın şîvenimizden

Biz mûrçe-i hırmên-i sahrâ-yı kelâliz
Pâ-mâl oluruz dûr olıcak meskenimizden

Ârâyîşi kim verd-i tahammül ola Râmî
Gîtmezse ne gam murg-ı elem gülşenimizden

ÂRİFÎ

İsmi Mehmed’dir. Karabâgî Alî Efendi’niñ hafîd-zâdesi Mekke-i Mükerrreme mollası İshak Efendi’niñ hafîdi İshak-zâde Mehmed Sâlih Zuhûrî Efendi’niñ oğludur. 1064 (1653)’de Der-sa‘âdetde tevellüd itmiştir. Kâdî-asker Kadrî Efendi merhûmdan şeref-i mülâzemetle nâ‘il ve âdet üzere kırkdan ma‘zûl oldukdan soñra 1089 (1678)’de Tûtî Abdullatîf, 1093 (1681)’de Ahmed Çavuş, 1097 (1685)’de Şâh-ı Hûbân, 1099 (1687)’de Zekerıyyâ Efendi, 1100 (1688)’de Mihr ü Mâh, 1101 (1689)’da Sahn-ı Semân’dan birine, 1102 (1690)’da Hayrüddîn Paşa, 1104 (1692)’de Şâh Sultân medreselerine müderris-i bâhirü’l-kemâl olmuştur. 1106 (1694)’de yerlerinde müsile-i Süleymâniye i‘tibâr olundu. 1107 (1695)’de Şehzâde Câmî’i Medresesi’ne mevsûl, 1109 (1697)’de medâris-i Süleymâniye’den birine vusûl ile nâ‘il-i me‘mûl olarak 1113 (1701)’de Dâru’l-Hadîs-i Süleymâniye ile tarîki itmâm ve sene-i merkûme şevvâlinde Yenişehir-i Fenâr mevleviyyetiyle mukzi’l-merâm olmuştur. Ba‘de’l-infisâl Saruhan Akhisâr’ı arpalık verildi. 1117 (1705)’de Edirne pâyesiyle Şâm kadılığına ta‘yîn buyuruldu. 1119 (1707)’de karîn-i infisâl ve Balya, Menemen, Güzelhisâr arpalığıyla mesrûr’l-bâl ve Bogaziçi’nde Anadolu Hisârı’ndaki yalısında ikâmetle müreffehü’l-hâl oldılar. Sene-i merkûmede¹⁶ vefât ederek Göksu Mezâristân’ında mürtefi‘ bir mahalde defn edildi.

¹⁶ Vefâtını Şeyhî ve Sâlim 1121 (1709) senesinde yazıyorlar. (Müellifin Notu).

Pâk-tabî'at, pür-ma'rifet, pest-kâmet, büleud-âvâz, latîfe-perdâz, u'cûbe-hey'et, nev'î şahsına münhasır ezkiyâ-yı rûzgârdan bir şâ'ir idi. Nâzûk eş'ârı, bâlâ kasâ'idi, vâfir âsârı vardır. Bu güftâr cümle-i âsârındandır:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Perde itme zülfüni ruhsâra Allâh aşkına
Virme yüz ol rû-siyeh mekkâra Allâh aşkına

Genc-i hüsnünde gedâyân-ı terahhum-cûlarıñ
Lutfuñ isterler şehâ bir pâre Allâh aşkına

Dîger

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

İhâta itdi ten-i zerdimi sirişk-i keder
Miyân-ı cûyda kaldım misâl-i nîlûfer

Dîger

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Mihr-i ruhsârıñ uzakdan seyr idelden zerre-veş
Yerde gökde durmaz oldu Ârifi-i bî-karâr

ÂZERÎ

İsmi İbrâhîm'dir. Burûsa'lıdır. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ilm ü irfân iderek medîne-i mezkûre mahkemesinde hizmet-i kitâbetde idi. Ba'dehû tarîk-i tadrîs-i ulemâyâ duhûl iderek müddet-i mülâzemet-i ilmiyyeyi ikmâl eyledikten soñra maskat-ı re'sindeki Köpüklü ve ondan soñra Defter-dâr medreselerine müderris oldu. Mu'ahharan infisâl iderek bir me'mûriyyet intizârında iken 1119 (1707)'de Burûsa'da vefât eyledi.

Gencîne-i ma'ârifden hisse-dâr bir zât-ı fezâ'il-şi'âr idi. Bu na't-ı şerîf âsâr-ı ceyyidesindendir:

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

Cenâbıñdır sebeb bu kâ'inâta yâ Resûlallâh
Şefâ'atdır seniñ kârıñ usâta yâ Resûlallâh

Görenler gül cemâliñ tâ ebed ihyâ ider kalbin
Sebeb nûr-ı visâliñdir hayâta yâ Resûlallâh

Yoluñda cân u başı terk idenler cümle ahyâdır
Seniñ lutfuñladır ihyâ memâta yâ Resûlallâh

Gubâr-ı pâyıñı kuhl eyleyenler çeşm-i idrâka
Nazar itmezler aslâ mümkünâta yâ Resûlallâh

Umar mahşerde senden Âzerî bî-çâre sultânım
Ola mazhar nigâh-ı iltifâta yâ Resûlallâh

ÂŞIK ÖMER

Âşık Ömer bir şâ‘irdir ki: Sıbyân u avâm ve hattâ havâss-ı kirâm arasında onu bilmeyen yokdur. Bir tıfl-ı nâzûk-mizâc müsta‘idd-i telaffuz oldu mı ibtidâ aña arz-ı çihre-i güft-gû iden Âşık Ömer’iñ kelimâtıdır.

Sözleri zâ‘ika-i ezvâk-ı sıbyâna muvâfık ve idrâk-i zümre-i avâma mutâbık harc-ı âlem olduğundan dîvân-ı eş‘ârı defe‘âtla tab‘ olunmuş iken yine kesb-i nedret itmiştir. Vâkı‘â Âşık Ömer saz şâ‘iridir. Lâkin kalem şâ‘irleri kadar güzel ve selîs sözleri de vardır. Ez-cümle:

(Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün)

Virmem saña çek benden eliñ ey melekü’l-mevt
Cânânıma nezr eyledigim cânâ dokunma

beyti Bâkîler’i, Nâbîler’i bile takdîr-hân eder. Âşık Ömer ilmen ve tahsîlen degil fakat hılkaten ve fitraten nâdirü’l-emsâl bir şâ‘ir-i millîdir. Garîbdir ki zavallıyı tezâkirimiziñ hiç biri kabûl etmediginden zamân-ı hayâtı mechûl kalmış idi. Bu muharrir-i hakîr dahi Âşık Ömer’i üç dört asır evvel gelip giden kavâfil-i enâmdan kıyâs ediyordum. Mevlevî Hasîb-i Üsküdârî elimize geçen “**Vefeyât-ı Ekâbir-i İslâmiyye**” nâm kitâbında Âşık Ömer’iñ 1119 (1707) senesinde vefât eyledigini kayd ediyor. Tezâhür eden şu hakîkatden kâri’lerimizi de haber-dâr itmegi münâsib görerek biz de tezkiremize kayd u tahrîr eyledik. Âşık Ömer’in Konya’dan veyâhud mülhâkâtından olması maznûndur. Henüz sagîrû’s-sinn iken pek hoşâ giderek ezberledigim ve hâlâ kemâl-i takdîr ü hayretle okumakda olduğum bu müseddesini tahrîr ile iktifâ eyleriz:

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Bir âfet yüzli dildârıñ yine oldum giriftârı
Cihânda görmedim ben böyle bir yâr-ı cefâ-kârı
Beni aglatdı dünyâda varup güldürdi agyârı
Bulursam rûz-ı mahşerde ben ol yâr-ı sitem-kârı
Açam başım dökem yaşım yaka yırtam kılâm zârı
O yâr ile benim da‘vam Hudâ fasl eyleye bârî

İşim bu dâr-ı dünyâda yamân itdi diyem yâ Rab
 Gözüm yaşım figân itmekle kan itdi diyem yâ Rab
 Baña netdiyse de bu şûh-ı cihân itdi diyem yâ Rab
 Benim ebrûsı-veş kaddim kemân itdi diyem yâ Rab
 Açam başım dökem yaşım yaka yırtam kılam zârî
 O yâr ile benim da‘vam Hudâ fasl eyleye bârî

O deñli âh idüp kılsam gerek feryâd u efgânı
 Ola ta‘ciz âhımdan behiştîñ hûr u gılmânı
 Bulamazsam terâzûda sırâtda beklerim ânı
 Mürûr eyler iken anıñ girerse deste dâmânı
 Açam başım dökem yaşım yaka yırtam kılam zârî
 O yâr ile benim da‘vam Hudâ fasl eyleye bârî

Şerâr-ı dūd-ı âhımdan ki mahşer ola âlûde
 Asılup boynına yârîñ günâh-âsâ terâzûda
 Bulur isem ben ol yârî eger cennât u tamuda
 Alam anı berâberce gidem dîvân-ı Ma‘bûda
 Açam başım dökem yaşım yaka yırtam kılam zârî
 O yâr ile benim da‘vam Hudâ fasl eyleye bârî

Figânım mahşer ehline ola bir âteş-i sûzân
 Benim sûz-ı derûnumdan cehennem eyleye efgân
 Ta‘accüb kılalar bu âh u zâra Mâlik ü Rıdvân
 Seniñ Âşık Ömer hâliñ gören âdem ola hayrân
 Açam başım dökem yaşım yaka yırtam kılam zârî
 O yâr ile benim da‘vam Hudâ fasl eyleye bârî

HÜSEYİN EFENDİ

Mardîn’den zuhûr etmişdir. Sâdât-ı kesîrû’l-berekâtdan fuzalâ-yı meşâyihden bir zât idi. Evâ’il-i hâlinde maskat-ı re’sinden Diyârbekr şehrine gelerek orada tahsîl-i kemâlât ile tefennün ve tavattun eylemişdi. Ahâlî-i memleket tarafından mazhar-ı ihtirâm u mu‘âvenet olarak mücerredü’l-hâl ve bî-derd ü ayâl imrâr-ı evkât eylemekde olduğu hâlde 1119 (1707)’de şehri-Âmid’de vefâ eyledi.

Ehl-i hâl bir şeyh-i şûh-etvâr olmagla şu‘arâ-yı Âmid ile müşâ‘aresi ve urefâ-yı kesîrû’l-mehâmid ile münâzarası vâfirdir. Şi‘ri mutasavvifâne ve fevka’l-âde mazmûn-dârâne, gâyet üstâdâne olup mahlasdan ârîdir.

İki aded gazel-i dil-âvîz-i bî-nazîriniñ tahrîriyle tezyîn-i sûtûr olunur:

(Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fa‘ûlün)

Nâz ile namâz ey büt-i tannâz kılersin
 Kurbânîñ olam Tañrı’ya hem nâz kılersin

Bu hüsn-i cihân-sûzı ki virmiş saña ol Hak
 El-hak sen aña nâzı henüz âz kılersin

Âl ile lebiñ sırrını duymak diler ey meh
Yok yere niçün bâdeyi hem-râz kıgarsın

Her işveñe her şiveñe yok sözümüz ammâ
Düzdîde nigâhı katı mümtâz kıgarsın

Bismil-şode nahcîr-i tegâfûl dil-i uşşâk
Bîhûde nigâhıñ aña şebbâz kıgarsın

Bu hüsn ile gülşende hırâm eyleseñ ey dost
Ben fâhteyi bülbüle dem-sâz kıgarsın

Dîger

(Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

Andelîbim kafes nedir bilmem
Goncadan mültemes nedir bilmem

Pey-rev-i kârbân-ı hicrânım
Nâlehâ-yı ceres nedir bilmem

Tîregî-yâb olmaz âyînem
Müdde‘â-yı nefes nedir bilmem

Der-bagal-şîşe mest-i bî-bâkim
Şebihûn-ı ases nedir bilmem

Şehr-i Âmid’de bî-kesim gerçi
Minnet Allâh’a kes nedir bilmem

SENE 1120 (1708)

AHMED

İsm-i vâlâları Şemsüddîn Ahmed’dir. Fuzalâ-yı muhakkıkîn-i Osmâniyye’den İshak Hâcesi Ahmed Efendi denmekle meşhûr-ı âlemdir. Pederi ulemâdan Hayrüddîn Efendi nâm zâtdır. Aydın Güzelhisâr kurbunda Söbice karyesinde doğmuştur. Pederlerinden mukaddemât-ı ulûm-ı mütedâvile vü edebiyeye iştigâl-i azîm gösterdikden soñra Diyârbekr’e ve Irâk câniblerine azîmet ederek oralarda birçok esâtizeden istifâza-i ulûm u kemâlât eyledi. Andan memâlik-i İrâniyye’den Şîrvân’a geçerek Ni‘metullâh-zâde denmekle müte‘ârif bir fâzıl-ı bî-nazîrden dahi beş sene mikdârı tederrüs ü ta‘allüm etdi. Ulûm-ı mütedâvileden başka ilm-i hikmetde Fârâbî-i zamân ve ilm-i hey’etde İbni Sînâ-yı cihân oldı.

Der-sa'âdet'e avdet ederek bilâd-ı İrân'da kesret-i ikâmeti hasebiyle “**Acem Ahmed Efendi**” diye meşhûr olmuştur. Köprülü sadr-ı a'zam Mehmed Paşa ile mahdûmı Fâzıl Ahmed Paşa'ya tezkireci ve ba'dehû havâs-ı nüdemâ-yı şehriyârîden meşhûr İshak Efendi sâhib-i tercemeyi kendisine hâce ittihâz eylediginden bu kere de “**İshak Hocası Ahmed Efendi**” lakabıyla meşhûr-ı aktâr ve defe'ât ile iltifât u in'âmât-ı şehenşâhîye mazhar olarak kâm-bîn-i rûzgâr oldu. Tarîk-i resmî-i ulemâya sülûk ve müderrisîn-i kirâm zümresine duhûl ile kat'-ı pâye eyledi. 1097 (1685) senesinde lutf-dîde ve ni'am-perverdesi olan İshak Efendi'nin vefâtı üzerine 1098 (1086)'da Burûsa'da İshak Paşa Medresesi müderrisliğini istihsâl ile ol şehri dilârâyâ azîmet eyledi. 1110 (1688) senesinde Köprülü-zâde Mustafâ Fâzıl Paşa sadr-ı a'zam oldukda te'ârûf-i kadîmeleri hasebiyle Gâzî Hudâvendigâr Medresesi ihsân olunarak mazhar-ı tekrîm edildi. Ba'dehû mevlânâ-yı mezbûr Der-sa'âdet'e da'vet edilip medrese-i mezkûre üzerinde olmak üzere dîvân-ı hümâyûn hâceligiyle Anadolu muhâsebeciligi mesned-i refî'ine ta'yîn olundu. Sadr-ı müşârûn-ileyhiñ Avusturya'ya olan muhârebât ve galebâtında berâber bulunarak muhârebe-i ahîresinde kazâ'en sermest-i câm-ı şehâdet oldukda allâme-i müşârûn-ileyh yine Burûsa'ya giderek ders ü ifâdeleriyle meşgûl ve mahallerinde mûsile-i sahn i'tibâr olunup nâ'il-i me'mûl oldılar. 1115 (1703) senesinde Murâdiye Medresesi ile mesrûru'l-hâl ve müreffehü'l-bâl oldılar. Ders ü tahrîrle iştigâl ve iffet ü salâh-ı hâl ile güzârende-i eyyâm u leyâl iken 1120 (1708) senesinde terk-i medrese-i cihân eyledi. Burûsalı Belîg'iñ:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

“Eyleye Ahmed Efendi ravza-i adni makâm”

mısrâ'-ı cevher-dârı târîh-i vefâtıdır. Burûsa'da Sârbân Mezâristân'ında şeyhu'l-islâm Kara Çelebi-zâde Abdu'l-Azîz Efendi merhûmuñ merkadi civârında medfûndur.

Allâme-i müşârûn-ileyh Suyûtî-i zamân, Câmî-yi devrân ve fûnûn-ı nâdire ve nâ-dîdede kasabu's-sebk-i dânişverân, ser-bülend-i ulemâ-yı a'lâm bir fâzıl-ı nihrîr-i cihân olup te'lîfâtı lâ-tuhsâ ve âsâr-ı kalemi nâ-kâbil-i ihsâdır. Burûsa şehri ve havâlisiniñ ekseriyetle ulemâ ve fuzalâsı allâme-i müşârûn-ileyhden ve telâmize-i mu'teberesinden ahz-ı ulûm u kemâlât eylemişler idi. Te'lîfât-ı aliyyelerinden ba'zılarınıñ esâmîsi şunlardır:

1- **Akse'l-İreb Fî Tercümet-i Mukaddimetü'l-Edeb**: Mü'ellif-i Keşşâf Allâme Cârullâh Zemahşerî'nin “**Mukaddimetü'l-Edeb**” nâm lugat kitabını tercüme ve her bir lafz-ı Arabî tahtında zebân-ı Fârisî ve Arabî'den birçok meseller îrâd ederek vücûda getirdikleri bir kitâb-ı bî-nazîrdır. Der-sa'âdet'de üç cild üzerine tab' u neşr olunmuştur.

2- **İshâkiyye**: Rub'-ı maktû' ve irtifâ'a dâ'ir olup müşârûn-ileyh İshak Efendi nâmına tahrîr edilmiştir.

3- **Zıll-i Tahdîd-i Cihât**.

4- **Dâ'ire-i Hendesiyye Şerhi**.

5- **İstihrâc-ı Semt-i Kible** risâleleri.

6- **Ta'likâtu Tehzîbü'l-Mantık**: Allâme-i Taftazânî'niñ **Tehzîbü'l-Mantık** dîbâcesinde Monla Celâl Devvânî'niñ ve sâ'ir fuhûluñ beyân buyurdıkları ma'ânî-i cezileyi tahkîk ve hulâsa etmiştir.

7- **Ta'likâtu Envâru't-Tenzîl:** “Envâr-ı Tenzîl” dersine muvaffak olduklarında istikşâl ve istikşâf olunan mevâzı'a tahrîr buyurdıkları on aded risâle-i nefisedir.

8- **Hâşiye-i Metn-i Tavâli:** İlm-i kelâmdan Kâdî Beyzâvî'niñ “Metn-i Tavâli” te'lîf-i latîfi üzerine hâşiyesidir.

9- **Hâşiye-i Mîr Ebu'l-Feth:** Âdâbdan “Mîr Ebu'l-Feth” üzerine bir hâşiye-i mu'teberedir.

10- **Ta'likâtu Şifâ-i Şerîf:** Allâme Kadı İyâz Hazretleri'nin “Şifâ-i Şerîf”ine ba'zı ta'lîka-i nefîseyi hâvî bir eser-i mübârekdir.

11- **Sandûkatü'l-Ma'ârif:** Mu'ammâ ve lugaza müte'allik bir te'lîf-i latîfleridir.

12- **Hadîs-i Erba'in:** Ehâdîs-i sahîha-i Nebeviyye'den kırk hadîs-i şerîfiñ inşâ'-i bedî' ve tarz-ı latîf ile ma'nâ-yı şerîflerini şerh u beyân eylemişdir.

13- **Akvemü'l-Vesâ'il fî Tercümeti's-Şemâ'il:** İmâm Tirmizî Hazretleri'niñ “Şerh-i Şemâ'il-i Şerîfe”siniñ Türkçeye tercümesi olup fevâ'id-i bisyâr ve avâ'id-i bî-şumârı kâfil bir kitâb-ı celîldir.

14- **Münşe'ât:** Fenn-i inşâda sâhib-i yed-i tûlâ oldugundan ba'zı ricâl-i kirâma firistâde eyledikleri mekâtib-i bedî'u'l-esâlibini hâvîdir.

15- **Vahdet-nâme:** Manzûm bir eser-i nefisleri olup iki bin dokuz yüz on sekiz beyti muhtevîdir. Mekteb-i Sultânî Arabî mu'allimi merhûm Hâfız Refi' Efendi ma'rifetiyle biñ üç yüz iki senesinde Der-sa'âdet'de Mahmûd Bey Matba'ası'nda tab' u neşr olunmuşdur.

Bunlardan başka bir hayli resâ'ili olmakla berâber hutût-ı mütenevvi'ada hüsn-i hatta kâdir ve kenâr-ı sahâyif-i kütüb-i nefîseye kalem-hurde kalemleriyle havâşî tahrîrinde mâhir idi. Her ramazân-ı şerîfde nesih hattı ile bir Mushaf-ı Şerîf itmâm edip medîne-i Burûsa'da vâki' ba'zı cevâmî'-i şerîfeye hasbeten-lillâh vakf ederdî. Kendi hâme-i mu'cizleriyle tahrîr eyledikleri kütüb-i nefîse bir ferde müyesser olmamış ve âdetâ makdûr-ı beşer olmamak derecesine varmışdır. Şu fezâ'il-i mükemmeleden fazla gonca-i güftârı rengîn ve şî'r ü inşâsı sihr-âferîndir. Fârisî eş'ârı dahi Türkîsi gibi vâfirdir. Fârisî-gûylukda mahlasları “Hâce” ve lisân-ı Türkîde “Ahmedî”dir. Nice memdûh u mümtâz gazeliyyât u kasâ'id ve elgâz-ı mu'tebereleri vardır ki her biri mengûş-ı gûş-ı cân olmaga şâyestedir.

Güftâr-ı dürer-bârlarından şu birkaç âsâr-ı garrâ teberrûken sebt ü imlâ olunur:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Devrân sirişk-i âlini bezme şarâb ider
Sîh-i belâda bagrımı hûnîn-kebâb ider

Mi'mâr-ı kem-esâs-ı sipihre budur revîş
Ma'mûr idince bir dili biñ dil harâb ider

Bî-hûş u mest görse eger ol perî beni
Nâr-ı cefâyı çihre-i meste gülâb ider

Dîger

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ûlün)

Tâ çâk-i girîbânımı dâmâna getirdim
Âgâz-ı ser-i kârımı pâyâna getirdim

Yüz tîg-ı ciger-dûzını dilden ki geçirdim
Sad âb-ı hayât tuhfe için câna getirdim

Hûnîn müjelerden dil-i sad-çâki gören dir
Dâmân-ı güli pençe-i mercâna getirdim

Dîger

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Düşüp ayagina sâkîye izzet eyleyelim
Varup suyunca şarâbına hürmet eyleyelim

Yeter bize leb-i huşk ile dîde-i giryân
Safâ-yı berr ile bahre kanâ'at eyleyelim

Zamâne bâ-tu ne-sâz u tu bâ-zamâne be-sâz
Hulûsına göre halkıñ sadâkat eyleyelim

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Levh-i ruhında hatt-ı perîşân görünmesin
Mir'ât-ı dilde jeng-i firâvân görünmesin

Çeşm-i terimde kuhl-i cilâ hâk-i pâyıdır
Bir de gözüme kuhl-ı Sıfâhân görünmesin

Bâg-ı ümîd-i vaslda bir iş bitirmedi
Düşdi nazardan eşk-i girîzân görünmesin

Kıt'a

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Ey Hudâvend-i mûcidü'l-ekvân
Rabb-i erbâb-ı âlem-i imkân

Âb-ı cûduñla zindedir her şey
“Ve mine‘l-mâ‘i külle şey‘in hay”

KİRİMÎ

İsmi Mehmed, İstanbulludur. Zümre-i dervîşândandır. Kırım diyârına itdiği birçok seyâhatlerden dolayı “**Kırîmî**” tahallüs eylemiş idi. Vefâtı 1120 (1708)’dedir.

Tıflî merhûm kadar latîf ser-güzeşt söyler bir ehl-i tab‘ u ma‘rifet-perver idi. Hâfızasının vüs‘ati ve hikâyâtının letâfeti olmagla berâber eş‘ârı dahi redd olunmaga lâyıq degildir. Bu beyt âsârındandır:

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Fa‘ûlün)

Dimem baña vefâ gayre cefâ it
Cefâ vü cevri de ey meh baña it

MUHTEŞEM

İsmi Mehmed’dır. Şa‘bân-zâde dinmekle ma‘rûfdur. Dîvân-ı âlî kitâbetinde bulunmuş ve nice zamân şikk-ı sâlis-i defter-dârî olmuşdur. Pîr ü ihtiyâr olduğu hâlde 1120 (1708) senesinde vefât eyledi.

Ömr-i azîzini bîhûde zâyi‘ etmeyip tahsîl-i ma‘ârif-i bisyâr ve dâ‘imâ tahrîr ü kitâbetden bir ân hâlî kalmaksızın imrâr-ı leyl ü nehâr eylerdi. Yazdığı âsâr bir yere cem‘ olunup tartılmak lâzım gelse ağırlığıyla berâber gelirdi.

Zebân-ı Fârisî ve lisân-ı Türkî’de bir hayli nâzûk güftârı vardır. İnşâ-yı latîf ve nazm-ı selîs ile “**Tîg u Kalem**” nâmına bir mecmû‘a-i irfân yâdigâr-ı ahlâf eylemiştir ki istihsân-ı ulu‘l-elbâba şâyândır. Şu birkaç beyt-i şikâyet-ta‘bîr o eser-i dil-pezîrindir:

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Dâd baht-ı siyehimden feryâd
Ma‘rifet gevherin itdi berbâd

Nâ-murâdım o kadar âlemde
Nâr-ı gam kâmı yakar sînemde

Âteşimden tutuşup dildeki âb
Murg-ı ümmîd olur âhımla kebâb

Gelemez hâtıra kâmiñ nâmı
Nerde kaldı görebilmek kâmı

RÂMIŞ

Diyârbekr (Âmid) şehrinden zuhûr etmiştir. Eş'ârı diğer ashâb-ı mahlas ile karışmamak için o târihe kadar mesmû' u mütedâvil olmayan "Râmiş" mahlasını ihtiyâr eyledi. Evâ'il-i hâlinde nakd-i ömrünü iştirâ-yı kâlâ-yı kemâlâta sarf eylediğinden her hünerde eli ve hünerde medhali olan fuzalâdan idi. Vefâtı 1120 (1708) senesindedir. Eş'ârı gibi hüsn-i hattı da latîf olmagla birçok mecmû'alarda hüsn-i hattıyla âsârı meşhûd olmuştur. Maskat-ı re'si ve etrâf u enhâ şu'arâsıyla müşâ'are ve münâzarası kesîr, hoş-sohbet, vukûf-tabî'at bir şâ'irdir. Şu gazeller hatt-ı destiyle manzûrumuz olan âsâr-ı nâdirelerindedir:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Şekvâ-yı cevr-i yâr ile pürdür dehânımız
Ammâ şikâyet itmege yokdur zebânımız

Bezm-i ezelde nüsha-i mihr ü mahabbetiz
Dânistedir nikâtı ile kûdegânımız

Esb-i merâm ser-zede-i gâmım olmasun
Semt-i rızâña virmez isek ger inânımız

Olduk metâ'-ı vaslı harîdârı cân ile
Viridik o yolda bûse-bahâ nakd-i cânımız

Dâru's-şifâ-yı vasl-ı dilârâya mahremiz
Pürdür devâ-yı ayş u tarabla dükânımız

Pejmürde olsa her ne kadar gülşenim yine
Cünbiş-fezâ-yı bâg-ı cinândır hazânımız

Râmiş musahhar oldı bize mülket-i sühan
Viridi hirâs âleme tîg-ı zebânımız

Dîger

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

Bahâr irse yine dilberler ile azm-i cû itsem
Safâ-yı hâtır üzre seyr-i gül-nûş-ı sebû itsem

Düşürsem dâm-gâh-ı hâba yâri bûse-çîn olsam
O meh-rû dil-rübâdan bâri def'-i ârzû itsem

Derûnumda olan tamgâ-yı aşkıñ haşre dek çıkmaz
Hezârân kerre ger hûn-ı cigerle şüst ü şû itsem

Benim ey dil derûnum zahmı bihbûd olmadan kaldı
Sagalmaz şakk-ı kilik-âsâ eger biñ kez rûfû itsem

Neñe yetmez seniñ âzâdelik her dûna ey Râmiş
Temennâ-yı hatâ-yı mahz olur ger ser-fürû itsem

Dîger

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Gülistân-ı letâfet içre bir verd-i vefâ kopduñ
Dirigâ âşık-ı bülbül-figâna pür-cefâ kopduñ

Cihâna velvele-endâz iken ol hüsn-i rûz-efzûn
Yine sad-güne sihr-âmûz u efsûn-âşinâ kopduñ

Ne bî-kaydâne cânânsın ne bî-rahm âfet-i cânsın
Ne şehr-âşûb-ı devrânsın ne bî-havf u recâ kopduñ

O tûde tûde gül-berg-i gülistân-ı ruh-ı yâri
İdüp âzürde ey hatt-ı siyeh hâr-ı cefâ kopduñ

İder dârû-yı nûş-ı lebleriñ cân-bahşî-i âlem
Tabîb-i cânsın ammâ derd-i hecre bî-devâ kopduñ

Cihân hep küşte-i âgişte-hûn-ı bî-günâhıñdır
Ne bî-mânend zâlimsın ne cellâd-ı kazâ kopduñ

Olur her gerdiş-i esbiñle pâ-mâliñ nice diller
Ser-i üftâdegâna gird-bâd-âsâ belâ kopduñ

Felek âteş-fürûz-ı hırmen-i dehr olsa yok bâkiñ
A Râmiş bâg-ı âlemde ne bî-berg ü nevâ kopduñ

Dîger

(Mef‘ûlü Fâ‘ilâtü Mefâ‘îlü Fâ‘ilün)

Kaddim hamîde oldı kemân ebruvân için
Rengim perîde oldı hevâ-yı bütân için

Vaslın dirîg iden olamaz kâbil-i hitâb
Mir‘ât hâzır olmalı tûtî-zebân için

Geh bedr ü geh hilâl idügi câm-ı işretiñ
İbret-nümâ bir âyinedir meh-veşân için

Vüs'at-geh-i zamânede mânend-i gird-bâd
Sad-güne pîç ü tâb oluruz bir mekân için

Yok servet-i zamân gibi Râmiş vefâları
Ömr-i azîziñ itme telef dilberân için

SA'ÎD

İsmi Ahmed'dir. İskilib kasabasında doğmuştur. Mebâdî-i hâl ü zamân-ı iştigâlinde kesb-i ma'rifet ü kemâl eden şu'arâdandır. Esnâ-yı sa'y u talebde hayli seyâhati olmagla elsine-i garîbe ve fûnûn-ı acîbede dahi kesb-i mahâret eylemiş olduğundan nice zamân dâru's-selâm-ı Şâm hazînesine rûz-nâmçeci ve mukâta'acı olmuştur.

Vefâtı Şâm'da 1120 (1708) senesindedir. Eş'âr-ı belâgat-meşhûmı makbûl ve güftâr-ı sihr-nümûni pesendide-i ashâb-ı ukûldür. Şu birkaç beyt-i ra'nâ zâde-i tab'-ı bî-hemtâsı olan eş'ârındandır:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Dil-i mihnet-figârı gör ki her dem hurrem isterler
Sifâl-i sad-şikenden feyz-i sahbâ-yı Cem isterler

Ziham-dârân-ı gamzeñ ârzû-yı iltiyâm itmez
Cerâhat-zây-ı rîş-i derd olur bir merhem isterler

Dîger

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Biz hayâl-i hedef-i matlabı dûr eylemişiz
Hayf kim sâ'id-i endîşeye zûr eylemişiz

Dîger

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Dil-i âhen-veşi lutf-ı beden-i sâfindan
Görinür kible-nümâ gibi o billûr teniñ

BEZMÎ

İsmi Halîl'dir. İstanbulludur. Sinn-i şebâbında tahsîl-i ma'ârif-i bisyâra sarf-ı nakdîne-i hayât iderek ba'zı ricâl-i devlete imâm olmagla "İmâm Bezmî" diye şöhret

bulmuş idi. Yeniçeri kalemi hulefâsı zümresine dâhil olarak imrâr-ı vakt eylemekde olduğu hâlde sûy-ı deryâdan hacc-ı şerîfe azîmete niyyet ile esnâ-yı tarîkde Sakız cezîresine uğrayarak kibâr-ı meşâyih-i Halvetiyye’den Şeyh İlyâs Efendi nâm azîz-i muhteremden inâbet eyledi. Hicâz-ı magfîret-tırâzdan ba’de’l-avde vazîfe-i asliyyesine devâm ve evrâd u ezkâr ile imrâr-ı subh u şâm eylemekde iken mukaddemâ vefât etmiş olan şeyhi rû’yâda kendisiniñ Sakız’a azîmet etmesini işâret ve kendisi de da’vete icâbet eyleyerek bir sefîne ile Sakız’a azîmet ve şeyhiniñ merkad-i münevverini ziyâret edip birkaç gün meks ü ikâmet üzere iken münharifü’l-mizâc olarak 1020 (1708) senesinde Sakız’da vefât eylediğinden şeyhiniñ merkadi yanına defn olundu.

Hoş-sohbet ve yârân-tabî‘at bir vücûd-ı şerîf idi. Mahâret-i eş‘ârî reşk-bahş-ı şu‘arâ-yı âvân ve silk-i nazma keşîde eylediği sühan-ı zîbâ-yı mevzûnı mânend-i gevher ziyâ-feşândır. Bu eş‘âr yâdigâr-ı tab‘-ı vakkâdı olan âsârdandır:

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Bâde-nûş-ı bezm-i vahdet câm-ı Cem bilmez nedir
Mest-i medhûş-ı mahabbet derd ü gam bilmez nedir

Goncaya teşbîh iden cânâ dehâniñ vasfını
Nükte fehm itmez dahi sırr-ı adem bilmez nedir

Dîger

(Mef‘ûlü Mefâ‘ilü Mefâ‘ilü Fa‘ûlün)

Mir‘ât-ı dili eylese de yâr şikeste
Her rîzesiniñ hâsılı bir rûy-ı safâdır

FENNÎ

İsmi Mehmed’dir. Avlonyalı sadr-ı a‘zam Ayas Paşa ahfâdındandır. İstanbul’da tevellüd ve hezâr-fen bir şâ‘ir-i nâzûk-sühan olmagla “**Fennî**” mahlasını ihtiyâr eylemiştir. Evâ‘il-i hâlinde tarîkat-ı Halvetiyye meşâyihinden ârif-i âgâh Cihângîrî Şeyh Hasan Efendi’den ahz-ı inâbet ve nice müddet hizmetle tekâmül-i âdâb-ı tarîkat eyledi. Ba‘dehû Burûsa Mevlevî-hânesi şeyhi Sâlih Dede Efendi’den mucâz oldu. Andan Âdem Dede Efendi’ye intisâb ile kat‘-ı makâmât-ı aliyeye pâ-nihâde-i şitâb ve nihâyet Seyyid Halîl Ruhâvî’niñ teveccüh-i iksîr-i mürşidâneleriyle kâm-yâb olmuştur.

Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed Paşa’ya bir kasîde-i garrâ nazm u takdîm etmekle pesendide-i âsafî olarak o kasîdeye câ‘ize olmak üzere ber-vech-i te’yîd cizye kitâbeti inâyet ü ihsân eyledi. Bundan başka sadr-ı müşârün-ileyh delâletiyle firdevs-âşiyân Sultân Mehmed Hân-ı Râbi‘ Hazretleri’niñ dahi huzûr-ı hümâyûnlarına dâhil ve şeref-i musûl-i cihân-bahâ ile musâhib-i şehriyârî rütbesine vâsıl ve eltâf-ı bî-nihâye-i sultânîye nâ‘il oldılar. Ba‘zı evvibe-i rûh-efzâları Tezkire-i Safâyî’de muharrerdir.

Dâ'imâ binâ ile meşgûl ve bi't-tab' her zamân yıkup yapmaga mâ'il olduğundan şu hâli zâde-i tabî'atı olan eş'ârına bile sirâyet eylemişdi. Şu beyt-i latîfi o kabîl eş'ârındandır:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

Hâne-i zühdi yıkup itdim esâsından harâb
Nakzı ile hâne-i hammârı ta'mîr eyledim

Evâ'il-i ömründe Rûmili Hisârı İskelesi kurbunda sâhil-hânesiniñ harîtasına tanzîm ve resmini tertîb ederek nukûş-ı gûnâ-gûn-ı tâk u revâkını dahi kendi eliyle nakş eyledi. O bânî-i ma'ârifîñ sâhil-hânesi meşhûr-ı rûzgâr olduğu gibi nâm-ı âlîlerine mensûb olarak o mahalle de “**Fennî Burnu**” diye nâm kaldı. O sâhil-hâne-i zîbâda sâkin oldukları hâlde 1020 (1708) senesinde vefât eyledi¹⁷.

Kuvve-i nâtika ile mümtâz, her hüner ü ma'rifetle ser-firâz oldukdan başka miyân-ı şu'arâda haylice nâm u şânı olup müretteb sâhib-i dîvân olan üdebâdandır. Vâdî-i târîhde dahi nâdire-gûyân-ı zamândan idi. Vefâtından otuz yedi sene akdem Kamanîçe Kal'ası'nıñ fethine şu:

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Fa'ülün)

“Yıkup biñ seksen üçde aldı ilden
Kamânçe mülkini Sultân Mehemmed”

târîhini söylemişdir.

Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'niñ tarîk-i Mevleviyye'ye ziyâde mahabbetleri olmagla mukâbele günleri Beşiktaş Mevlevî-hânesi'ne aralıkda teşrîf buyururlar idi. 1097 (1685) târîhinde mevlevî-hâneniñ müceddeden ta'mîrini fermân buyurdıklarından sâhib-i terceme ma'a-târîh yirmi bir beyti hâvî bir manzûme tanzîm ve kendi resm ü hattıyla tekke-i mezbûruñ semâ'-hânesi etrâfına tahrîr ü terkîm eylemişdir ki târîh beyti şudur:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

“Yazdı bu mısra'-ı pâkîzeyi levh-i câna
Gelelim tekyesine sıdk ile Mevlânâ'nıñ”

Bu âsâr-ı dilâra o edîb-i fûnûn-âşinânıñ yâdigâr-ı tab'-ı lebîbâneleridir:

(Mef'ülü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Dervîş-meşreb ol ki gönül râhat andadır
Dünyâda derdi gayret-i akrân çeken çeker

¹⁷ Vefâtını Sâlim 1127 (1715) yazıyor ise de Safâyî ve Esrâr Dede Tezkireleri Hammer'îñ gösterdiği vechile kayd ediyorlar. (Müellifin Notu).

Bu âsiyâb-ı aşkı ya bir seng-dil çeker
Ya nevbet ile mihnet-i devrân çeken çeker

Giryân görünce Fennî'yi sundı lebin o şûh
Câm-ı merâmı zahmet-i ihvân çeken çeker

Dîger

(Mef'ûlü Mefâ'ilü Mefâ'ilü Fa'ülün)

Âşık ki vuzû eylemeye çeşm-i teriyle
Sâcid olamaz kible-i maksûda yeriyle

Reşk eylerim ol âşık kim bezm-i belâya
Zînet vire fevvâre-i hûn-ı cigeriyle

Âyâ bulunur mı bize bir ârif-i âgâh
Hâk-i teni iksîr ide feyz-i nazarıyla

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Ruhsâr-ı yâre sanma o nev-hat zarar virir
Şehbâz-ı hüsnine yeñiden bâl ü per virir

İsbât u nefy içinde lebiñ sırr-ı noktadır
Vardır diyen dehânıñı cândan haber virir

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

İtdik gıdâ hümâ-yı gama üstühânımız
Olsa aceb mi evc-i felekde mekânımız

Dîger

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Deryâ-yı ma'siyetde yeter eylediñ şinâh
Terk it hevâyı zevrak-ı cismi kenâra çek

Dîger

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Nikâb-ı zülfi verâsında eglenir gönlüm
Cemâline bakamam def'aten hicâb iderim

Dîger

(Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün)

Sikender-seyr iseñ de sedd-i nutk it pîş-i kâmilde
Felâtûn-ı hakikat-bîne nakl-i mâcerâ olmaz

Tavla oyununda gâyet meşhûr olan Pervâne-zâde'niñ tarîk-i hacc-ı şerîfde vâki' olan irtihâline inşâd eylediği şu mersiye dahi letâfet-i tab'ına numûnedir:

(Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Şem'-i ümmîd irdi pâyâna
Gıtdi âlemden İbni Pervâne

İrdi bâd-ı ecel aña hayfâ
Püf didi sanki şem'-i sûzâna

Âzim-i Ka'be-i hakikat olup
Virdi cân-ı azîzini câna

İricek Şâm'a şâm olup subhı
Bezm-i fânîden içdi peymâne

Sa'y idüp buldı sâhibü'l-beyti
Cân atup gitdi kurb-ı Rahmân'a

“İrci'î” nagmesin ki gûş idicek
Başladı murg-ı rûhı cev lâna

Tavla-bâz idi bezm-i şâhîde
Mazhar idi atâ vü ihsâna

Virdi nerrâd-ı dehre nakd-i dili
Kapu aldı bekâda merdâne

Ka'beteyn-i murâda buldı vusûl
Dü-şeş atdı cihânda rindâne

Şeş-der-i çarh içinde buldı güşâd
Seyr idüp dehri hâne-be-hâne

Afv ola cürmi Fenniyâ anîñ
Hem-celîs ola hûr u gılmâna

SENE 1121 (1709)

HÂLİS

İsmi Mehmed'dir. Kâsım Paşa'da tevellüd etmiş ve evâ'il-i hâlinde kesb-i ma'ârif-i firâvân eylemiştir. Tarîk-i sa'âdet-refik-i ilme azîmet ve ihrâz-ı şeref-i mülâzemet ederek alâ-hasebi'l-âde devr-i medâris-i mu'tâde ile kırk akçeden ma'zûl ve muntazır-ı neyl-i me'mûl iken hamele-i Kur'an-ı Azîmü's-şân'dan hoş-savt bir zât olmağa kâ'im-makâm-ı rikâb-ı hümâyûn Bıyıklı Mustafâ Paşa'ya intisâb ve imâmlıkları hizmetiyle şeref-yâb olmak hasebiyle paşa-yı müşârün-ileyh tarafından delâlet buyurularak 1103 (1691)'de ibtidâ-i hâricle Galata Sarâyı ve 1104 (1692)'de efendisi sadâret-i uzmâya vâsıl oldukda ibtidâ-yı dâhil ile Emre Hâce medreselerine müderris oldu ve 1105 (1694)'de yerinde mûsile-i sahn i'tibâr olundu. 1109 (1697)'de Sahn-ı Semân'dan birine, 1110 (1698)'de Nişâncı Paşa-yı Cedîd, 1112 (1700)'de Kadırğa Limânı'nda Mehmed Paşa, 1115 (1703)'de mûsile-i Süleymâniye ile Ayasofya, 1108 (1706)'da Sultân Ahmed medreselerine gelip ikmâl-i medâris-i mu'tâde eyledi. 1121 (1709)'da Medîne-i Münevvere kâdılığına ta'yîn olunarak nâ'il-i merâm oldılar. Sene-i mezkûre zarfında Medîne-i Münevvere'de vefât iderek Cennetü'l-Bakî'a defn olundu¹⁸.

Asrîñ şu'arâsından dervîş-meşreb, lafzen ve ma'nen hâlis bir vücûd-ı pür-ma'rifetdir. Tarîk-i Mevlânâ'ya bende-i hâs olmağa ekser-i eş'ârı sûfiyânedir. Şu ebyât âsârındandır:

(Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilâtün Fe'ilün)

Bâd teşrîfine yârîñ ki peyâm-âver olur
Rûh-ı Cem bezm-i meye sâkî-i câm-âver olur

Gayre bûy-âver-i gül-deste-i ümmîd-i nesîm
Bahtı gör kim baña geldikde zükâm-âver olur

Çeşm-i sehviyle nüvâziş ide uşşâkı hezâr
Gamzesi kasd-ı dil-i câna sihâm-âver olur

Sen safâ kesb idegör ye's ile Hâlis yoksa
Kâmı nâ-kâm bilenler nice kâm-âver olur

¹⁸ Hammer, Safâyi'ye ittibâ'en 1120 (1708) senesinde vefât eyledigini yazıyor. Sâlim ve Şeyhî'de ta'dâd olunan cereyân-ı vukû'ât-ı hayâtiyyesiyle vefâtı 1121 (1709) gösteriliyor. Biz de Şeyhî ile Sâlim'in rivâyetini akvâ gördüğümüzden anlara ittibâ' eyledik. (Müellifin Notu).

SÂDIK EFENDİ – ŞEYHÜ’L-İSLÂM

İsm-i âlileri Mehmed’dir. Sudûr-ı kirâmdan Sadrüddîn-zâde Feyzullâh Efendi merhûmuñ mahdûmudur. 1040 (1630)’da tevellüd eyledi. Nihâl-i vücûdî İstanbul kurbında Fındıklı nâm mahall-i dil-güşâda neşv ü nemâ bulmuşdur. Uzun Hasan Efendi ve Kürd İshak Efendi gibi fuzalâ-yı asrdan ahz-ı ulûm iderek 1056 (1646) târihinde mülâzım ve kırk akçe medreseden munfasıl olduktan sonra 1067 (1056)’da ibtidâ-i hâricle Ahmed Kethudâ ve 1072 (1661)’de Kogacı Dede ve 1074 (1663)’de Papas Oğlu, 1076 (1665)’de Hüseyin Efendi, 1079 (1668)’de Hâfiz Paşa, 1080 (1669)’da Hayreddîn Paşa, 1081 (1670)’de Sahn-ı Semân’dan birine, 1083 (1672)’de Beşiktaş’da vâki’ Sinân Paşa, 1085 (1674)’de Gevher Hân Sultân, 1086 (1675)’de Hâkâniyye-i Vefâ medreseleri müderrisliklerinde neşr-i envâr-ı ders ü ifâde ve 1089 (1678)’de bi’l-fî’l Dâru’l-Hadîs-i Süleymâniye ile tekmîl-i tarîk-i mu’tâde eyledi. 1090 (1678)’de Halebü’ş-Şehbâ kâdılığına ta’yîn olunarak sene-i kâmile-i tevkîtiyyeyi ikmâl etdi. 1096 (1684)’de Mısr-ı Kâhire mevleviyyetine nâ’il oldı. 1099 (1688)’de Edirne pâyesiyle Gemlik ve Bayındır kazâları arpalık verildi. 1110 (1689)’da Mekke-i Mükerreme pâyesiyle sâniyen Mısr-ı Kâhire kâdisı oldı. Ba’de-itmâmi’l-müdde 1103 (1691)’de İstanbul pâyesiyle Gümülcine ve Uzuncaova Hasköyü kazâları arpalığı verildi. 1104 (1692)’de uhdelerine Anadolu kâdî-askerliği tevcîh olunarak Edirne’de bulunan taraf-ı devlet-i aliyyeye da’vet olundu. 1105 (1693)’de Rûmili sadâretine ta’yîn ile mübeccel oldı. Sene-i mezbûre zilka’desinde merci’-i cemî-i ulemâ olan mesned-i celîl-i fetvâya revnak-tırâz-ı fezâ’il olarak Karasu Yenicesi ve Gümülcine ve Uzunca Hasköy arpalıklarını ihtiyâr buyurdılar. 1106 (1694)’de Karasu Yenicesi’ni Tatar Pazarı arpalığına tahvîl eylediler. Sene-i mezkûre şa’bânında mesned-i fetvâdan infikâk ve 1118 (1706)’da sâniyen şeyhu’l-islâm ve müftî’l-enâm oldı. 1119 (1707) zilka’desinde ma’zûl ve sâhil-hânesinde sâkin ve bu hâl ile güzârende-i eyyâm u leyâl iken 1121 (1709) ramazânında vefât eyledi. Fındıklı Câmi’-i Şerîfi sâhasında medfûn ve Osmân-zâde Tâ’ib Efendi’niñ şu târihi levha-i merkad-i âlilerinde menkûşdur:

(Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün)

“Cennetü’l-me’vâ ola Sâdik Efendi’ye makâm”

Müşârün-ileyh melek-haslet, âlî-fazîlet, ezkiyâdan, eshiyâdan velî rütbesinde bir zât-ı memdûhu’s-sıfât idi. İki def’a mesned-i celîl-i fetvâyı ihrâz etdikleri hâlde bir ferd kendilerinden perîşân-zamîr ve rû-gerdân u dil-gîr olmamışdır.

Ser-âmed-i a’yân-ı ulemâ-yı Rûm ve bir mecmû’a-i fezâ’il ü ulûm olduktan başka elsine-i selâsede eş’âr-ı âb-dârları vardır. Şu âsâr-ı belâgat-şi’âr ol fâzıl-ı kerem-güsteriñ güftârlarındandır:

(Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilâtün Fâ’ilün)

Dâne saçar gözlerim yaş ile gâhî demlenir
Tâ’ir-i bahr-ı muhît-i a’zam anda yemlenir

Kâbe-i kûyında dildârîñ dem-â-dem Sâdikâ
Gözlerim yaşın temâşâ ile kim zemzemlenir

Dîger

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Aceb mi âlemi teshîr iderse hâtem-i la‘liñ
Süleymân’ın nigîninde yazılmış ism-i a‘zamdır

FERDÎ

İsmi Hüseyin, İstanbulludur. “**Arayıcı-zâde**” dinmekle ma‘rûfdur. Evâ‘il-i hâlinde tahsîl-i ma‘ârif ü kemâlât iderek ba‘zı paşalara kethudâ ve Kâhire-i Mısır’da şehir havâlesi ve mukâbelecî oldu. Ba‘dehû ba‘zı vulâta dîvân efendisi ve sonra sipâh kâtibi olmuştur. Soñra da mâliye tezkireciligine ta‘yîn olundu. Bu me‘mûriyyetde sâhib-i tezkire Safâyî Efendi bu zâta halef olmuştur.

Nükte-dânlığı hasebiyle sâbıku’t-terceme Râmî Mehmed Paşa’nın hüsn-i teveccühüne nâ‘il olmagla gice vü gündüz enîs ü celîsi olarak birçok iltifât ve ihsânına mazhar olmuştu. Vefâtı 1121 (1709) senesindedir¹⁹.

Erbâb-ı ma‘ârifden hoş-sohbet, sâhib-i ma‘rifet bir şâ‘ir-i mâhir olmagla miyâne-i küttâb-ı celîlü’l-mikdârda müşârün-bi’l-benân i‘tibâr edilir. Husûsâ lugaz-gûylukda muvaffak u tîz-kâr ve tab‘-ı âteş-pâresi o vâdîde gâyet pür-iktidâr idi. Ma‘ârifte dâ‘ir ba‘zı ihtirâ‘ı ve güzel târihleri de olduktan başka “**Şâpûr-nâme**” nâmıyla biñ beyit mikdârı manzûmesi ve “**Esmâ-i Bilâd**” ismiyle müsemmâ manzûm bir eseri vardır. Bu beyt-i zîbâ ol şâ‘ir-i mâhiriñ cümle-i âsârındandır:

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Görüp ân-ı ruhın öpdüm elin ol şûh-ı fettânîñ
Henüz yâdımdadır billâh Ferdî çıkmaz ol el’ân

Nİ‘METÎ

İsmi Ahmed’dir. Bolu sancagındandır. Evâ‘il-i hâlinde Der-sa‘âdet’e azîmet ve o asırda irfân u kemâl ile meşhûr olan sudûr-ı kirâmdan Birgivî-zâde İsmetî Mehmed Efendi’ye intisâb ve zîr-i terbiyesinde tahsîl-i ma‘rifet-i bî-hisâb itmekle giderek kethudâlıkları şerefini ihrâz eyledi. İsmetî Efendi’niñ vefâtından soñra elindeki sermaye-i kitâbet ü irfân dîvân-ı hümayûn kâtibleri zümresine mülhak olmalarına bir vesîle-i çesbân oldu. Ba‘dehû dîvân-ı adâlet-unvân teşrîfâtçılığı hizmetiyle kâm-yâb olarak mansıb-ı mezkûrede imrâr-ı vakt ü sâ‘at eylemekde olduğu hâlde 1121 (1709)’da vefât eyledi. Mansıb-ı mezkûr kendilerinden sonra târih sâhibi meşhûr Na‘îmâ Efendi’ye tevcih olundu. Şu mısra‘ târih-i vefâtıdır:

¹⁹ Şeyhî vefâtını 1120 (1708) yazıyor. (Müellifin Notu).

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

“Mekânîñ Ni‘metî Ahmed Efendi adn ide Mevlâ”

Asrınıñ şu‘arâsından hezâr-fen bir zât idi. Bu güftâr cümle-i âsârındandır:

(Mef‘ûlü Mefâ‘îlü Mefâ‘îlü Fa‘ûlün)

Biñ şerm ile ruhsârîña nisbet güli buldum
Zülf-i siyehîñ medh iderek sünbüli buldum

Biñ ömr-i girân-mâye deger müjde-i vaslı
Keyfiyyet-i la‘inde o mâhîñ müli buldum

Dîger

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Kimseler dil-dâde-i zülf-i siyâhîñ olmasın
Mâ‘il-i cellâd-ı çeşm-i dil-penâhîñ olmasın

EMÎN

İsmi Mehmed’dir. Der-sa‘âdetde Ca‘fer Paşa Mahallesi’nde tevellüd etmişdir. Pederleri şu‘arâ-yı kuzâtdan Arab Sâlih Efendi’dir. Tahsîl-i ilm ü kemâl eyledikten sonra ba‘zı mehâkimde kitâbetle meşgûl olmuş idi. Evâhir-i ömründe vâlid-i mâcidiniñ maskat-ı re’si olan Şâm-ı şeref-encâma hicret iderek kemâ-kân mahkeme kitâbetiyle imrâr-ı evkât eylemekde olduğu hâlde 1121 (1709) senesinde vefât eyledi.

Ahlâk-ı hamîde ve güftâr-ı pesendide ashâbından idi. Bu matla‘ ol ser-halka-i gürûh-ı küttâbîñ olmak üzere sebt ü imlâ olundu:

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Salınsañ bâga dîdârîñ cihân hep ârzû eyler
Kadiñ şimdâdına serv-i gülistân ser-fürû eyler

AVNÎ

İsmi Yûsuf’dur. Rûmili vilâyetinde Tırnova kasabasındandır. Tahsîl-i ilme azîmet ve ihrâz-ı şeref-i mülâzemet etdikden soñra devr-i medâris-i mu‘tâde ile kırk akçe medreseden ma‘zûl ve muntazır-ı neyl-i me‘mûl iken 1121 (1709) senesinde vefât eylemişdir. Bu beyt anlarıñ olmak üzere tahrîr olundu:

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Hulûs üzre olan âşıklara aşk olsun ey Avnî
Mahabbetden cihânda yoksa kim bir nâm kalmışdır

MÜSTAKÎM

Nâm-ı vâlâları Mehmed’dir. İstanbul’dan zuhûr itmişdir. Meşâyih-i kirâmdan bir şeyh-i mu‘teberdir. Zamânında “**Muhammediye-hân Müstakîm Efendi**” diye meşhûr idi. Evâ‘il-i hâlinde kibâr-ı meşâyih-i Halvetiyye’den Ümmî Sinân-zâde Hasan Efendi merhûma inâbet ve nice zamân âsitân-ı aliyyesinde hüsn-i hizmetle tekmîl-i âdâb-ı tarikat eyledi. İstanbul’da Aksarây semtinde Sofular Mahallesi’nde kâ’in Şeyh Alâ‘üddîn Zâviyesi’ne şeyh olmuştur. 1105 (1693) senesinde vâki‘ olan harîk-i kebîrde Sofular Tekyesi muhterik olmagla Ebî Eyyûb-ı Ensârî Câmî‘-i Şerîfi haremde Hasırlar Hücresi’ne bast-ı hasîr-i ikâmet eyledi. Nice erba‘în halvet-nişîn-i uzletle çille-güzîn iken Defter-dâr Hasan Paşa Sofluar Tekkesi’nin müceddeden binâ ve ihyâ etmekle Cenâb-ı Şeyh yine kendi tekkesinde neşr-i envâr-ı tevhîd ile meşgûl ve ihtiyâr olduğu hâlde 1121 (1709) senesinde vefât eyledi.

Nefes ü âvâzesi hûb, be-gâyet sohbeti nâzûk ü mergûb olmagla her bâr sohbet ü ülfetine dîde-dûz-ı hasret olan zurefânın nûr-ı dîdesi ve o asırda tarh olunan encümen-i kibâr-ı enâmîñ zînet-i nâ-dîdesi idiler. Usûl-i mûsikîde yektâ ve sadâ-yı ra‘nâ ile engüşt-nümâ olduğundan kemâl-i şevkinden hâlet-i pîrîde halka-i zikr ü tevhîdde âgâze-i taksîm-i nu‘ût eyledikçe dervîşân ve âşıkâna ziyâde zevk u şevk hâsıl olurdu.

Semt-i eş‘ârda refâtârı manzûr-ı akrân ve târîh-gûlukda parmak ile gösterilen ehl-i dillerden olmagla tâk u dîvâr-ı büyüüt u kâşâne târîhleriyle muvaşşah idi. Şu birkaç beyt eş‘ârındandır:

(Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilâtün Fâ‘ilün)

Ehl-i dil itse aceb mi ârzû-yı nev-bahâr
Dâfî‘-i derd ü elemdir azm-i sûy-ı nev-bahâr

Hâce-i bâd-ı sabâ açdı kumâş-ı goncayı
Oldı pür-zînet dükân-ı çârsû-yı nev-bahâr

Dîger

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

Ko itsün sûz-ı nâr-ı aşk cismim dâg ile memlû
Ki her dâgı şeb-i târ-ı gama bir şeb-çerâg olsun

HASÎB

İsmi Mehmed Dede'dir. İstanbul'da doğmuştur. Dervîşân-ı Mevleviyye'dendir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ulûm u kemâlât etdikden sonra Mevlvî Yûsuf Nesîb Dede'den inâbet alarak tarîk-i Mevleviyye'ye sülûk etmiştir.

Ba'dehû cânib-i Mısr'a azîmet ve Kâhire'de dergâh-ı Hazret-i Mevlânâ'da ikâmet ve seccâde-nişîn-i hakikat olan Siyâhî Mustafâ Dede'ye hizmet ve ol âsitânede tekmîl-i tarîkat eyledi. Andan Der-sa'âdet'e avdetle sâlifü't-terceme Müneccimbaşî Ahmed Dede'ye intisâb iderek bir nice müddet Der-sa'âdet'de ârâm ve andan münfekk olmayarak 1099 (1687)'de be-tekrâr Kâhire'ye, 1101 (1689)'da Hicâz-ı magfîret-tırâza refâkatlerinde azîmet eyledi. Müneccimbaşî Ahmed Dede Hicâz'da mücâveret ihtiyâr itmekle bunlar refâkatlerinden müfârakat ve huccâc-ı kirâm ile yine cânib-i Rûm'a ric'at iderek Konya'da merkad-i Hazret-i Mevlânâ'yı ve Karahisâr-ı Sâhib'de Hazret-i Sultân Dîvânî'yi ve Kütahya'da Dergâh-ı Argûniyye'yi ziyâret itdi.

Mu'ahharan galebe-i cezbe ve istigrâk ile ser-geşte-i girdâb-ı hayret ve tenhârev-i sahrâ-yı vahşet olup ihvân ve ahıbbâsından bi'l-küllîye kat'-ı musâhabet eylemiş iken soñraları o hâlet zâ'il olarak medîne-i İznîk'e azîmet ve orada te'ehhül ve tavattun eyledi. Tedârük-i kifâf-ı evlâd u ayâle mecbûr kaldığından bir mekteb güşâd iderek ta'lîm-i sıbyân ile imrâr-ı vakt ü hâl eylemekde olduğu hâlde medîne-i mezbûrede 1121 (1709) senesinde vefât eyledi.

Zekâ vü irfân ile mevsûf ve haslet-i hasene ile ma'rûf; Arabî, Fârisî, Türkî sühana kâdir, hoş-sohbet bir merd-i celîlü'l-me'âsir idi. Bu güftâr cümle-i âsârındandır:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Nümâyân hiddet-i peykân-ı müjgân tîr-i âhımda
Kazâ-te'sîri zâhir gamze-veş şemşîr-i âhımda

Gam-ı ruhsâr-ı âliñle gılâf-ı sîneden meslûl
Ayândır âteş-i dil tîg-ı cevher-gîr-i âhımda

Dîger

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

İden agyârı manzûr-ı mürüvvet yâr bahtımdır
Beni kasd-ı helâke gamzeler der-kâr bahtımdır

O bir necm-i siyehdir burc-ı âteşden tulû' itmiş
Degildir ârızında hâl-i anber-bâr bahtımdır

Nola meftûn olursam ol meh-i tâbân-ı bî-mihre
Benim hercâyî sevmek ey Hasîb-i zâr bahtımdır

İDÎ

İsmi Bayrâm olmak münâsebetiyle “İdî” tahallüs eylemiştir. Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî Hazretleri sudûr-ı kirâmından Mülakkab Mustafâ Efendi’niñ hemşîre-zâdeleri olmak münâsebetiyle dayılarından mülâzım ve tarîk-i tadrîse âzim oldu. Devr-i merâtib-i mu’tâde iderek kırk akçe medreseye vâsıl olduktan soñra 1085 (1674) târihinde Amasya fetvâsıyla belde-i mezkûrede vâki’ Sultân Bâyezîd Hân Medresesi ihsân olundu.

Bir müddet soñra yerlerinde mûsile-i Süleymâniyye i’tibâr edildi. 1100 (1688)’de Trablus Şâm kazâsı in’âm olundu. 1101 (1689)’da ale’l-âde ma’zûl oldu. 1105 (1693)’de Kıbrıs cezîresinde Lefkoşa kazâsı verildi. 1106 (1694)’de ikmâl-i müddet etdi. 1109 (1697)’de Sofya kazâsı tefvîz, 1110 (1698)’de Medîne-i Münevvere pâyesi zamîmesiyle tekrîm olundu. 1111 (1699)’da ikmâl-i hizmetle avdet ve 1116 (1704)’de Kayseriyye kazâsı inâyet olunarak ol cânibe hareket eyledi. 1121 (1709)’da ikmâl-i müddet-i tevkiyyet iderek sene-i mezkûrede Konya kazâsı tevcîh olundu. Tayy-ı merâhil iderek Eskişehir’e vusûl buldukda mizâclarınıñ inhirâfı sebebiyle o sene zarfında orada vefât eyledi. Eskişehir’de Vâlîde Sultân Câmi’-i Şerîfi mukâbilinde vâki’ mezâristânda medfûndur.

Mevlânâ-yı mezbûr bızâ’a-i ilmiyye ile meşhûr, her fende ferîd, me’ûriyyetlerinde iffet ü nezâhat ile vahîd, bi’l-hâssa fenn-i edebde yegâne, akrânı arasında müfred-i zamâne, hoş-fehm, nâzûk-tabî’at, güher-nisâr-ı ilm ü ma’rifet bir pîr-i sâlih idi.

Şu beyt ol fâzıl-ı belâgat-şi’ârîñ cümle-i güftârındandır:

(Mef’ûlü Fâ’ilâtü Mefâ’ilü Fâ’ilün)

Mihrâb-ı ebruvânıñı itdi meger hayâl
Kıble-nümâ-veş oldu dilim bî-karâr hayf

SENE 1122 (1710)

ABDÎ

İsmi Abdullâh’dır. Silsile-i Halvetiyye ve Bayrâmiyye meşâyih-i kirâmından kutb-ı dâ’ire-i himem Şeyh Himmet Efendi merhûmuñ mahdûmudur. Kendileri de bir şeyh-i kâmil olup miyâne-i sagîr ü kebîrde “**Himmet-zâde**” unvânıyla meşhûr idiler. 1050 (1640) senesinde Der-sa’âdet’de dogmuşdur. Evâ’il-i hâlinde tahsîl-i ilm ü kemâl iderek pederlerinden ahz-ı yed-i inâbet ve nice şuhûr u sinîn hizmet iderek tekâmül-i âdâb-ı tarîkat ve istihsâl-i rüsûm-ı hakikat eylediler. 1080 (1669) senesinde Kâsım Paşa Câmi’-i Şerîfi vâ’izi oldular. 1090 (1679)’da Ebu’l-Feth Sultân Mehmed Hân-ı Gâzî câmi’-i şerîfi kurbunda kâ’in Halîl Paşa Câmi’-i Şerîfi va’ziyyesine nakl olundular.

1095 (1683)’de vefât eden peder-i âlileri yerine Yeni Bâğçe’de Şehremîni Çarşusu kurbunda olan zâviye-i meşhûrelerine şeyh-i bâ-ihtirâm oldular. 1099 (1687)’de Hicâz-ı magfîret-tırâza azîmet ve kesb-i füyûzât-ı hakikat iderek 1100 (1688)’de me’vâ-yı kadîmlerine avdet itdiler.

1113 (1701)'de Sultân Bâyezîd Hân-ı Velî Hazretleri Câmi'-i Şerîfi va'ziyelerine nakl u ta'yîn buyurdular.

1122 (1710) rebî'ul-evvelinde Süleymâniye Câmi'-i Şerîfi şeyhliğine ta'yîn ile tekrîm olundular. Sene-i mezkûre şevvâlinde itmâm-ı sahâyif-i hayât iderek azm-i bekâ eyledi. Üsküdâr'da vâlideleri yanında medfûndur. Vefâtına El-Hâc Mehmed İsmet Efendi'niñ târihidir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

“İde Himmet-zâde yâ Rab adn-i a'lâyı makâm”

Şeyh-i müşârün-ileyh miyân-ı hâs u âmda azîmü'l-kadr-i âlî-şân ve sît-i iştiârları tanîn-endâz-ı mesâmi'-i ekvân idi. Nâzûk-tabî'at, zarîf-sohbet, şîrîn-edâ, sebûk-rûh bir vücûd-ı bî-hemtâ olup hattâ firdevs-âşiyân Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri lutfen defe'âtla da'vet ve huzûr-ı hümâyûn-ı feyz-meşhûn-ı şâhânelerinde va'z u nasîhata i'tâ-yı ruhsat ve takdîr-i firâvân ile ihsân u inâyet buyurmuşlar idi.

Kezâlik 1108 (1696) senesinde Sultân Mustafâ Hân-ı Sâni' Hazretleri gazâyâ azîmet buyurdularında rikâb-ı hümâyûnlarında ihrâz-ı sa'âdet-i cihâda me'mûr ve ol sûretle şeref-maşhûb buyurmuşlar idi.

Böyle her sûretle muvakkar ve zâhir ü bâtını münevver şeyh ibni şeyh bir vücûd-ı mükemmel oldukları gibi târih-gûlukda dahi temehhür ederek zarîf târihler söylemişdir. Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' Hazretleri'niñ vâlideleri Turhân Hadîce Sultân vefâtına bu târih-i zîbâ anlarıdır:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

“Vâlîde Sultân sûy-ı adne rihlet eyledi” (1094-1683)

Sultân Süleymân-ı Sâni' Hazretleri yerine Sultân Ahmed-i Sâni' Hazretleri cânîşîn-i taht-ı Süleymânî olduklarında bu târih-i dilârâyı nakş-tırâz-ı silk-i belâgat eylemişdir:

(Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilâtün Fâ'ilün)

“Hak Süleymân mülkin i'tâ itdi Sultân Ahmed'e” (1103-1691)

Müretteb dîvân-ı belâgat-unvânı vardır. Eş'ârı dahi kâmilâne ve üstâdânedir. Bu güftâr-ı pâk zâde-i tab'-ı anber-efşânlarıdır:

(Mefâ'ilün Fe'ilâtün Mefâ'ilün Fe'ilün)

Ne meyl-i dilber ü ne ragbet-i sabûh idelim
Cemî'-i ma'siyete tevbe-i nasûh idelim

Bükâ ile açalım çeşmi hâb-ı gafletden
Teheccüdi sebab-i mâye-i fütûh idelim

O deñlü girye-zen-i vâdî-i nedâmet olup
Sirişki gâlib-i tûfân-ı vakt-i Nûh idelim

Hemîşe virdimiz olsun seherde istigfâr
Müdâm zikr-i Hudâ'yı gıdâ-yı rûh idelim

Dîger

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Göñülle aşk-ı cânân âşinâ olmuş bulunmuşlar
Aceb cânân ile cân âşinâ olmuş bulunmuşlar

Hayâl-i hüsn ü fikr-i vuslatı gam-hâne-i dilde
Acebdır iki mihmân âşinâ olmuş bulunmuşlar

Dil-i Abdî nice gark-âb-ı tûfân-ı sirişk olmaz
Ruhıyla çeşm-i giryân âşinâ olmuş bulunmuşlar

Rubâ'î

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlün Fa')

Yâ Rab dil-i vîrânımı âbâd eyle
Bir lutf-ı nigâh ile beni şâd eyle
Reh güm-şüde vü mest-i mey-i gafletdir
Âgeh-dil idüp bendeñi irşâd eyle

ÜLFETÎ

İsmi Hüseyin'dir. Bagdâd şehrinde doğmuştur. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i kemâlâta sa'y-i firâvân iderek sâhib-i irfân bir şâ'ir-i nükte-dân olmağa berâber fenn-i inşâda dahi fâ'ikü'l-akrân oldu. Bagdâd vâlîleriniñ kethudâlarına hizmet-i kitâbetle imrâr-ı evkât eylerdi.

Vüzerâ-yı kirâmdan Bagdâd vâlîsi olan Daltaban Mustafâ Paşa'nın kethudâsına fevka'l-âde intisâb ile ser-firâz ve her umûr u husûsda mahrem ü hem-râz idi. 1114 (1702) senesinde müşârün-ileyh Daltaban Mustafâ Paşa'nın mevki'-i sadârete gelmesi ve kethudâsının da kemâ-kân sadr-ı a'zam kethudâsı olması haber-i beşâreti üzerine sâhib-i terceme de Der-sa'âdet'e şitâbân ve o vakitte sadr-ı müşârün-ileyh Edirne'de olduğundan hemân belde-i mezkûreye kadîme-cünbân olmuş idi. Gerçi kethudânın kaht-ı ricâl zamânlarında iltifât u ragbeti ve giceler gözlerine uyku gelinceye kadar eglencesi ve ülfeti cenâb-ı Ülfetî'ye münhasır olduğu zamânlar müsâ'ade-i ikbâl-i istikbâle â'id birçok mevâ'idde bulunmuş ise de şimdi ser-mest-i neşve-i ikbâl olduğundan ol zamânlar etmiş olduğu mevâ'id-i mükerreresini ferâmûş eylemiş idi. Şahsını bile tanıtırmayacak mertebelerde gördüğü agyâr mu'âmelesi

üzerine hazîn ü nâ-kâm bir sûretde Der-sa‘âdet’e avdet iderek mahrûm-ı imdâd u i‘âne ve zemîn ü âsumândan muhtâc-ı isti‘âne bir hâle gelmişdi. Ahvâl-i felâket-iştîmâline ba‘zı ashâb-ı merhametiñ delâletiyle yevmî altı akçe vazîfe ile kısmet-i askeriyye mahkemesi kitâbetine ta‘yîn edildi. Böyle cüz‘î bir vazîfe ile ancak sedd-i ramak edecek bir hâlde yaşamakta ve tehvîn-i zarûret için ricâl ve kibâra takdîm-i tevârîh-i bî-şumâra devâm eylemekte idi.

Artık târîhleriniñ kesretinden hâtır-ı yârâna inkıbâz u kesel ve devâm-ı taleb-i cevâ’izden miyâne-i ülfet-i zurefâyâ hâlel tarî olmaga başlamışdı.

El-hâsıl zavallıñın gonca-i ikbâli bir vechile güşâd bulmamış ve her ne husûsa teşebbüs etmiş ise nâ’il-i matlah u murâd olmamış idi. Kitâbet-i mezkûre ile imrâr-ı evkât eylemekte iken Der-sa‘âdet’de 1122 (1710) senesinde azm-i dârü’s-selâm-ı bekâ eyledi.

Ma‘ârifden behre-dâr, tîz-fehm ve sür‘at-ı intikâli bedîdâr, eş‘âr-ı ma‘ârif-tarhı ma‘mûr ve husûsâ mu‘ammâ ve tevârîhde dahi üstâd-ı irfân-ı me‘âlî-nüşûr idi. Firdevs-âşiyân Sultân Ahmed Hân-ı Sâlis Hazretleri’niñ şehzâdeleri sultân Îsâ 1117 (1705) senesinde gehvâre-pîrâ-yı vilâdet olduklarında tanzîm eylediği şu târîh-i zîbâ hayât-bahş-ı tabâyi‘-i şu‘arâdır:

(Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün Mefâ‘ilün)

“Mesîh-âsa gelüp Şehzâde Îsâ buldı âlem rûh”

Bu matla‘-ı pâk mahsûl-i tab‘-ı çâlâki olan âsârdandır:

(Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilâtün Fe‘ilün)

Aşk ile sâf görüp gönlümün âyînesini
Gün gibi açdı o meh-pâre güzel sînesini

TÂ’İB

İsmi Mustafâ’dır. “**Kör Müftî**” unvânıyla şehîrdir. Dîdesi şehlâ olduğundan bu lakabla mezkûr olmuş idi. Aydın sancagından Alaşehir kasabasındandır. Kesb-i bızâ‘a-i ma‘ârif eyledikten soñra Der-sa‘âdet’e azîmet ederek dilâver-i bî-nazîr Seyyidî Ahmed Paşa-zâde Mehmed Paşa’ya intisâb eyledi. İmdâd-ı yümn-i tâli‘ ile her tavr u hareketi vezîr-i müşârün-ileyhe maktûl görüldüğünden zamân-ı kalilde sâhib-i merâtib ü i‘tibâr ve huddâmınıñ cümlesine tercîh ile hazîne-dâr oldu. Paşa-yı âhen-dil 1086 (1675) senesinde kapudân ve ba‘dehû sâ’ir menâsıbla da sâhib-i izz ü şân iken berren ve bahren cihâda me‘mûr oldukça şeref-i refâkatleri ile müşerref ve nazar-ı sahâbetleriyle manzûr olmakda idi. 1095 (1683) senesinde paşa-yı müşârün-ileyh Budin’de şehîden dâr-ı fenâdan intikâl eylediklerinden soñra kethudâlığından yetişme Osmân Paşa’niñ nazar-kerdesi oldu. Osmân Paşa Tire vâlisi iken sefere me‘mûr oldukda sâhib-i tercemeyi yerine Tire’de mütesellim nasb eyledi. Müşârün-ileyh Osmân Paşa’niñ dahi zamânında muvakkar ve nice nice ikrâm u iltifâta mazhar olmakda iken anlar da intikâl eyledikde sâhib-i tercemeniñ eyyâm-ı sürûrî münkalib-i gumûm oldu. 1122 (1710) senesinde vefât eylemiştir.

Zihni çâlâk, sâhib-i idrâk bir şâ‘ir-i bî-bâk idi. Husûsâ mesnevîde kemâl-i mahâreti ve o vâdîde dahi ziyâde istitâ‘at u kudreti var idi. Ba‘zı dil-gîr olduğu kimselere hicvi zehr-engîz ve şemşîr-i zebânı cerh-âmîz idi. Lâkin âhir-i ömründe gam-dîde-i rûzgâr olmagla ma‘ârifî bi‘l-küllîye nigâh-ı i‘tibârından iskât iderek eş‘âra iltifât ve nazma i‘tibâr etmezdi. Vaktiyle Şâm kadısı Yek-çeşm Hüseyin Efendi’niñ hazîne-dârlığından olan bir cüvân-ı nâdîre-nazîriñ dâm-ı aşkına mübtelâ olarak o mahbûb-ı zîbâyı ta‘kîben Şâm’a azîmete mecbûr oldukda bu kıt‘a-i ra‘nâyı yârâna irsâl eylemişdi:

(Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

Sorarsa hâl-i dil-i zâr-ı Tâ‘ib‘i yârân
Netîce âteş-i hicrân ile işi bitdi

Olup fütâdesi bir şûh-ı fitne-engîziñ
Hevâ-yı zülfi ile azm-i Şâm idüp gitdi

Bu kıt‘a-i ra‘nâ dahi âsârındandır:

(Mütefâ‘ilün Fa‘ûlün Mütefâ‘ilün Fa‘ûlün)

Dil-i âşıkâ cefâdan gile rûy-ı yâre düşmez
Gül-i terden âh-ı şekve dehen-i hezâra düşmez

Ser-i kûy-ı yâre ugra dil-i zârdan haber vir
Dime ey sabâ güzârım benim ol diyâra düşmez

ÂSİM

İsmi Yûsuf’dur. Bosna vilâyetinden zuhûr etmişdir. Vâsıl-ı mertebe-i sinn-i kemâl oldukda ilm ü ma‘ârif tahsiline himmet eyledikten soñra belde-i mezkûre mahkemesinde kitâbet hizmetiyle meşgûl iken 1122 (1710) senesinde âlem-i ervâha azîmet eyledi.

Müretteb dîvân-ı eş‘ârı vardır. Bu ebyât andan numûnedir:

(Mefâ‘ilün Fe‘ilâtün Mefâ‘ilün Fe‘ilün)

Bu dâg nola dil-i bî-karârı söyletdim
Yine gül-i ter ile ben hezârı söyletdim

Kesilmedi ser-i zülfüñ hikâyeti gerçi
Bütün gice dil-i âşüfte-kârı söyletdim

ÂNÎ HANIM

İsmi Fâtıma'dır. Yavuz Sultân Selîm Hân Hazretleri'niñ nedîm-i meşhûrî Hasan Cân sülâlesindedir. Bu sülâle-i âliyyeden sâhibe-i terceme Ânî Hanım zamânına gelinceye kadar Şeyhülislâm Sa'düddîn Efendi, Şeyhülislâm Mehmed Efendi, Şeyhülislâm Es'ad Efendi, Şeyhülislâm Bahâyî Efendi, Şeyhülislâm Mehmed Ebû Sa'id Efendi, Şeyhülislâm Feyzullâh Efendi gibi altı aded şeyhülislâm-ı âlî-makâm ve on kadar kâdî-asker ve yüzden mütecâviz mevâlî-i kirâm yetişmiş olduğu gibi tâ'ife-i zenânından dahi sâhibe-i terceme Ânî Hanım gibi bir edîbe-i bî-akrân zuhûr etmiştir. Şâ'ire-i müşârün-ileyhâ evâ'il-i hâlinde kesb-i ulûm u kemâlât eyledikten soñra şî'r ü inşâ tahsîline de himmet eylediginden bir münşîye-i bî-akrân ve bir şâ'ire-i belâgat-unvân olarak miyân-ı üdebâda haylice nâm u şân kazanmış idi.

Emîn Aga nâmında bir zâtın bânû-yı harem-serây-ı izdivâcı olarak andan Mehmed Efendi isminde bir püser-i necâbet-eseri dünyâyâ gelmiş ve mahdûmları da silsile-i ulemâyâ dâhil olup müderrisîn-i kirâm zümresinden olmuş idi. Ba'dehû kat'-ı merâtib-i mu'tâde iderek Yenişehir kazası niyâbetine nâ'il oldukda vâlidesi Fâtıma Ânî Hanım'ı da birlikte Yenişehir'e getirdiginden 1122 (1710) senesinde Yenişehir'de vefât eyledi.

Müşârün-ileyhâ zühre-i zehrâ-yı sipihri-i irfân, reftâr-ı şîrîn-kâr-ı belâgatla nâdire-i emsâl ü akrân bir şâ'ire-i ma'rifet-unvân idi. Müretteb dîvânı vardır. Şu birkaç güftâr-ı ra'nâ ol şâ'ire-i devrânıñ âsâr-ı zîbâsındandır:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Ferâmûş itdi hayli dem beni yâd itmeden kaldı
Benim çok sevdiğim mahzûnı dil-şâd itmeden kaldı

Nola ta'mîrine kasd itmese şâh-ı cihân-bânım
Bilür kim hâtır-ı vîrânım âbâd itmeden kaldı

Kalupdur bahr-ı gamda fülk-i dil yok sâhil-i maksûd
Hayıflar rûzgârım baña imdâd itmeden kaldı

Düşelden râh-ı aşk-ı yâre zâr u nâ-tüvândır dil
Ser-i kûyında hâlim yâre feryâd itmeden kaldı

Niçün der-pey olur Ânî ki hâl-i Kays'ı bilmez mi
O bî-çâre yitürdi kendin irşâd itmeden kaldı

Dîger

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Hayâl-i ârızıñla sîne sahn-ı gülsitânımdır
Açılmış şerhalar sînemde nahl-ı ergavânımdır

Ümîd-i vuslatıñ ey kaşları yâ sîneden çıkmaz
Hayâl-i tîr-i gamzeñ Âniyâ hâtır-nişânımdır

MÂHİR

İsmi Abdullâh'dır. Bosna'da 1059 (1649) târîhinde doğmuştur. Şâ'ir-i meşhûr Bosnalı Alâ'üddîn Sâbit Efendi'niñ akrabâsındandır. Pederi Eş-Şeyh El-Hâc Beşîr, anıñ pederi Eş-Şeyh Muhyiddîn, anıñ pederi Veliyyüddîn nâm zâtlar, beldesiniñ meşâyih ü mu'teberânından idiler. Memleketinde ve vâlidleri terbiyesinde tahsîl-i ilm ü kemâlât ederek sınıf-ı ulemâyâ dâhil olmuş idi. Ba'dehû Der-sa'âdet'e gelerek 1091 (1680)'de Şa'bân-zâde Mehmed Efendi'den mülâzım ve anınla berâber hacc-ı şerîfe âzim oldu. Ba'de'l-avde devr-i medâris-i mu'tâde ederek ale'l-âde kırk akçe medreseden ma'zûl olduktan soñra 1105 (1693)'de İvaz Efendi Medresesi hâricine âric ve 1106 (1694)'de Şahkulu Medresesi'ne hareketle mübtehic olmuşlar idi. 1107 (1695)'de Molla Gurânî Medrese'sine müderris oldu. Sene-i mezkûre zilka'desinde Mûsile-i Sahn i'tibâr edildi. 1108 (1696)'da Sahn-ı Semâniyye'den birine geldi.

Sene-i mezkûrede Şeyhülislâm Minkârî-zâde Efendi Medresesi'yle ikrâm ve ol medresede iken yine sene-i merkûmeniñ zilka'desinde yerlerinde Mûsile-i Süleymâniye i'tibâr ile ihtirâm olundu. 1109 (1697) muharreminde Selânik mevleviyyetiyle mükerrem oldılar. On dört ay zabtdan sonra ma'zûl ve 1111 (1699)'da Edirne pâyesi zamîmesiyle Galata kazâsı rızâ-dâdeleri oldu. Bir sene zabtından soñra ale'l-âde ma'zûl ve muntazır-ı neyl-i me'mûl iken 1115 (1703)'de Biga kazâsı arpalık ihsân ve sene-i mezkûre şevvâlinde Cısr-i Ergene kazâsı zamîme kılınarak mesrûr u şâdân kılındı.

Sultân Mustafâ Hân-ı Sâni Hazretleri'ne ba'zı kasîde ve gazel takdîmiyle şeref-yâb-ı intisâb olduğundan ol pâdişâh-ı kadr-dânıñ iksîr-i nazar-ı inâyetleriyle zamân-ı kalilde ber-vech-i bâlâ vâsıl-ı merâtib ü merâhil ve rüteb-i celîleye nâ'il olarak kâmbîn ü şâd-mân ve fakat mahsûd-ı emsâl ü akrân olmuş idi.

Ol pâdişâh-ı zî-şân vâsıl-ı rahmet-i Rahmân oldukda 1116 (1704)'de Mekke-i Mükerreme kazâsıyla tekrîm olunup, gitmege ba'zı mertebe tereddüd eylediginden azîmeti isti'câl olundu. Ba'de'l-avde Rodos arpalık verilerek orada meks etmege me'mûr oldu. 1118 (1706)'da Sultân Hisârı arpalığı Rodos arapalığıyla tebdîl olundu. 1119 (1707)'de Menemen, Foçalar kazâları ilhâk ve 1120 (1708)'de bi'n-nefs kendileri zabt etmek üzere Kayseriyye mevleviyyetine irsâl ve 1121 (1709)'da yine bizzât zabt itmek şartıyla Ayıntâb kazâsına nakl u tahvîl edildi. Mübtelâ oldukları maraz-ı zahîrden 1122 (1710) senesinde Ayıntâb'da vefât etmiştir. Ayıntâb kasabasında vâki' Mevlevî-hâne sâhasında medfûndur. Sinleri altmış üç idi.

Mevlânâ-yı mezbûr, ilm ü ma'ârif ile meşhûr, şi'r ü inşâyâ kâdir, mecmû'a-i ferâyid ü nevâdir, hoş-tab' u nîk-nefes ve dervîş-nihâd idi. Müretteb ve mükemmel dîvân-ı eş'âr-ı belâgat-şi'ârları vardır. Bu eş'âr güftâr-ı dürer-bârındandır:

(Mef'ûlü Fâ'ilâtü Mefâ'ilü Fâ'ilün)

Kâlâ-yı vashnı dil ü cân bî-bahâ bilür
Yokdur nazîri ey gül-i ra'nâ Hudâ bilür

Cânâ gamıñla ülfet idelden hezâr-ı dil
Bâg-ı cihânda gülleri hâr-ı cefâ bilür

Rüstem de olsa âşık-ı bî-dil hirâs ider
Müjgân-ı bî-emânıñı tîr-i kazâ bilür

Bîgâne sanma ey meh-i nâ-mihribân beni
Âlem belâ-yı aşkıñ ile âşinâ bilür

Dîger

(Mef'ûlü Mefâ'îlü Mefâ'îlü Fa'ûlün)

Dil tıflı ki Mecnûn ile meşk alup okurdu
Ferhâd'a o demde dahi meydân okurdu

Kays'a yaraşur eylese da'vâ-yı tefevvuk
Aşk arsasına hayme-i Leylî'yi o kurdu

Ayrılmaz idi sâye gibi pîr-i mugândan
Zîrâ ki du'â-yı kadehi andan okurdu

Tenhâda uhuvvet saña arz itmede agyâr
Ben añladım ey Yûsuf-ı gül-çihre o kurdu

Ey Mâhir eger olmasa pâkîze gazeller
Yârân-ı safâ eglenüp âyâ ne okurdu

Dîger

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Kitâb-ı hüsn-i dilber hâl ü hatt ile muhaşşâdır
Gören dir bârekallâh bir güzel tertîb-i zîbâdır

MEYLÎ

İsmi Mehmed'dir. İstanbulludur. Bir mâl-dâr aşçıbaşısının oğlu olduğundan “**Aşçıbaşı-zâde**” denmekle ma'rûfdur. Çok mîrâs yemiş, ömrü âlüftelikle geçmiştir. Evâ'il-i hâlinde tahsîl-i ma'rîfet ve fenn-i târîhde kesb-i mahâret ederek asrın şu'arâsından olmağla “**Koca Meylî**” demekle karîn-i iştihâr olmuştur. Kendisi mu'ammerînden olup sinni doksana bâlig oluncaya kadar sakalını terâş eder, bıyıklarını boyardı. Evâhir-i ömründe sakal salıverdi. Ak çıktığından sakalını da bıyıkları gibi boyamaya başladı. Mebâdî-i hâlinde Tabbâhîn-i Hâssa Ocagı kitâbetinde bulundu. Ba'dehû ba'zı paşalara masraf kâtibi ve kethudâ oldu. Andan soñra da dîvân-

ı hümâyûn kâtiblerinden olup, giderek kîse-dârlık rütbesini ihrâz eyledi. 1122 (1710) senesinde vefât etmiştir.

Sinni akd-i tâsi‘-i mütecâviz bir pîr-i mu‘ammer olup hayli hoş-edâ, turfa-likâ, latîf-sohbet, u‘cûbe-hey’et ve cemî‘-i evzâ‘ u etvârı hande-âver bir şahs-ı hüner-ver idi.

Bir meclisde sakal ve bıyık musâhabeti oldu mu cânı sıkılır ve kalkar giderdi. Yârân-ı asr kendisini hezl ü müzâh ederek “**Meylî-nâme**” nâmıyla ba‘zı ebyât tanzîm etmişler idi. Ma‘a-hâzâ eş‘ârı bed ve lâyıık-ı red degildir. Bu birkaç beyt zâde-i tabî‘atı olan âsârdandır:

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Şarâb-ı la‘l-i yâri dil aceb mi ârzû itse
Letâfetde o cevri-endîşe hakkâ bir içim sudur

Tahayyür virmesün yârâna bu nazm-ı dil-âvîziñ
Seniñ vasf itdigiñ Meylî hakîkat bir melek-hûdur

Dîger

(Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün Mefâ‘îlün)

Yazanlar hastegân-ı aşka vaslîñ hoş devâ yazmış
Ettibbâ-yı selef kânûn-ı hikmetde şifâ yazmış

Muhassal ol cefâ-cû defter-i uşşâka ey Meylî
Seni bîgâne kayd itmiş rakîbi âşinâ yazmış

SENE 1123 (1711)

HAMDÎ

İsmi Ahmed’dir. Magnisâ sancagında Turgudlu kasabasında doğmuştur. Kasaba-i mezkûre ahâlîsinden Bedrüddîn-zâde El-Hâc İbrâhîm nâm zâtîñ mahdûmudur.

Der-sa‘âdet’e gelerek tahsîl-i dest-mâye-i irfân itdikden soñra Şeyhülislâm Minkârî-zâde Yahyâ Efendi’den mülâzım, ahz-ı medâris-i akd-i mecâlis ederek kırk akçe medreseden ma‘zûl oldukdan soñra 1090 (1679)’da Defter-dâr Yahyâ Efendi Medresesi’ne müderris oldu. 1101 (1689)’da yerinde hareket i‘tibâr olundu. 1106 (1694)’de Eyyüb’da Siyâvuş Paşa ve 1110 (1698)’de Ca‘fer Aga ve 1115 (1703)’de Beşiktaş’da Sinân Paşa, 1116 (1704)’de Sahn ve sene-i mezkûre zilka‘desinde altmışlı hareketiyle Rüstem Paşa ve 1117 (1705)’de Şâh Sultân ve 1120 (1708)’de mûsile-i Sahn-ı Süleymâniye ile İbrâhîm Paşa ve 1123 (1711)’de Süleymâniye medreselerine müderris oldu. Süleymâniye Medrese-i celîlesinde muntazır-ı neyl-i âmâl iken sene-i mezbûre ramazânında vefât etmiştir.

Fâzıl-ı mezkûr hüsn-i hâl ile meşhûr, fûnûn-ı mütedâvilede müşârik-i emsâl, vâsıl-ı envâr-ı kemâl bir şâ'ir-i pesendîde-makâl idi. Şu beyt zâde-i tab'-ı dürer-bârlarıdır:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Görüştükçe dil-i dildârı sâf u sâde anlarsıñ
Nice sâde nezâket Hamdiyâ ol goncada kat kat

SİYÂHÎ-İ MEVLEVÎ

İsmi Mustafâ Dede'dir. Kıbrıs'da doğmuştur. Vâlideleri Habeşiyetü'l-asl olmağla kendüleri de ziyâdesiyle siyeh-çihre imişler. Binâ'en-aleyh "Siyâhî" tahallüs buyurmuşlar. Dâniş Alî Dede'niñ terbiye-kerdesi olarak iktisâb-ı külâh-ı Mevlevî ile ser-bülend olmuşlardır. Ba'dehû ihtiyâr-ı seyâhatle Konya'ya azîmet ve bir müddet âsitân-ı Hazret-i Mevlânâ'da hizmet eyledi. Andan Karahisâr-ı Sâhib'e gelerek Sultân Dîvânî âsitânesinde Kemâl-zâde Şeyh Ebûbekir Efendi'ye nice rûz u leyâl mülâzemet etmekle haber-dâr-ı âlem-i esrâr bir ârif-i âgâh oldu. Asrında pek mu'azzez ve muhterem bir şeyh-i amîmü'l-himem olduğu cihetle şeyhü'l-meşâyih denmekle şöhrat bulmuştur.

Maskat-ı re'sleri olan Kıbrıs cezîresinde Lefkoşa kasabası hânkâh-ı mevleviyyesine şeyh-i bâ-ihtirâm olup orada bir müddet imrâr-ı meslek ibrâziyla meşgûl oldukdan soñra Gelibolu Mevlevî-hânesi meşihatına nakl u tahvîl olundu. Mu'ahharan Kâhire-i Mısır Mevlevî-hânesi'nde umûr-ı vakfiyyeden dolayı vukû' bulan nizâ'îñ ıslâh ve tesviyesi maksadıyla 1098 (1686) hudûdunda tekye-i mezkûre meşihatına nakl olunup orada tûl müddet zâviye-nişîn-i ehliyet oldu. Kendileri bir şeyh-i sâhib-i irfân olduklarından tekye-i mezkûrede pervâne gibi şem'ine cem' olan urefâ-yı Mevleviyye ve şu'arâ-i Kübreviyye mûcib-i iftihâr bir râddeye varıp ez-cümle Münecimbaşı Ahmed Dede, Seyyid Nesîb Dede, Arab Halîl Dede, Vehbî Dede, sâhib-i Sefîne Sâkîb Dede, Dervîş Mehmed Hasîb, Dervîş Ahmed Lebîb, Dervîş Hızır Handî gibi zevât-ı nâdire o cümleden idi. Kâhire Mevlevî-hânesi umûrî tesviye-pezîr oldukdan ve umûr u mu'amelâtı lâyıkıyla taht-ı intizâma alındıktan soñra vâki' olan ârzûları üzerine 1116 (1704) senesinde maskat-ı re'sleri Kıbrıs'daki Lefkoşa Mevlevî-hânesi'ne be-tekrâr nakl u tahvîl-i meşihat eylediler. Ol merd-i âgâh bir sûret-i nâciyâne ile kemâ-kân güzârende-i evkât-ı hakâyık-destgâh iken 1123 (1711)'de terk-i hayât-ı müste'âr ile Lefkoşa hânkâhında defn-i hâk-i müşk-fâm olmuşdur²⁰. Yerlerine perverde-i kemâlâtı olan mahdûmları Şeyh Mehmed Ârif Dede ta'yîn olundu. Vefâtına Yeñikapu Mevlevî-hânesi şeyhi Seyyid Yûsuf Nesîb Dede gâyet güzel bir mersiye yazmışdır.

Şeyh-i müşârün-ileyh ney-nüvâzîde sâhib-i mahâret, pür-vecd ü hâlet, mazhar-ı ihtirâm u izzet, sâye-sâz-ı istihkâk oldukları bıkâ'-ı müteberrikede nizâm-ı hâl ve hüsn-i sülûk ile güzârîş-pîrâ-yı meşihat idi. Sikke-dâr-ı irâdetleri olan dervîşân, müstefid-i berekât-ı firâvân ve ekseri ihrâz-ı makâm-ı meşihatla ber-hurdâr u kâmrân olmuşlardır.

²⁰ Vefâtını Esrâr Dede 1122 (1710) senesinde yazıyor. Lâkin Hammer, Tezkire-i Sâlim'e ittibâ'en 1123 (1711) senesinde kayd ediyor. (Müellifin Notu).

Tûl-i ömr ile mümtâz ve ebu'l-meşâyih-ı asrları olmagla ser-firâz bir vücûd-ı nâdirü'l-emsâl idiler. Müretteb dîvân-ı eş'ârı vardır. Bu müseddes cümle-i âsâr-ı aliyyelerindendir:

(Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün Mefâ'îlün)

Bi-hamdillâh görüldi menzil-i maksûd râhımda
Tulû' itdi hidâyet pertevi baht-ı siyâhımda
Nümâyân oldı te'sîr-i temennâ sûz-ı âhımda
Tesâvî kıldı şimdi derd-i nâbûdı nigâhımda
Hüveydâ oldı hatt-ı istivâ fark-ı külâhımda
“Ale'l-arşı'stevâ” sırrın bulalı kible-gâhımda